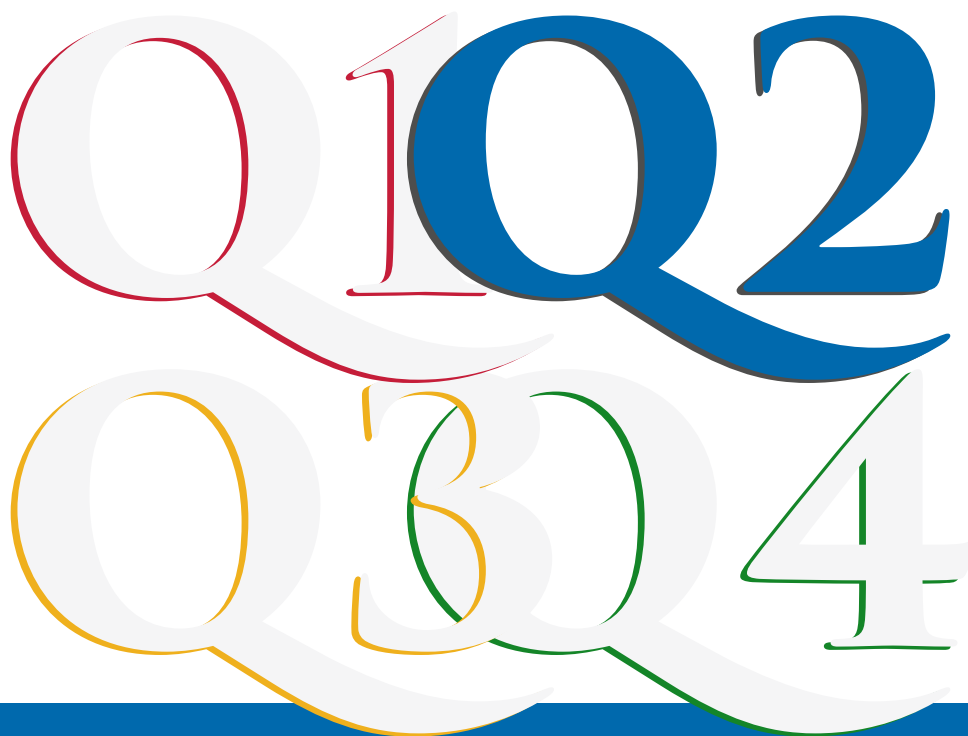

ТРЕНДОВИ

Q2

ТРЕНДОВИ

Трендови, II квартал 2023.

Издаје и штампа: Републички завод за статистику, Београд, Милана Ракића 5

Одговара: Миладин Ковачевић, директор

Уредник: Катарина Станчић

Рукопис припремили:

Горан Катић (Макроекономске прогнозе, Цене)

Марина Павловић и Сања Брадарић (Бруто домаћи производ)

Марија Вучуровић (Индустријска производња, Спољна трговина)

Јасмина Јотев (Савремени токови демографске транзиције у Србији, Индекс економске климе,
Регионалне економске асиметричности, Тржиште рада, Зараде)

Дејана Ђорђевић (Грађевинарство)

Милош Павловић (Унутрашња трговина, Туризам, Пољопривреда)

Светлана Јелић, Владимир Шутић, Ана Цакић (Продуктивност рада као параметар раста у прерађивачкој
индустрији у Србији)

Лектура: Емилија Бацковић

Дизајн и припрема за штампу: Одељење за развој, припрему и визуелизацију статистичких аутпута

УВОД

Републички завод за статистику, као главни произвођач и дисеминатор статистичких података, објављује велики број саопштења, индикатора, билтена и др. Мноштво публикација често ствара конфузију међу корисницима, који, с друге стране, употребљавају статистичке податке како би проценили своје перформансе и ускладили их са другим економским субјектима и кретањима.

Будући да велики број корисника, осим ускостручних, није ни статистички, ни економски едукован, разноликост података код њих може изазвати збуњеност, неразумевање и погрешну процену приоритета, што често резултира отпором према информацијама.

С обзиром на то да је статистички систем веома комплексан и генерализован, дизајниран тако да задовољи специфичне супсекторске потребе за информацијама, у модерном друштву је неразумевање статистичких података честа појава. Информисање објављивањем „сувопарних“ статистичких података корисницима често није довољно, пошто даје само парцијалну слику о макроекономији. Конкретно, показало се да традиционални начини приказивања података (табеле, саопштења итд.) не омогућавају брзо разумевање социоекономске стварности и не успевају да пренесу кључну поруку, нарочито када је број података велики.

Имајући у виду све наведено и пратећи светске тенденције у приказивању статистичких података, као и интересовања стручне јавности, редизајнирани *Трендови*, традиционално, доносе заокружене кварталне и годишње податке, али коришћењем новог концепта приказивања најважнијих економских сигнала путем модерних и напреднијих графичких решења за презентовање и дисеминацију.

Издање за други квартал 2023. доноси преглед најважнијих економских кретања у овом периоду: Бруто домаћег производа, Индустијске производње, Грађевинарства, Спољне трговине, Унутрашње трговине, Цена, Тржишта рада, Зарада, Туризма, Индекса економске климе, Регионалних економских асиметричности и Пољопривреде.

Стандардно, приказане су и прогнозе кретања у појединим областима у наредном периоду, добијене применом ARIMA прогностичких модела (у деловима: Индустија, Унутрашња трговина и Спољна трговина). Сет композитних водећих индикатора, који имају могућност да са високим нивоом поузданости предвиде конјунктурна кретања и буду у функцији краткорочне прогнозе, приказан је у делу Макроекономске прогнозе.

У овом издању *Трендова* објављујемо два стручна рада: Продуктивност рада као параметар раста у Прерађивачкој индустрији (аутора Светлане Јелић, Владимира Шутића и Ане Цакић) и Савремени токови демографске транзиције у Републици Србији (аутора Јасмине Јотев).

Републички завод за статистику од 1999. године не располаже појединим подацима за АП Косово и Метохија, тако да они нису садржани у обухвату података за Републику Србију – укупно.

САДРЖАЈ

Продуктивност рада као параметар раста у прерађивачкој индустрији у Србији	7
Савремени токови демографске транзиције у Србији	35
1. Макроекономске прогнозе	42
2. Бруто домаћи производ	49
3. Индустијска производња	51
4. Грађевинарство	55
5. Спољна трговина	60
6. Унутрашња трговина	68
7. Цене	71
8. Тржиште рада	74
9. Зараде	79
10. Туризам	83
11. Индекс економске климе	86
12. Регионалне економске асиметричности	92
13. Пољопривреда	97

Аутори: Светлана Јелић, Владимир Шутић, Ана Цакић

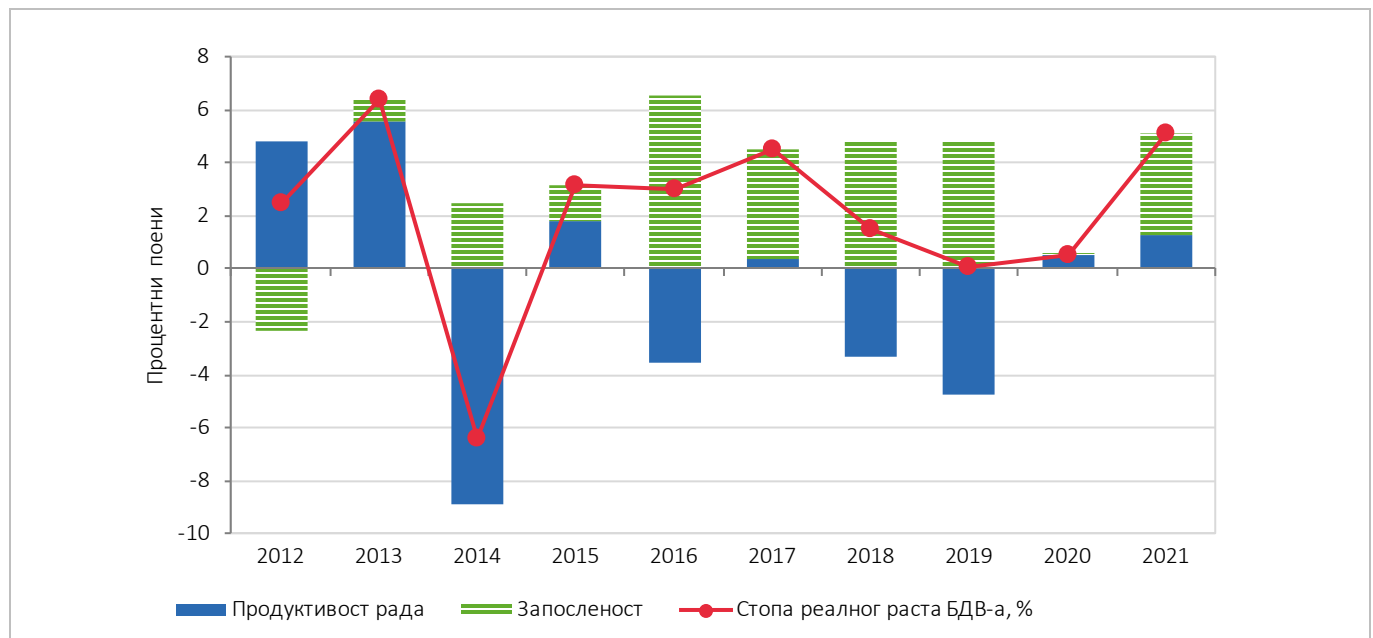
ПРОДУКТИВНОСТ РАДА КАО ПАРАМЕТАР РАСТА У ПРЕРАЂИВАЧКОЈ ИНДУСТРИЈИ У СРБИЈИ

У савременој тржишној утакмици пословање привредних субјеката у прерађивачкој индустрији континуирано је егзистенцијално валоризовано. С тим у вези, успостављање просперитетног и дугорочно одрживог раста и развоја у први план истиче продуктивност, односно делотворност упослених производних потенцијала, као фундаменталну економску тему. Све промене у реализованим стопама новостворене вредности, у крајњој линији, само су резултат варијација у обиму и ефикасности два инпута ангажована у процесу производње – радне снаге и фиксног капитала.

РАСТ ПРЕРАЂИВАЧКЕ ИНДУСТРИЈЕ У ФУНКЦИЈИ ПРОДУКТИВНОСТИ РАДА И ЗАПОСЛЕНОСТИ

Ако ставимо акценат на радну снагу као фактор раста у прерађивачкој индустрији, са становишта стабилности и одрживости пословања нужно је имати у виду два аспекта овог ресурса – квантитативни и квалитативни. У основи, ово подразумева да је повећану продукцију могуће постићи већим бројем радника који послују при датом техничко-технолошком нивоу производње, односно појачаним интензитетом рада, али и растом продуктивности, односно подизањем додате вредности по раднику, проширењем обима фиксног капитала по јединици рада или/и подизањем општег нивоа техничког прогреса у привређивању. Када се апстрахују бројни социоекономски аспекти ангажовања радне снаге и у фокус поставе само они сегменти подложни квантификавању кроз непосредан утицај на раст БДП-а, тада је могуће из угла економске успешности препознати и разграничити квантитативни и квалитативни допринос инпута рада креирању бруто додате вредности (БДВ) у сектору прерађивачке индустрије (дијаграм 1).

Дијаграм 1. Директан допринос динамике запослености и продуктивности рада реалном расту БДВ-а у прерађивачкој индустрији

Увидом у модалитете учинка инпута рада, у последњој деценији у домаћој прерађивачкој индустрији диференцирају се два периода по начину пословања: 2012–2015. и 2016–2021. Наиме, као резултат снажне оријентације на раст и развој (између осталог, инвестициони замаха у аутомобилској индустрији¹, који је резултирао снажним растом 2013. године) и интензивирања продуктивности сектора прерађивачке индустрије, у 2012. и 2013. години долази до експанзије продукције додате вредности, која, међутим, није праћена одговарајућим растом у годинама након тога. Док је на почетку посматраног десетогодишњег интервала динамика продуктивности била главни генератор убрзања економске активности, касније (у другом издвојеном периоду) она мења смер утицаја, па својим негативним учинком чак редукује раст сектора у појединим годинама. Примера ради, у 2019. години стопе запослености и продуктивности приближно су износа, али са супротним предзнаком (4,8% и -4,6% респективно), што је промену реализоване бруто додате вредности безмало свело на нулти износ (0,1%). Повољни ефекти динамичног запошљавања готово су у потпуности неутралисани оштрим падом у продуктивности рада. Као резултат мера активне економске политике, у периоду 2016–2021. остварен је низ позитивних стопа бруто додате вредности, али уз квантитативну компоненту која знатно премашује квалитативну по свом доприносу расту. На графичком приказу је евидентно да је стагнирање продуктивности надомештено интензивношћу рада, односно раст је доминантно подржан променама количине инпута (просечно годишње за 4% већи број радника), без квалитативног скока у ефикасности (међугодишње умањење продуктивности за 1,5%, табела 1).

Тумачењем дијаграма могуће је извести и одређени општи закључак: у свим годинама где је регистрована растућа продуктивност рада, стопе раста БДВ-а прерађивачке индустрије динамичније су у односу на претходну годину (и обрнуто, пад продуктивности неминовно доводи до слабења темпа економских резултата у поређењу са ранијом годином), што није случај када је реч о запошљавању. Заправо, **емпиријски је потврђено да прелазак индикатора продуктивности у зону негативних вредности указује на тенденцију постепеног успоравања секторске динамике и поред интензивнијег ангажмана радне снаге у производном процесу. Механизам којим се умањење ефикасности компензује екстензивним развојем, односно повећањем стопе запошљавања, ограничен је дејства и релативно се брзо исцрпљује, па је стога продуктивност, у крајњој инстанци, једини адекватан параметар за мерење успешности привређивања.** Уважавајући економске принципе пословања, оптимално би било успоставити узлазну трајекторију додате вредности на бази синергетског повећања обе компоненте – и продуктивности и броја радника (забележено у 2013. и 2015, са преовлађујућим учинком продуктивности), за шта је предуслов проширење и модернизација производних капацитета.

ПРОДУКТИВНОСТ РАДА СЕКТОРА ПРЕРАЂИВАЧКЕ ИНДУСТРИЈЕ У КОНТЕКСТУ УКУПНЕ ДОМАЋЕ ЕКОНОМИЈЕ

У контексту процеса забележених у укупној економији, у последњој деценији уочавају се одређена супротна кретања продуктивности прерађивачке индустрије у два наведена интервала, 2012–2015. и 2016–2021. Наиме, док индустрија почетком деценије, услед инвестиционог замаха појединих великих предузећа, снажно расте, уз скок продуктивности рада (2,8% кумулативно), остатак економије послује са негативним перформансама ефикасности, тако да је кумулативна стопа продуктивности укупне економије испод нуле (-4,3%), и поред сумарно позитивних резултата производње (повећање БДВ-а за 3,4%, табела 1). Ситуација је потпуно обрнута када је реч о квалитативним индикаторима раста у другом делу посматраног периода – прерађивачка индустрија бележи негативну, а укупна економија растућу кумулативну стопу продуктивности (-8,8% и 5,8%, респективно).

Компаративни преглед релевантних параметара продуктивности у прерађивачкој индустрији и укупној домаћој економији сагледан је преко одговарајућих стопа реалног раста у табеларном приказу у наставку.

¹ Снажан заокрет ка опоравку инвестиционе активности у земљи учињен је интензивирањем улагања, на првом месту у предузеће Фиат током 2012. године, што је значајно подигло ниво реалних инвестиција, не само сектора индустрије, већ и укупне домаће економије. Међутим, поменути експанзија није се одржала у наредном периоду услед изостанка пратећих економских мера и јасно профилисане стратегије развоја. Заправо, услед општих околности у самом привредном амбијенту, инвестициони замаха остао је без одјека у другим сферама пословања и заустављен је већ у 2013. години драстичним падом (пад у индустрији чак за 8,3 п.п. већи него у кризној 2009. години), чиме се реални ниво улагања спустио испод достигнутог у преткризном периоду.

Табела 1. Упоредни преглед индикатора продуктивности рада прерађивачке индустрије и укупне економије

стопе реалног раста, %

	Прерађивачка индустрија			Укупна економија		
	продуктивност рада	број запослених ¹	БДВ	продуктивност рада	број запослених ¹	БДВ
2012	4,9	-2,3	2,4	0,5	-1,1	-0,6
2013	5,5	0,8	6,4	0,0	3,7	3,7
2014	-8,7	2,5	-6,4	-6,4	4,8	-1,9
2015	1,7	1,3	3,1	1,7	0,6	2,3
2016	-3,3	6,5	3,0	-2,5	5,6	2,9
2017	0,3	4,2	4,5	-0,7	2,8	2,1
2018	-3,2	4,8	1,5	2,9	1,4	4,3
2019	-4,6	4,8	0,1	1,9	2,4	4,4
2020	0,5	0,0	0,5	-0,4	-0,2	-0,6
2021	1,2	3,8	5,1	4,7	2,6	7,4
Кумулативне стопе ²						
2012–2015	2,8	2,2	5,2	-4,3	8,1	3,4
2016–2021	-8,8	26,6	15,5	5,8	15,4	22,1
2012–2021	-6,2	29,5	21,4	1,2	24,7	26,2
Просечне међугодишње стопе						
2012–2015	0,7	0,6	1,3	-1,1	2,0	0,8
2016–2021	-1,5	4,0	2,4	0,9	2,4	3,4
2012–2021	-0,6	2,6	2,0	0,1	2,2	2,4

¹ Број запослених из обрачуна Националних рачуна.

² Код обрачуна кумулативне промене у периоду 2012–2015, подаци из 2015. године посматрани су у односу на 2011. годину, а за период 2016–2021, подаци из 2021. године посматрани су у односу на 2015. годину.

Позитивна динамика новостворене вредности у периоду 2016–2021. године праћена је повољним кретањима на тржишту рада (осим у 2020. години, услед отежаних услова пословања изазваних пандемијом коронавируса), уз просечан годишњи пораст броја радника на нивоу укупне економије од 2,4% и **веома интензивно запошљавање у сектору прерађивачке индустрије по просечној годишњој стопи од 4,0% (кумулативни раст запослености у прерађивачкој индустрији готово је двоструко већи у посматраном периоду у односу на исти показатељ на нивоу укупне економије, 26,6% наспрам 15,4%)**. Истовремено, док продуктивност укупно ангажоване радне снаге у националној економији (мерена додатом вредношћу по јединици рада) у посматраном интервалу региструје просечно повећање од 0,9%, еквивалентан показатељ у прерађивачкој индустрији бележи вредност испод нуле (-1,5%). Имајући у виду да је продуктивност радне снаге прерађивачке индустрије испод просека домаће економије (просечно за око 8% у периоду 2016–2021), овакве тенденције изазивају сасвим оправдану резервисаност у погледу перспективе средњорочног развоја поменутог сектора.

Одговор на овакво стање може се делимично пронаћи у експанзивној политици запошљавања, при чему је она била посебно активна у радно интензивним делатностима, где су учинак радне снаге и број високо специјализованих радника генерално нижи, што није у довољној мери и на одговарајући начин допринело креирању висококвалитетних радних

места.² На кратак рок, стандардно функционисање тржишта радне снаге уступило је место дејству економских мера, тако да је динамика запослености апсорбовала све остале чиниоце ефикасности. Успостављање равнотеже у условима појачаног запошљавања испољило се кроз негативне вредности продуктивности рада у прерађивачкој индустрији по стопама од 3,3%, 3,2% и 4,6% у 2016, 2018. и 2019. години, респективно. Наиме, повећање броја радника у прерађивачкој индустрији (у просеку 4,0% годишње у периоду 2016–2021) динамичније је за 1,6 процентних поена од кретања продукције додате вредности, што се исказало преко умањења секторске продуктивности за 1,5% просечно годишње. Насупрот томе, у истом интервалу раст бруто додате вредности укупне економије (3,4%) премашио је за један процентни поен динамику запослености (2,4%), што је пак резултирало увећањем продуктивности од 0,9%. Међутим, у последње две године (у 2020. и 2021. години) и у прерађивачкој индустрији динамика БДВ-а надмашила је стопу запошљавања, и то за 0,5 п. п. и 1,3 п. п., што је резултирало подизањем нивоа продуктивности за 0,5% и 1,2%, респективно. Док је остатак економије био оптерећен низом негативних показатеља у години пандемије коронавируса (2020), прерађивачка индустрија је успешном пословном реализацијом показала отпорност у ванредним околностима кризе.

Ипак, у читавом временском интервалу 2012–2021. прерађивачка индустрија бележи негативну просечну међугодишњу стопу продуктивности рада од -0,6%, упркос аналогном расту БДВ-а од 2,0% и повећању броја запослених по стопи изнад просека на нивоу укупне економије (2,6% наспрам 2,2%). За исто време, укупна економија, и поред негативних тенденција из првог дела посматраног периода (-1,1% међугодишње смањење продуктивности), остварује позитивну стопу продуктивности од 0,1%. Практично је пад ефикасности рада у прерађивачкој индустрији, делом узрокован ванредним повећањем његовог обима (кумулативно увећање броја радника за 29,5%), компензован афирмативним квалитативним тенденцијама у остатку привреде.

Међутим, и поред умањења вредности појединих квалитативних економских параметара у сектору прерађивачке индустрије, очекивано је да примена мера економске политике (првенствено субвенције за отварање нових радних места, али и субвенције за привлачење СДИ и др.) произведе бенефите за домаћу привреду, посматрано у ширем социоекономском контексту. Темпо спровођења развојних процеса у крајњој линији диктирају комплексни друштвено-економски услови, које је неопходно уважавати у циљу кохерентног напретка друштва у целини.

РАНГИРАЊЕ ОБЛАСТИ ПРАРАЂИВАЧКЕ ИНДУСТРИЈЕ ПРЕМА ПРОДУКТИВНОСТИ И ЗАПОСЛЕНОСТИ

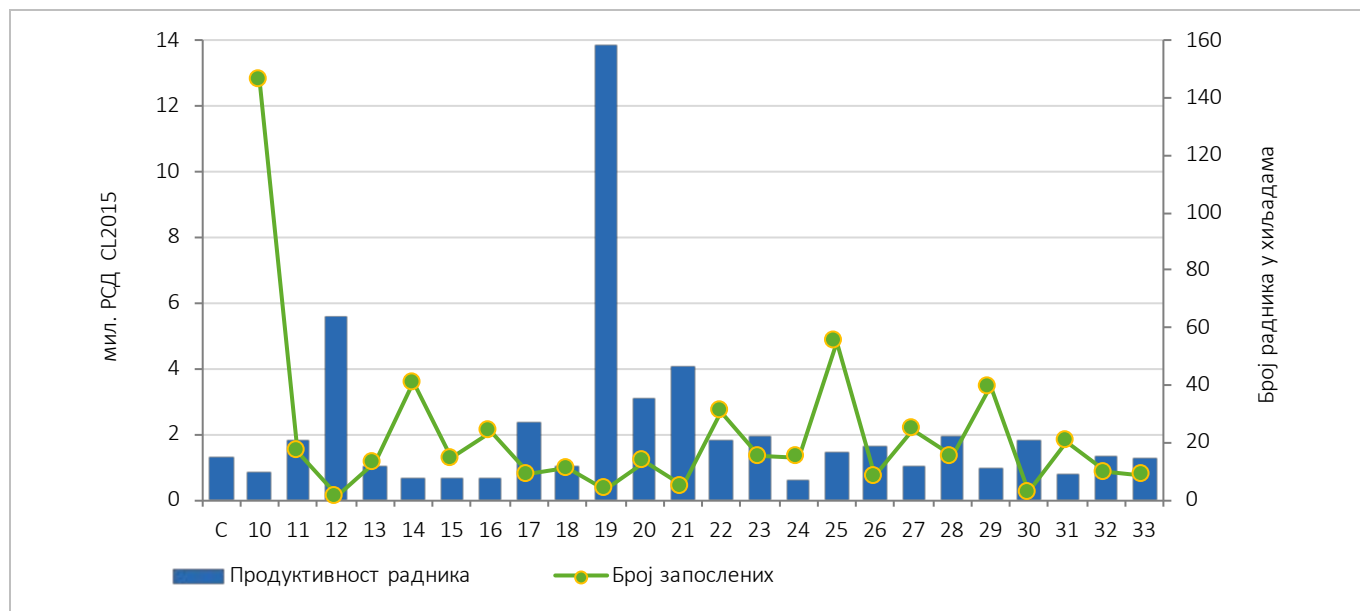
Узимајући у обзир чињеницу да је прерађивачка индустрија веома хетероген сегмент привреде, са често потпуно независним дивергентним економским процесима у својим саставним деловима, узроке неповољних сумарних показатеља продуктивности могуће је испитати спуштајући анализу инпута рада на ниже нивое активности. Како је за оцењивање секторског потенцијала у погледу растуће рентабилности рада неопходно кренути од перформанси појединачних индустријских области, у графичком приказу са две вредносне скале пружен је увид у економску дистрибуцију броја и продуктивности запослених³ (дијаграм 2).

² Када је реч о Србији, значајан лимитирајући фактор у погледу раста продуктивности на нивоу укупне економије, поред поменутог, представља и лоша ефикасност јавних предузећа и хроничних „губиташа“, који су током читавог посматраног периода својим губицима и вишковима радне снаге негативно утицали на раст БДП-а и продуктивности. Такође, када је реч о прерађивачкој индустрији, неопходно је реформисати преостале јавне компаније које егзистирају у овом сектору, а генеришу негативну додатну вредност, чиме у великој мери номинално умањују укупну секторску реализацију и параметре продуктивности.

³ Просечне реалне вредности продукције БДВ-а по раднику на годишњем нивоу дате су у уланчаним мерама обима у ценама 2015. године (мил. РСД CL2015), како би се омогућила компаративна анализа података у посматраном шестогодишњем периоду. Метода уланчавања (у овом случају са 2015. као референтном годином) примењује се у циљу добијања серије упоредивих података, због тога што реалне вредности бруто додате вредности добијене дефлационирањем текућих цена нису упоредиве по годинама (по обрачуна, свака година вреднована је ценама претходне године).

Број запослених радника добијен је из обрачуна Националних рачуна.

Дијаграм 2. Продуктивност и број запослених радника у прерађивачкој индустрији – просек периода 2016–2021.¹

¹ У дијаграму су дате шифре Класификације делатности (КД 2010) за одговарајуће економске области сектора прерађивачке индустрије:

10 Прехрамбена индустрија	22 Производња производа од гуме и пластике
11 Производња пића	23 Производња производа од осталих неметалних минерала
12 Производња дуванских производа	24 Производња основних метала
13 Производња текстила	25 Производња металних производа, осим машина и уређаја
14 Производња одевних предмета	26 Производња рачунара, електронских и оптичких производа
15 Производња коже и предмета од коже	27 Производња електричне опреме
16 Прерада дрвета и производи од дрвета, осим намештаја	28 Производња непоменутих машина и непоменуте опреме
17 Производња папира и производа од папира	29 Производња моторних возила, приколица и полуприколица
18 Штампанье и умножавање аудио и видео записа	30 Производња осталих саобраћајних средстава
19 Производња кокса и деривата нафте	31 Производња намештаја
20 Производња хемикалија и хемијских производа	32 Остале прерађивачке делатности
21 Производња основних фармацеутских производа и препарата	33 Поправка и монтажа машина и опреме

У домаћој прерађивачкој индустрији у периоду 2016–2021, по продуктивности знатно изнад осталих (мерено оствареним БДВ-ом по раднику) истиче се индустрија *производње кокса и деривата нафте*, а затим следе *дуванска, фармацеутска и хемијска индустрија*. Међутим, на графикону се уочава да ове капитално интензивне области ангажују претежно мали број радника у свом производном процесу. Приметно је да је рад најмање продуктиван у радно интензивним гранама попут *дрвне индустрије, кожарске, индустрије одевних предмета, намештаја*, али и *прехрамбене индустрије*, која је неупоредиво изнад осталих области по броју радника које упошљава (годишњи просек у посматраном периоду 146,2 хиљаде запослених), али далеко испод просека сектора по њиховој продуктивности. Штавише, узимајући у обзир њен релативни значај (партиципира са 26,9% у укупном броју радника прерађивачке индустрије, табела 2), ова област својим пословним резултатима снажно вуче просек сектора наниже, када је реч о квалитативним параметрима привређивања. Са становишта укупног резултата ефикасности прерађивачке индустрије, очигледно је да значајна делотворност радника у високопродуктивним делатностима не може да надомести њихов скроман број, односно ове делатности не запошљавају довољно радника да би биле главна покретачка снага индустрије када је реч о продуктивности.

Имајући у виду да је ниво продуктивности кључни индикатор привредног раста и развоја, у наставку су, по том критеријуму, позициониране привредне области у оквиру домаће прерађивачке индустрије (табела 2). Поред тога, квалитативне и квантитативне карактеристике ефикасности рада представљене су детаљним информацијама о висини, својствима, структури и дистрибуцији продуктивности међу економским активностима сектора, и то у контексту перформанси пословања укупне економије.

Табела 2. Перформансе продуктивности рада у прерађивачкој индустрији у Републици Србији

просек периода 2016–2021.

КД2010	Продуктивност радника		Запосленост		Учешће у сектору прерађивачке индустрије, %		
	ранг	хиљ. РСД CL2015 ¹	ранг	број радника ¹	у БДВ-у	у запосленима	
Укупна економија	-	1398	-	2861239	-	-	
Прерађивачка индустрија	-	1283	-	542489	100	100	
Области са продуктивношћу изнад просека укупне економије							
19	Производња кокса и деривата нафте	1	13896	22	3531	7,2	0,7
12	Производња дуванских производа	2	5591	24	1421	1,4	0,3
21	Производња основних фармацеутских производа и препарата	3	4077	21	4650	2,5	0,9
20	Производња хемикалија и хемијских производа	4	3123	14	13277	5,8	2,4
17	Производња папира и производа од папира	5	2380	18	9037	3,2	1,7
23	Производња производа од осталих неметалних минерала	6	1932	10	15300	4,3	2,8
28	Производња непоменутих машина и непоменутих опреме	7	1927	11	15270	4,2	2,8
11	Производња пића	8	1844	9	16949	4,0	3,1
30	Производња осталих саобраћајних средстава	9	1838	23	2564	0,7	0,5
22	Производња производа од гуме и пластике	10	1827	5	30780	8,3	5,7
26	Производња рачунара, електронских и оптичких производа	11	1633	20	8118	2,2	1,5
25	Производња металних производа, осим машина и уређаја	12	1482	2	55054	12,1	10,1
Области са продуктивношћу испод просека укупне економије							
32	Остале прерађивачке делатности	13	1316	17	9439	1,8	1,7
33	Поправка и монтажа машина и опреме	14	1306	19	8615	1,7	1,6
13	Производња текстила	15	1056	15	13031	1,8	2,4
18	Штампање и умножавање аудио и видео записа	16	1043	16	11106	1,3	2,0
27	Производња електричне опреме	17	1041	6	24708	3,6	4,6
29	Производња моторних возила, приколица и полуприколица	18	953	4	39521	4,8	7,3
10	Производња прехранбених производа	19	847	1	146157	18,3	26,9
31	Производња намештаја	20	802	8	20229	2,3	3,7
14	Производња одевних предмета	21	678	3	40753	3,7	7,5
15	Производња коже и предмета од коже	22	667	13	14387	1,3	2,7
16	Прерада дрвета и произ. од дрвета, плуте, сламе и прућа, осим намештаја	23	654	7	23843	2,2	4,4
24	Производња основних метала	24	591	12	14749	1,2	2,7

¹ Погледати објашњење у фусноти број 3 на страни 10.

Услед специфичности сваке делатности, релације између броја и продуктивности радника варирају у економској структури прерађивачке индустрије. Често се области прерађивачке индустрије управо обрнуто рангирају према вредностима ове две варијабле, тј. неретко знатно већу продуктивност имају области са мањим бројем запослених, и обратно. Област *производње кокса и деривата нафте*, вишеструко продуктивнија у односу на остале делатности (10,8 пута изнад секторског, а 9,9 пута изнад просека укупне економије), заузима тек 22. место (од 24 области) по броју запослених (учешће од 0,7% у укупном броју запослених у сектору), док се нпр. *дуванска индустрија*, која је другопласирана по продуктивности, налази на зачељу листе по броју радника (учешће од 0,3%). Са друге стране, *прехрамбена индустрија*, као водећа индустрија по запослености (са уделом од 26,9% у сектору), у истом периоду се позиционира тек на 19. место по ефикасности: радник прехрамбене индустрије продукује за 39,4 процента мање додате вредности од просечног запосленог у домаћој економији, односно 34% испод просека сектора, што се великим делом одражава на ниво ефикасности прерађивачке индустрије у целини. У исто време, радник прерађивачке индустрије доприноси за 8,2 процента мање додатој вредности од наведеног просечног запосленог у домаћој економији.

Мерено у оквирима укупне привреде, тачно једна половина од укупног броја економских области сектора прерађивачке индустрије послује продуктивније од просека економије, док другу половину чине ниско-акумулативне делатности са исподпросечном ефикасношћу рада. С обзиром на то да нижи ранг продуктивности обично иде уз виши ранг броја запослених, у другу групу су разврстане претежно радно интензивне делатности које упошљавају душло више радника (тачније, 2,1 пут је бројнија радна снага овог сегмента, али је најчешће нижих квалификација) у односу на ефикаснији део прерађивачке индустрије. Са аспекта броја радника, произилази да тек једна трећина сектора успева да послује продуктивније од привреде у целини. Разумљиво, радници из првих 12 рангираних области, несразмерно релативно мањем учешћу у запосленима (32,4%), преовлађујуће партиципирају у продукцији БДВ-а укупне прерађивачке индустрије (просечно са 55,9 процената).

Самим тим што продуктивније делатности остварују већу додату вредност по јединици инпута (и рада и фиксног капитала), оне ослобађају завидан акумулациони потенцијал и могућност за каналисање веће количине ресурса ка проширењу и модернизацији производних капацитета. Усвајањем технолошког прогреса на овај начин мултипликују се производни ефекти уложеног рада, што води акцелерацији развојних процеса и даље подиже перспективу раста наведених области. Основна претпоставка успостављања дугорочне узлазне трајекторије додате вредности је базирање привредног раста на интензивирању инвестиционе активности која је у функцији продуктивности и корелиране акумулативности. Међутим, тешко је, или готово немогуће, бити оријентисан на развој уколико се тиме константно превазилази укупна акумулативна способност пословног субјекта, што је чест случај у условима ниске продуктивности. Ограничена акумулативна способност неретко је директна последица ниске рентабилности и непремостива препрека економском просперитету. Делови сектора са ниском ефикасношћу махом са напором покривају ургентне захтеве замене амортизованих средстава, док о проширењу размишљају само у контексту екстерних извора капиталног финансирања кроз одговарајуће подстицајне пакете економске помоћи.

Заправо, перформанса продуктивности неког сектора указује не само на његову способност да расте већ и на могућност да одржи или чак унапреди тај раст, што је премиса дугорочног опстанка у глобалном пословном амбијенту. Стога, економске области позициониране при врху листе продуктивности препознате су као главни генератор убрзања целокупне привреде, јер поседују унутрашњи функционални капацитет да покрену и осигурају раст на здравим основама.

ТРЕНДОВИ У ПРОДУКТИВНОСТИ РАДА У ПЕРАЂИВАЧКОЈ ИНДУСТРИЈИ У СРБИЈИ

Са аспекта стабилности раста на дуги рок, сам обим производње не пружа све релевантне одговоре, већ анализом треба обухватити и квалитативне промене које могу конкретније указати на позицију коју ће посматрани део индустрије заузети у домаћој и међународној подели рада у наступајућем периоду. Правац и интензитет развоја сектора прерађивачке индустрије са већом поузданошћу је детерминисан успостављеним трендом продуктивности него достигнутим нивоом додате вредности по раднику. Стога, са циљем развоја ефикаснијег модела привредног раста, у анализу области прерађивачке индустрије уведен је и параметар динамике продуктивности, са акцентом на разграничењу сегмената растуће и опадајуће продуктивности (табела 3).

Табела 3. Тенденције у продуктивности рада у прерађивачкој индустрији у Републици Србији

период 2016–2021.

КД2010	Раст продуктивности		Раст запослености ¹		Кумулативни раст БДВ-а, % ²	Раст учешћа у сектору прерађивачке индустрије					
	ранг	кумулативне стопе реалног раста, % ²	ранг	кумулативне стопе раста, %		у БДВ-у			у запосленима		
						стопа промене		п. п.	стопа промене		п. п.
						ранг	%		ранг	%	
Укупно	-	5,8	-	15,4	22,1						
Прерађивачка индустрија	-	-8,8	-	26,6	15,5						
Области са растућом продуктивношћу рада											
30 Производња осталих саобраћајних средстава	1	225,8	4	49,3	386,6	1	261,3	1,1	10	-7,3	0,0
32 Остале прерађивачке делатности	2	63,6	23	-3,0	58,7	3	34,5	0,5	23	-23,9	-0,5
21 Производња основних фармацевтских производа и препарата	3	41,8	24	-7,9	30,6	8	14,5	0,3	24	-25,4	-0,3
28 Производња непоменутих машина и непоменуте опреме	4	23,3	11	18,8	46,6	2	36,0	1,2	9	-6,8	-0,2
24 Производња основних метала	5	23,2	8	25,7	54,8	4	30,9	0,3	5	4,7	0,1
20 Производња хемикалија и хемијских производа	6	17,4	14	12,8	32,4	13	6,1	0,3	11	-8,3	-0,2
19 Производња кокса и деривата нафте	7	15,0	20	4,6	20,3	5	24,1	1,4	20	-13,8	-0,1
23 Производња производа од осталих неметалних минерала	8	12,1	13	13,2	26,9	10	7,4	0,3	12	-8,5	-0,3
12 Производња дуванских производа	9	10,5	22	3,2	14,0	17	-9,3	-0,1	21	-16,1	0,0
25 Производња металних производа, осим машина и уређаја	10	3,3	6	36,7	41,2	7	18,1	1,9	6	3,0	0,3
17 Производња папира и производа од папира	11	2,5	7	27,2	30,3	12	6,1	0,2	7	0,9	0,0
Области са опадајућом продуктивношћу рада											
33 Поправка и монтажа машина и опреме	12	-4,1	10	20,7	15,7	9	13,1	0,2	8	-0,4	0,0
11 Производња пића	13	-6,6	21	3,9	-2,9	18	-12,4	-0,5	19	-13,5	-0,5
26 Производња рачунара, електронских и оптичких производа	14	-8,7	9	25,4	14,5	14	3,4	0,1	15	-10,5	-0,2

¹ Број запослених из обрачуна Националних рачуна.² Код обрачуна кумулативне промене у периоду 2016–2021, подаци из 2021. године посматрани су у односу на 2015. годину.

Табела 3. Тенденције у продуктивности рада у прерађивачкој индустрији у Републици Србији (наставак)

период 2016–2021.

КД2010	Раст продуктивности		Раст запослености		Кумулативни раст БДВ-а, % ²	Раст учешћа у сектору прерађивачке индустрије					
	ранг	кумулятивне стопе реалног раста, % ²	ранг	кумулятивне стопе раста, % ¹		у БДВ-у			у запосленима		
						стопа промене		п. п.	стопа промене		п. п.
						ранг	%		ранг	%	
22 Производња производа од гуме и пластике	15	-8,7	5	41,0	28,7	11	7,3	0,6	4	11,3	0,6
14 Производња одевних предмета	16	-11,4	16	12,0	-0,8	22	-29,0	-1,2	14	-10,5	-0,8
13 Производња текстила	17	-12,0	17	11,8	-1,6	21	-24,0	-0,5	18	-11,9	-0,3
16 Прерада дрвета и произ. од дрвета, плуте, сламе и прућа, осим намештаја	18	-12,3	15	12,8	-1,0	16	-8,6	-0,2	17	-11,0	-0,5
10 Производња прехранбених производа	19	-13,8	18	11,6	-3,8	19	-12,5	-2,5	16	-10,5	-3,0
15 Производња коже и предмета од коже	20	-18,4	19	6,2	-13,3	20	-22,9	-0,4	22	-16,2	-0,5
21 Производња намештаја	21	-23,6	3	50,3	14,8	15	-4,4	-0,1	3	19,8	0,7
18 Штапање и умножавање аудио и видео записа	22	-31,0	12	14,6	-20,9	24	-54,1	-1,1	13	-10,2	-0,2
27 Производња електричне опреме	23	-32,9	2	108,1	39,7	6	19,4	0,7	2	35,0	1,3
29 Производња моторних возила, приколица и полуприколица	24	-69,3	1	122,4	-31,7	23	-40,3	-2,6	1	84,6	4,5

¹ Број запослених из обрачуна Националних рачуна.

² Код обрачуна кумулативне промене у периоду 2016–2021, подаци из 2021. године посматрани су у односу на 2015. годину.

У горе приказаној табели идентификовано је 11 области прерађивачке индустрије са позитивним трендом продуктивности рада, и оне у периоду 2016–2021. сумарно креирају 44,4 процента бруто додате вредности укупне прерађивачке индустрије. С обзиром на то да је прате позитивне квалитативне перформансе, за ову продукцију се може рећи да је утемељена на здравим основама. Осталих 13 области збирно генерише 55,6% бруто додате вредности укупног сектора, што значи да више од половине новостворене вредности потиче из дела прерађивачке индустрије који се у пословању суочава са одређеним ограничењима и потенцијалним тешкоћама, испољеним путем негативних вредности квалитативних показатеља рада. Стога, при конципирању економске политике, даљи развој и функционисање овог дела индустрије треба да буду предмет посебне пажње.

Како ранг области по динамици продуктивности корелира са рангом стопе промене учешћа у БДВ-у прерађивачке индустрије⁴, делатности са позитивним трендом квалитативних перформанси постепено повећавају свој релативни допринос у укупној продукцији сектора, и обрнуто – пад ефикасности доводи до смањења удела у секторској бруто додатој вредности, али не обавезно и до смањења одговарајућег учешћа у запосленима (иако би се генерално могло претпоставити да успоравање динамике економских индикатора донекле условљава мању потребу за ангажманом радне снаге).

⁴ Коефицијент корелације ранга области по динамици продуктивности и ранга стопе промене учешћа у БДВ-у прерађивачке индустрије износи 0,74. Са друге стране, корелација између ранга области по динамици продуктивности и ранга стопе промене учешћа у запосленима укупног сектора прерађивачке индустрије је релативно слаба и негативна.

Највеће смањење учешћа у производњи прерађивачке индустрије, мерено процентним поенима, бележе *аутомобилска и прехранбена индустрија* – пад ефикасности пословања у интервалу 2016–2021. утицала је на стагнацију и у погледу учешћа у стварању бруто додате вредности, па је њихов процентуални удео у сектору умањен за 2,6 п. п. и 2,5 п. п., односно за 40,3% и 12,5% (23. и 19. место по рангу динамике учешћа БДВ-а), респективно. Док смањење учешћа прехранбене индустрије у секторском БДВ-у прати и смањење у структури запослених од -3,0 п. п. (што и поред проширења обима радне снаге у прехранбеној индустрији представља највећи пад у структури сектора, мерено процентним поенима – кумулативни раст запослених у прерађивачкој индустрији више је него двоструко динамичнији у односу на аналогно кретање у прехранбеној индустрији, 26,6% наспрам 11,6%), дотле аутомобилска индустрија по броју радника подиже релативни значај за читавих 4,5 п. п. (што је пак по рангу динамике учешћа запослених највеће повећање у сектору). Области *производња металних производа, осим машина и уређаја и производња кокса и деривата нафте* водеће су по повећању учешћа у БДВ-у, посматрано у процентним поенима: 1,9 п. п. и 1,4 п. п., што је промена за 18,1% и 24,1% (седмо и пето место на листи релативне промене учешћа), респективно. Овакво повећање релативног значаја у секторском БДВ-у прати умеренија промена у структури запослености од 0,3 п. п. и -0,1 п. п. Када је реч о релативној промени учешћа у бруто додатој вредности сектора, највећи искорак по стопи од 261,3% (прво место по рангу динамике учешћа) остварила је област *производња осталих саобраћајних средстава*, што је подигло њен допринос креирању БДВ-а сектора за 1,1 п. п. Када је реч о броју радника, највећа промена учешћа забележена је у аутомобилској индустрији, 84,6%, што износи поменутих 4,5 п. п.

Ако посматрамо економске активности прерађивачке индустрије, по кумулативним стопама увећања продуктивности у периоду 2016–2021. на врху листе издвајају се следеће области: *производња осталих саобраћајних средстава*, 225,8%, *остале прерађивачке делатности*, 63,6%, и *производња основних фармацеутских производа и препарата*, 41,8%. Иако процентуално са најмањим значајем у сектору (0,7% просечан удео бруто додате вредности области у производњи укупне прерађивачке индустрије), *производња осталих саобраћајних средстава* држи прву позицију у подизању нивоа продуктивности уз истовремено увећање броја радника за изузетних 49,3 процента. Импазантно увећање БДВ-а ове области по стопи од 386,6% резултат је како повећања броја радника, тако и повећања њихове продуктивности. Поред ове делатности, код још осам области прерађивачке индустрије (позиционираних у првом делу табеле 3 – *Области са растућом продуктивношћу рада*) растућа додата вредност резултат је синергетског доприноса квалитативних и квантитативних фактора инпута рада (производња машина и опреме, основних метала, хемикалија и хемијских производа, кокса и деривата нафте, неметалних минерала, дуванских производа, металних производа и папира и производа од папира).

За разлику од наведених области, *остале прерађивачке делатности и фармацеутска индустрија*, када је реч о ефикасности рада, заузимају високо друго и треће место у рангу најбрже растућих области индустрије (стопе раста продуктивности од 63,6% и 41,8%), али зато по критеријуму запошљавања држе зачеље табеле са кумулативним падом од 3,0% и 7,9%. То су, заправо, једине две области прерађивачке индустрије које бележе смањење броја радника у посматраном интервалу, али ипак постижу веома високу динамику БДВ-а по стопама од 58,7% и 30,6%, респективно.

Са друге стране, најизраженије умањење продуктивности рада у истом периоду забележено је у *аутомобилској индустрији*, -69,3%, *производњи електричне опреме*, -32,9% и *штампању и умножавању аудио и видео записа*, -31%. Индикативно је да је најоштрији пад продуктивности регистрован у областима прерађивачке индустрије које заузимају врх лествице (прва два места) по динамици броја запослених – у аутомобилској индустрији (кумулативно повећање броја запослених за 122,4%) и производњи електричне опреме (кумулативна стопа раста запослености од 108,1%), које заједно упошљавају 11,9% радне снаге укупног сектора, просечно у посматраном периоду. Није редак случај да је низак ранг динамике продуктивности праћен високим рангом динамике запошљавања (и обрнуто) у појединим активностима домаће прерађивачке индустрије. Успорени раст продуктивности, или пак њено смањење, уз истовремени раст броја радника, претежно је резултат експанзије радно интензивних делатности, подстакнуте субвенцијама државе, намењеним отварању нових радних места и привлачењу нових инвеститора. Поред две поменуте, и осталих 11 области из другог дела табеле 3 (*Области са опадајућом продуктивношћу рада*) повећало је запосленост, али уз умањење додате вредности по раднику. И поред проширења обима инпута рада, већи део ових активности бележи кумулативно смањење БДВ-а – повећан број радника није успео да надомести смањење њихове ефикасности у осам области: *производња пића, производња одевних предмета, затим текстилна, дрвна, прехранбена, кожарска, штампарска и, напоследку, аутомобилска индустрија*, код које је регистрован драматичан пад бруто додате вредности по кумулативној стопи од 31,7%.

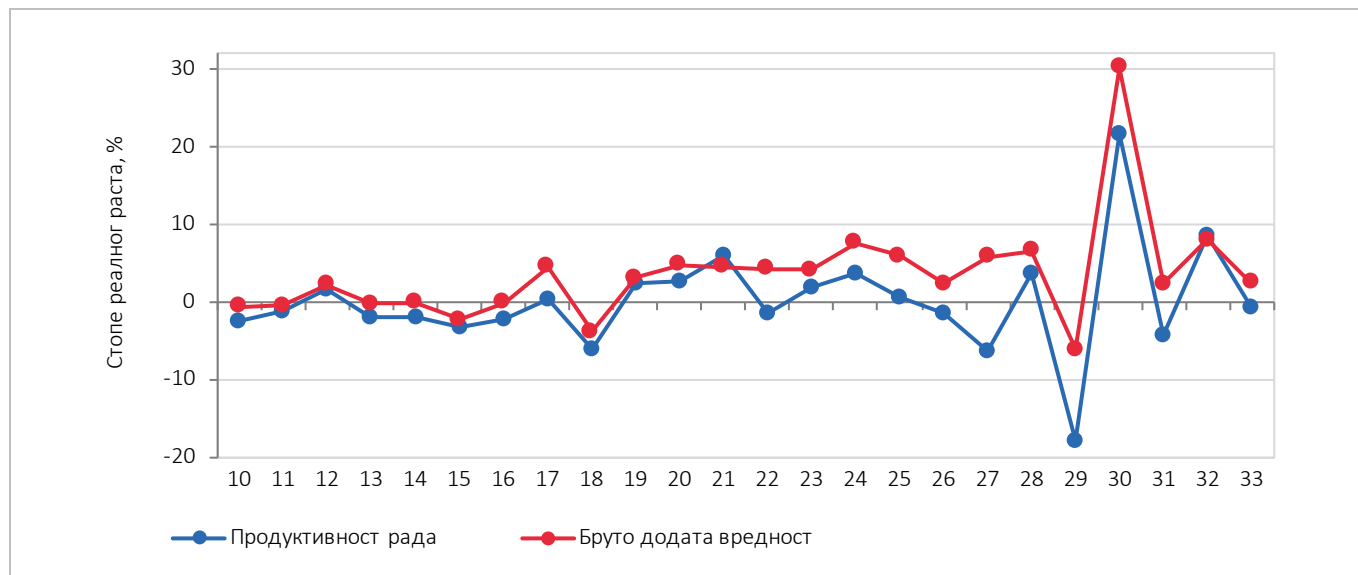
Треба напоменути да растућу продуктивност имају углавном сегменти индустрије који већ послују са изнадпросечном продуктивношћу у укупној економији (позиционирани у првом делу табеле 2), што је разумљиво имајући у виду њихов снажнији акумулативни потенцијал и последичну спиралу бенефита повећаног инвестирања. Међутим, и две области са продуктивношћу испод просека у укупној економији, *остале прерађивачке делатности* и *производња основних метала*, позиционирале су се у део где се налазе области са позитивним трендом продуктивности рада, и то захваљујући изразитом кумулативном повећању обима БДВ-а за 58,7% и 54,8%, респективно. При томе, индустрија осталих прерађивачких делатности бележи смањење броја радника за 3% и избија на друго место по рангу повећања продуктивности, док индустрија основних метала исказује завидан раст и у запошљавању (25,7%), али опет више него двоструко умеренији у односу на продукцију додате вредности, чиме се ова делатност позиционира на високо пето место по квалитативној динамици, иако по просечном нивоу додате вредности по запосленом држи зачеље табеле (табела 2).

Са друге стране, из групе делатности са изнадпросечном продуктивношћу (табела 2) следеће три области бележе пад продуктивности, па се по том обележју котирају у другом делу табеле 3 (*Области са опадајућом продуктивношћу рада*): *индустрија пића*, са падом ефикасности рада од 6,6%, насталим услед кумулативног умањења додате вредности за 2,9%, уз истовремено повећање обима радне снаге по стопи од 3,9%; затим области *производње рачунара, електронских и оптичких производа* и *индустрије гуме и пластике*, чији немали раст БДВ-а (14,5% и 28,7%, кумулативно посматрано) далеко превазилази динамика запошљавања, и то за 10,9 и 12,3 процентних поена, респективно, што спушта додату вредности по раднику у обе ове области за по 8,7%.

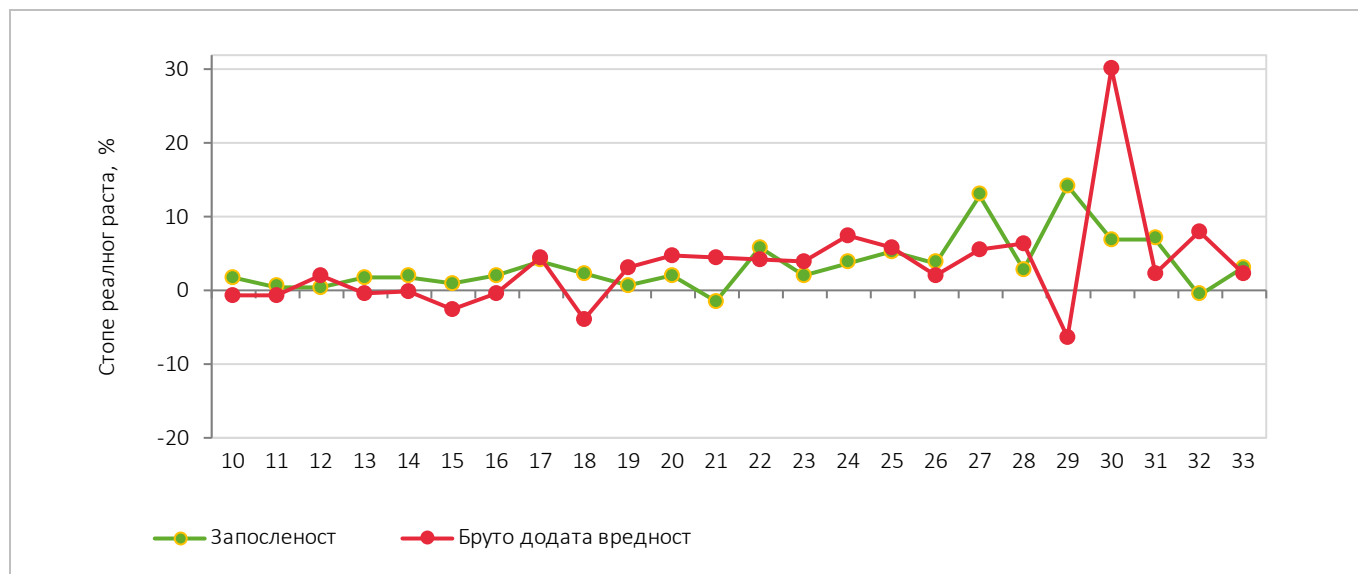
Поводом таквих случајева, у којима проширење обима инпута рада далеко превазилази економски раст, намеће се следећа дилема: Да ли би, евентуално, динамика запошљавања умеренија од постојеће резултирала афирмативнијим квалитативним показатељима, без утицаја на обим продукције? Чак и у случају да се ризикује извесно успоравање стопа БДВ-а, остаје егзистенцијално питање: До које мере је оправдано/могуће повећавати обим на рачун квалитета раста? Одговор добрим делом пружа тумачење емпиријских података из домена домаће индустрије, презентованих у графиконима у наставку.

Генерално посматрано, валидација успешности економске политике (као и програма и мера активне политике запошљавања), изражава се кроз динамику основних макроекономских агрегата. Проналажењем функционалних веза између варијабли инпута рада и привредног раста испитују се производни ефекти са више аспеката (и квантитативног и квалитативног), што, у контексту рентабилности уложених ресурса, омогућава изналажење оптималног решења за правце развоја појединих сегмената националне економије. За потребе анализе треба имати у виду да је важан аспект параметара ефикасности њихова рочност, због тога што им вредности нису увек меродавне за озбиљнију аналитичку употребу уколико се израчунавају у кратким временским интервалима. Стога су, за израчунавање тражених индикатора, узете у обзир просечне квантитативне релације између одговарајућих економских показатеља у релативно дужем временском распону (2016–2021). У циљу извођења закључака и добијања практичних смерница за носиоце економских политика, извршена је упоредна компарација варијација продуктивности рада и ефеката тог рада (дијаграм 3.1), као и варијација у обиму и ефектима рада (дијаграм 3.2) по индустријским областима.

Дијаграм 3.1. Динамика продуктивности рада vs реалан раст БДВ-а – просек периода 2016–2021.

Дијаграм 3.2. Динамика запошљавања рада vs реалан раст БДВ-а – просек периода 2016–2021.¹

¹ У дијаграмима су дате шифре Класификације делатности (КД 2010) економских области сектора прерађивачке индустрије⁵.

- ⁵ 10 Прехрамбена индустрија
- 11 Производња пића
- 12 Производња дуванских производа
- 13 Производња текстила
- 14 Производња одевних предмета
- 15 Производња коже и предмета од коже
- 16 Прерада дрвета и производи од дрвета, осим намештаја
- 17 Производња папира и производа од папира
- 18 Штампане и умножавање аудио и видео записа
- 19 Производња кокса и деривата нафте
- 20 Производња хемикалија и хемијских производа
- 21 Производња основних фармацеутских производа и препарата

- 22 Производња производа од гуме и пластике
- 23 Производња производа од осталих неметалних минерала
- 24 Производња основних метала
- 25 Производња металних производа, осим машина и уредјаја
- 26 Производња рачунара, електронских и оптичких производа
- 27 Производња електричне опреме
- 28 Производња непоменутих машина и непоменутих опреме
- 29 Производња моторних возила, приколица и полуприколица
- 30 Производња осталих саобраћајних средстава
- 31 Производња намештаја
- 32 Остале прерађивачке делатности
- 33 Поправка и монтажа машина и опреме

Међузависност параметара продуктивности рада и економског раста илустрована је високом позитивном корелацијом (0,87 коефицијент корелације) релевантних економских варијабли по областима прерађивачке индустрије (дијаграм 3.1). Са друге стране, није утврђена значајна повезаност између динамике запошљавања и раста, тј. варијације додате вредности не прате одговарајуће промене у обиму радне снаге (дијаграм 3.2). Међутим, иако није пронађена узрочно-последична веза између ова два последња обележја, у неким случајевима забележено је снажно негативно дејство динамике запошљавања на параметре ефикасности, проузрокујући њихово израженије одступање од кретања одговарајуће новостворене вредности, нпр. у областима *производња производа од гуме и пластике (КД22)* и *производња електричне опреме (КД27)*: независно од промена техничко-технолошких карактеристика производног процеса (с обзиром на то да је ефикасност производних капацитета, у глобалу, непроменљива на краћи рок), скок у броју радника у овим областима, кумулативно посматрано, за 41,0% и 108,1% (табела 3), оборио је стопе продуктивности радне снаге испод нуле, док су резултати продукције додате вредности остали позитивни (дијаграм 3.1).

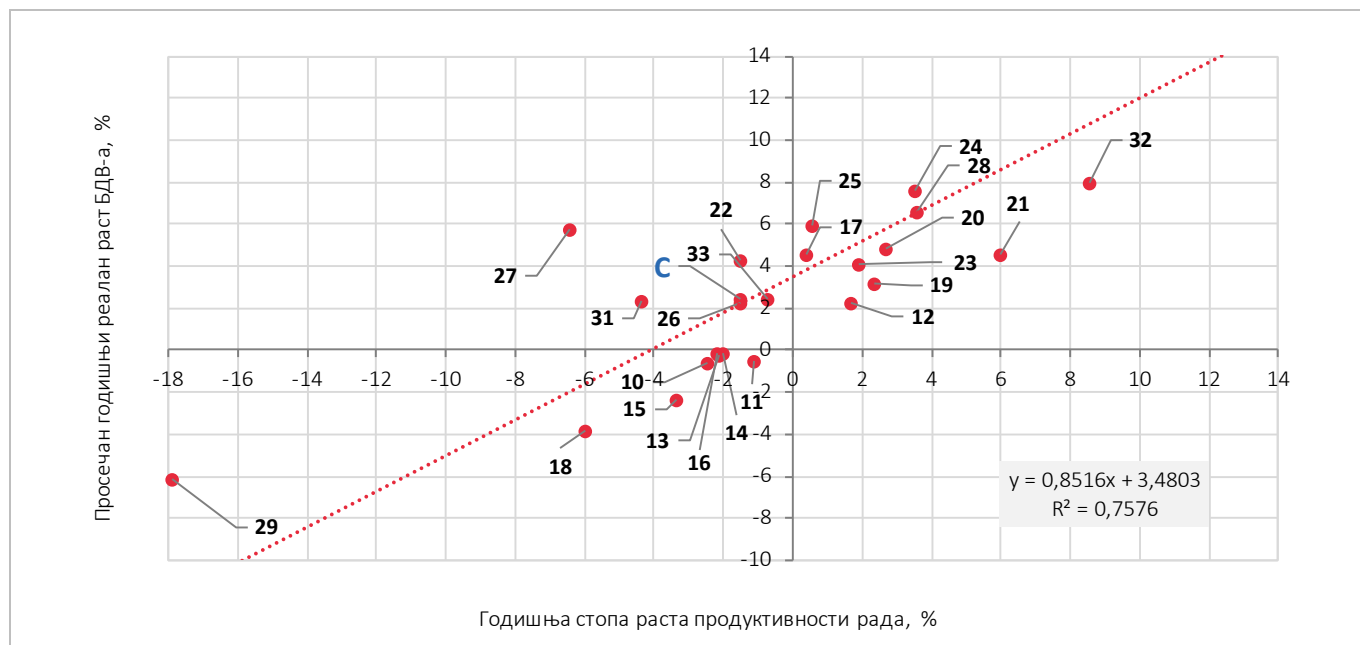
Према томе, ако се занемаре бројни егзогени утицаји пролазног карактера, правац привредне динамике може се приписати искључиво успону или стагнацији у продуктивности рада. Имајући у виду чињеницу да позитивну економску валоризацију на дуги рок (кроз остварене релативно веће стопе новостворене вредности) имају само активности које подстичу ефикасност рада, све мере које су усмерене на отварање нових радних места на којима не постоји повећана продукција додате вредности по јединици рада у односу на већ постојећу треба ставити у други план (наравно, извесно време приоритет економске политике може бити и нешто ван стандардног усмерења на раст и развој, нпр. смањење незапослености или превазилажење неког другог горућег социјалног проблема). Са аспекта одрживости привредне динамике, није целисходна економска политика која проузрокује пад продуктивности. Запошљавање изван економских критеријума неминовно доводи до исцрпљивања ресурса и урушавања супстрата друштвеног богатства, па би истрајавање на таквим мерама у једном тренутку могло „доћи на наплату“. Међутим, треба истаћи да субвенције никада нису превелики трошак уколико су мотивисане економским и тржишним, а не искључиво социјалним моментима. Наиме, уколико су оне усмерене ка ефикасном привређивању, позитивни резултати биће видљиви и на макро и на микро нивоу, а низ привредних учесника осетиће дугорочно диверсификован учинак паметне економске политике (чиме ће, напослетку, и незапосленост бити сведена у прихватљиве оквире).

Несумњиво је да је мера у којој нека делатност проширује обим својих активности полазна тачка у свим економским разматрањима. Међутим, кључну перформансу пословања могуће је сагледати тек кроз призму продуктивности рада. Заправо, једино је интеграцијом оба индикатора, и обима и квалитета раста, могуће препознати трендове у појединим индустријским областима, што је од виталног значаја за планирање и унапређење привредне динамике. Мапирањем индустријских области на основу динамике ефикасности и ефеката рада, тј. њиховим груписањем по квадрантима дијаграма у наставку⁶, могуће је непристрасно оценити садашњу позицију, али и сагледати потенцијални правац и темпо развоја неке делатности. Међузависност квалитета инпута рада и реалног раста новостворене вредности илустрована је просечним емпиријским релацијама из пословања прерађивачке индустрије и објашњена преко линеарног регресионог модела са високом репрезентативношћу⁷.

⁶ У дијаграму 4 вредности на координатним осама приказују просечне годишње стопе раста продуктивности рада и бруто додате вредности, док је, раније, у табели 3 дата кумулативна димензија ових индикатора за период 2016–2021.

⁷ Добијеном регресионом линијом у дијаграму 4 описано је 75,76% функционалне везе међу релевантним индикаторима. Док је између раста продуктивности и БДВ-а потврђена висока међузависност, није уочено постојање квантитативне зависности између варијација стопе запослености и раста додате вредности.

Дијаграм 4. Продуктивност рада и привредни раст – просек периода 2016–2021.¹

¹ У дијаграмима су дате шифре Класификације делатности економских области сектора прерађивачке индустрије.

I КВАДРАНТ	II КВАДРАНТ	III КВАДРАНТ
30 Производња осталих саобраћајних средстава ⁸	33 Поправка и монтажа машина и опреме	11 Производња пића
32 Остале прерађивачке делатности	26 Производња рачунара	14 Производња одевних предмета
21 Фармацеутска индустрија	22 Производња производа од гуме и пластике	13 Текстилна индустрија
28 Производња непоменутих машина и непоменуте опреме	31 Производња намештаја	16 Дрвна индустрија
24 Производња основних метала	27 Производња електричне опреме	10 Прехрамбена индустрија
20 Хемијска индустрија	С Прерађивачка индустрија	15 Производња коже и предмета од коже
19 Производња кокса и деривата нафте		18 Штампане и умножавање аудио и видео записа
23 Производња производа од осталих неметалних минерала		29 Аутомобилска индустрија
12 Дуванска индустрија		
25 Производња металних производа, осим машина и уређаја		
17 Производња папира и производа од папира		

Приказани регресиони модел недвосмислено указује на реалан привредни раст који се може очекивати при датој стопи продуктивности, издвајајући на тај начин продуктивност као чинилац од пресудног утицаја на постизање жељене динамике раста. На основу вредности релевантних обележја индустријских активности, на делу линије регресије у *првом квадранту* позиционирају се области са највећим производним ефектима уложеног рада. Делатности производње осталих саобраћајних средстава и остале прерађивачке делатности се по позитивним квалитативним перформансама издвајају од осталог дела прерађивачке индустрије. Насупрот томе, на доњем крају линије регресије, у *трећем*

⁸ Вредности обележја области *Производња осталих саобраћајних средстава* су изван приказаног дијаграма, јер се издвајају у односу на остале у регресионом моделу. Иако је динамика продуктивности ове делатности успостављена на много вишем нивоу у односу на остале области (стопа раста од 21,8%), праћена је одговарајућим растом БДВ-а (30,2%), тако да вредности опсервација, и поред тога што се не групишу са осталима на оси продуктивности рада, не одступају значајније од установљене линије регресије.

квадранту, најлошије се по датим обележјима котира аутомобилска индустрија, са екстремно неповољним и квалитативним и квантитативним резултатима. У зависности од тога у ком су квадранту смештене поједине индустријске активности, може се донекле антиципирати место које ће заузети у привредним токовима у неком сагледивом периоду:

- Позиционирање индустријских области у *I квадранту* (евидентирано је 11 области које заједно ангажују 26,6% од целокупног контингента радне снаге прерађивачке индустрије и креирају 44,4% БДВ-а сектора просечно у посматраном периоду) на основу позитивних и квалитативних и квантитативних економских перформанси указује на то да је њихово пословање на добром путу, са перспективом дугорочно одрживог раста. Овде је углавном реч о делатностима чија је продуктивност изнад просечног нивоа у укупној економији (у периоду 2016–2021). Изузетак су раније истакнуте економске активности *производња основних метала и остале прерађивачке делатности*, које су, и поред исподпросечне ефикасности (24. и 13. ранг, табела 2), интензивирањем продуктивности рада створиле предуслов за просперитетан развој на дуги рок (са кумулативним стопама од 23,2% и 63,6% котирају се при врху листе по динамици продуктивности – пета и друга позиција, табела 3), али је потребно још времена да би се испољене позитивне тенденције конвертовале у задовољавајућу укупну перформансу продуктивности⁹. У процесу мапирања индустријских делатности по поменутиим критеријумима, очигледно је да **први квадрант представља пожељно место као зона у којој је раст успостављен на здравим основама, са потенцијалом за наставак афирмативних привредних кретања и у наредном периоду.**

- *II квадрант* у овом моделу представља зону екстензивног раста. Све делатности смештене изнад хоризонталне координатне осе имају позитивну пословну реализацију, али начин на који тај резултат остварују чини суштинску квалитативну разлику у привређивању између економских области лоцираних у I и II квадранту. Док производњу у првом квадранту карактерише појачана продуктивност, у другом квадранту раст се ослања на повећање обима инпута рада. Стопа запошљавања у областима из другог квадранта у просеку је двоструко динамичнија од одговарајућег раста бруто додате вредности – радници постижу позитивну динамику укупне додате вредности, али нису у стању да одрже њен ниво по запосленом са протоком времена. Иако позитивна продукција представља афирмативну карактеристику економских процеса у овом делу модела, не сме се губити из вида немогућност одржања оваквог стања на дуги рок и потврђена висока зависност привредног раста од продуктивности рада. Екстензивним привређивањем није могуће одржати пожељни темпо раста, већ се у контекст развојних процеса неизоставно мора укључити и ефикасност ангажованих ресурса. Пожељно би било, колико год је то могуће, избегавати прекомерно запошљавање, при чему је за креаторе економске политике посебан изазов пласирање подстицајних мера којима се условљава не само број већ и квалитет новоотворених радних места.

Поред идентификованих пет области које остварују раст на екстензиван начин (индустрија намештаја, електричне опреме, гуме и пластике, рачунара, као и поправка и монтажа машина и опреме, које заједно упошљавају у просеку 17,1% радника прерађивачке индустрије), на основу релевантних параметара **у други квадрант смештен је и сектор укупне прерађивачке индустрије, који у периоду 2016–2021. свој раст дугује првенствено интензивнијем ангажману радне снаге, уз незнатан или чак негативан квалитативни допринос рада**¹⁰. С обзиром на то да привређивање у другом квадранту често балансира на граници рентабилности, при чему постоји реална бојазан да се падне у зону негативних резултата (тј. у трећи квадрант), неопходно је систематским мерама активне економске политике агрегат прерађивачке индустрије извести из поља неефикасног пословања, посебно имајући у виду његов обим и улогу у целокупном привредном развоју, као и реперкусије на привреду у целини које могу произаћи из успоравања овог сегмента индустрије.

- У доњем левом квадранту (*III квадрант*) позиционирано је осам радно интензивних области прерађивачке индустрије (прехранбена, текстилна, дрвна и аутомобилска индустрија, затим област штампања и умножавања аудио и видео записа, као и индустрија пића, одевних предмета, коже и предмета од коже), чије је пословање у зони негативних резултата, и по квантитативним и по квалитативним критеријумима. То су све економске делатности које послују са исподпросечним нивоом продуктивности у земљи (изузев индустрије пића, која заузима солидно осмо место по просечном нивоу продуктивности, али уз упозоравајуће негативне показатеље динамике пословања у периоду 2016–2021. – кумулативна стопа продуктивности од -6,6% и бруто додате вредности од -2,9%), при чему ангажују у просеку 56,3% од целокупног контингента радне снаге прерађивачке индустрије (само на прехранбену

⁹ Пословање области Остале прерађивачке делатности већ од 2019. године по продуктивности рада превазилази просек укупне економије (1452 мил. РСД CL2015 наспрам 1414 у истим јединицама, колико је привредни просек у 2019. години).

¹⁰ Видети дијаграм 1: Допринос продуктивности рада и запослености реалном расту БДВ-а у прерађивачкој индустрији.

индустрију одлази више од четвртине запослених целог сектора, тачније 26,9%). **Нема дилеме да овакве вредности индикатора пословања указују на озбиљне тешкоће са којима се овај део економије сусреће, а које се не би смеле занемарити у будућим развојним плановима,** већ их треба сагледати непристрасно, без инсистирања на доказано неодрживим решењима. Свакако, прављење заокрета у циљу постављања ових делатности на здраве основе захтева изузетне напоре и интервенцију државе посредством одговарајућих подстицаја и реформских процеса, што ће, у крајњој линији, и одредити будући развој ових привредних активности.

- У *IV квадранту* не налази се ниједна област прерађивачке индустрије, односно није забележена опадајућа стопа бруто додате вредности ни у једној области у којој постоји раст продуктивности рада (мада су теоријски могући, емпијски нису потврђени такви случајеви у овој анализи).

Позиција коју заузима нека област у представљеном регресионом моделу добар је индикатор просперитета тог дела прерађивачке индустрије, односно показатељ његовог потенцијала да покрене и одржи динамичан раст и развој. Приказани модел пружа смернице за одређивање праваца у пословању, а може се користити на различите начине, у зависности од текуће економске стратегије. Мапирање делова индустрије може бити користан алат за носиоце економске политике у смислу сагледавања мера које треба предузети – док је у делу прерађивачке индустрије који се налази у првом квадранту потребно подржати и стимулисати већ успостављен повољан привредни амбијент, дотле је код сегмената у другом и трећем квадранту неопходно предузети одговарајуће кораке како би им се отворила даља перспектива раста и развоја. Посебно је угрожено пословање у трећем квадранту (где се средства уложена у ресурсе не враћају кроз прираштај додате вредности, већ, напротив, утичу на њено умањење), тако да је од виталног значаја покренути одговарајући корпус мера, којима би се превазишла уочена производна ограничења и вредности референтних коефицијената ових делова привреде помериле на скали ефикасности у зону позитивног пословања.

УТИЦАЈ КОНЦЕНТРАЦИЈЕ ПРОИЗВОДЊЕ НА ПРОДУКТИВНОСТ РАДА У ПРАРАЂИВАЧКОЈ ИНДУСТРИЈИ

Са становишта одрживости раста и развоја потребно је испитати и неизоставно узети у обзир и утицај концентрације производње на параметре ефикасности у домаћој индустрији. Динамичност економских показатеља у појединим делатностима често је у последњој деценији детерминисана пословањем мањег броја великих компанија, уз читав низ позитивних и негативних ефеката који прате економску доминацију највећих система у различитим сегментима прерађивачке индустрије.

Изражена концентрација у производњи може се посматрати као основна полуга раста одређене индустријске активности уколико су водећа предузећа у њој у снажно узлазној фази (као што је нпр. услед јаког инвестиционог циклуса компаније Fiat током 2012. године читава аутомобилска индустрија остварила импресиван раст по стопи од 146% у наредној години). Са друге стране, готово је немогуће избећи негативне последице ослањања претежно или чак искључиво на производни ефекат великих пословних система у периоду успоравања или стагнације њихове привредне активности. Генерално гледано, превелика концентрација производње у „рукама“ доминирајућих компанија не сматра се најбољом основом за успостављање стабилног раста, јер се на тај начин функционисање читаве једне области излаже консеквенцама појединачних пословних одлука и усмерења. Према томе, концентрација производње може дати користан иницијални импулс привредном развоју, али уколико читав низ пратећих мера не подржи раст на ширем фронту пословања у том делу привреде, позитивни резултати могу изостати у неком будућем периоду.

Јако присуство концентрације производње приметно је у делатностима које држе зачеље лествице по динамици продуктивности у прерађивачкој индустрији – аутомобилској индустрији и индустрији електричне опреме. Заправо, у позадини драстичног умањења њихове ефикасности лежи пад додате вредности, који индустријски системи из тих области, попут предузећа Fiat, Leoni и Yuga, генеришу по јединици уложеног рада. Наиме, **компаније које доминирају по релативном значају у креирању бруто додате вредности – Fiat и Yuga у аутомобилској индустрији и Leoni у производњи електричне опреме, не само да обликују економске токове у оквиру области у којој су класификовани већ неретко значајно опредељују и функционисање читавог сектора.** Неки од показатеља пословања поменутих предузећа дати су у наставку¹¹.

¹¹ Извор података: Агенција за привредне регистре и обрачун Националних рачуна.

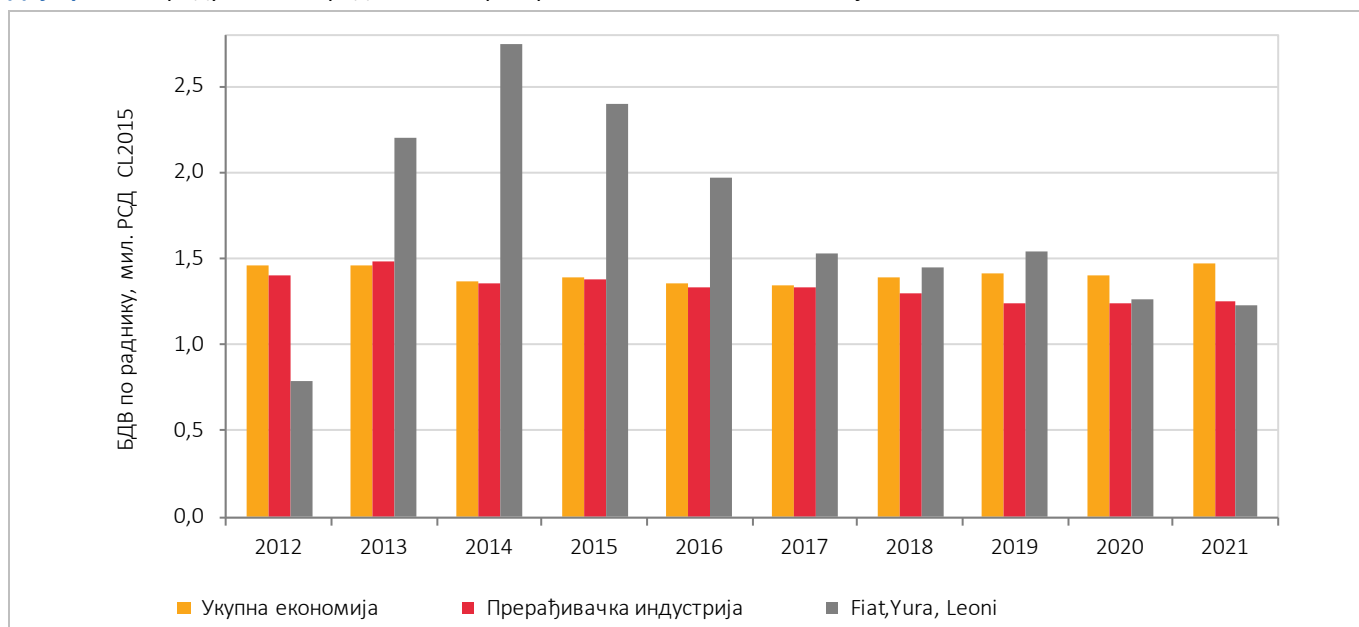
- *Fiat*: Бруто додата вредност предузећа Fiat мања је за више од 2,5 пута у 2021. у односу на 2016. годину. Како Fiat ствара готово трећину додате вредности аутомобилске индустрије (просечно 29,3%), ово редуковање продукције рефлектовало се преко оштрог пада БДВ-а целе области – кумулативно умањење резултата аутомобилске индустрије износило је 31,7%, што се, уз појачану динамику запошљавања по стопи од 122,4%, испољило као алармантан пад продуктивности за 69,3% у посматраном периоду (табела 3).
- *Yura*: Предузеће Yura у просеку са 16,1% доприноси креирању БДВ-а аутомобилске индустрије. Стопа кумулативног раста запослених двоструко је виша од промене новостворене вредности (32,9% према 16,6%), што за последицу има пад продуктивности и у овом предузећу за 12,3%.

Компаније Fiat и Yura заједно ангажују готово четвртину радника (23,1% у просеку) и генеришу просечно 45,4% бруто додате вредности у аутомобилској индустрији, чиме несумњиво у великој мери диктирају темпо и правац продуктивности рада ове делатности.

- *Leoni*: У периоду 2016–2021, релативни значај БДВ-а предузећа Leoni у области *Производња електричне опреме* износио је 32,7% у просеку. И поред импресивног раста, динамика упошљавања радне снаге изнад је раста бруто додате вредности у просеку за 151,2 процентна поена, тако да је продуктивност рада отишла наниже и у компанији Leoni, и то готово за четвртину (24,4% у посматраном интервалу). Самим тим, активности овог предузећа нису допринеле померању области у жељеном правцу, тј. њеном измештању из другог квадранта и зоне негативних квалитативних показатеља у, по перформансама пословања оптималан, први квадрант (видети дијаграм 4).

Сумарна продуктивност рада у наведена три предузећа (изражена додатом вредношћу по раднику¹²) сагледана је у релацијама промене ефикасности укупне економије и сектора прерађивачке индустрије на дијаграму у наставку.

Дијаграм 5. Продуктивност радника по агрегираним сегментима економије

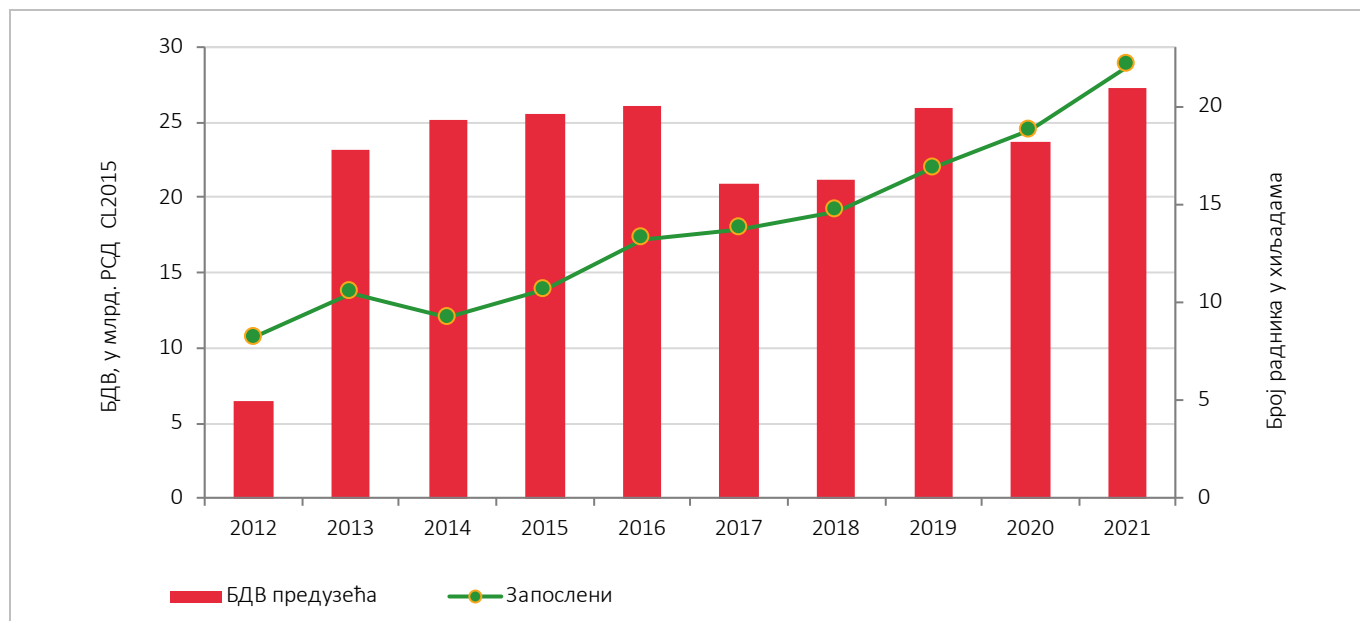
Узлазна фаза и инвестициони замах посматраних предузећа резултирали су снажним позитивном динамиком њихове како квантитативне тако и квалитативне економске перформансе у годинама 2012–2014. Током 2014. године радник ових предузећа производио је двоструко већу додату вредност у односу на просечног запосленог у сектору укупне прерађивачке индустрије или укупне економије. Међутим, након 2014. године долази до драматичног пада ефикасности рада (2,2 пута нижа продуктивност у 2021. у односу на рекордну 2014. годину), тако да је продуктивност издвојених предузећа у 2020. години испод просека укупне економије, а у 2021. години чак и испод нивоа укупне прерађивачке

¹² Вредносна скала приказује реалне износе продукције БДВ-а по раднику у уланчаним мерама обима израженим у ценама 2015. године (мил. РСД CL2015), чиме је обезбеђена упоредивост података у читавом посматраном периоду.

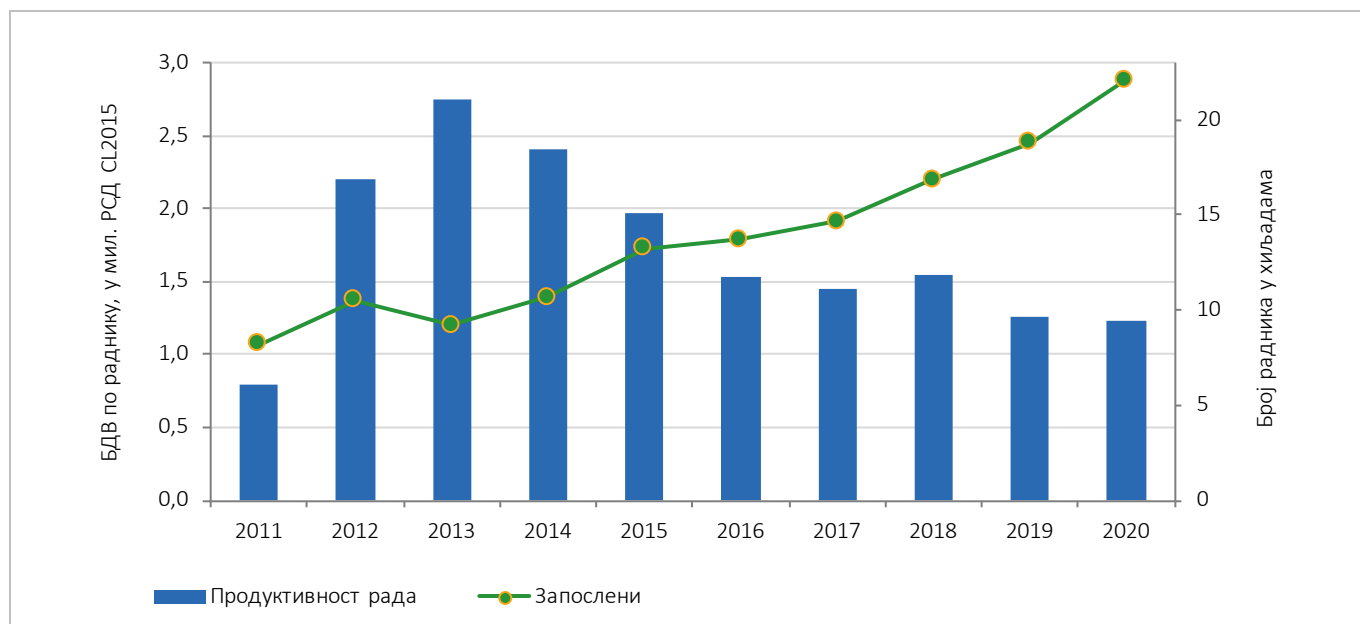
индустрије. Иако је планирано да пословање ових компанија буде погонска снага привредног развоја, улагања у њих нису испраћена и подржана одговарајућим пакетом мера, што их је временом свело на исподпросечна предузећа у прерађивачкој индустрији по најважнијим параметрима (квалитета) раста. Овакав суноврат имао је директне и индиректне последице на пословање читавог сектора прерађивачке индустрије, који већ од 2018. године значајно заостаје за укупном економијом по квалитету продукције.

Појачана динамика запошљавања, подстицана субвенцијама од стране државе, апсорбовала је квалитативне факторе рада, што је у процесу успостављања нове равнотеже резултирало умањеним вредностима показатеља продуктивности у изабраним радно интензивним предузећима. У наредна два дијаграма дата је сумарна слика квантитативних и квалитативних економских процеса у горе поменутих предузећима током последње деценије.

Дијаграм 6. Fiat, Yura, Leoni – перформансе пословања, сумарни индикатори предузећа

Дијаграм 7. Fiat, Yura, Leoni – индикатори продуктивности, сумарни показатељи предузећа

Поменуте подстицајне мере видљиве су кроз више него троструко проширење обима радне снаге, односно кумулативно увећање за 258,9% у посматраном периоду. Међутим, док трајекторија запослености снажно иде навише, евидентно је да динамика БДВ-а не успева да испрати овакво кретање. Све већи број радника производи исти, ако не и знатно нижи (у 2017. и 2018. години) обим додате вредности, што неминовно указује на знатан пад њихове ефикасности (јасно видљив у дијаграму 7).

Раст обима и продуктивности рада забележен је у овим предузећима само у прве две године посматраног десетогодишњег периода. Већ од 2014, број радника и њихова ефикасност иду у различитим смеровима (у 2021. години продуктивност радника је за 55% нижа у односу на 2014, док је истовремено њихов број увећан за 140,4%), што је довело до стагнирања или чак успоравања динамике продукције у појединим годинама. Имајући у виду да само позитивне квалитативне перформансе обезбеђују просперитетан развој, промена вредности илустрована стубићима у другом дијаграму (дијаграм 7) много више говори од варијација бруто додате вредности предузећа из првог дијаграма (дијаграм 6), када је реч о њиховој дугорочно одрживој динамици пословања.

Тенденција наниже у квалитативном инпуту рада упозоравајући је сигнал потенцијалног успоравања стопа раста у предстојећем периоду. У оваквим случајевима, од виталног је значаја какав ће бити одговор друштва, ради превазилажења дугорочних квалитативних ограничења. Игнорисање или изостанак одговарајуће реакције могу довести угрожена предузећа на ивицу опстанка, што не може остати без одјека и шире, у делатностима чији су саставни део.

Иако су по броју запослених и продукцији бруто додате вредности изабране компаније релативно веома значајне, а за пословно усмерење делатности којима припадају неретко и опредељујуће, привређивање великог броја малих и средњих предузећа у остатку сектора не би требало да је занемарљиво када је квалитативна перформанса укупне прерађивачке индустрије у питању. Како би се сагледало пословање прерађивачке индустрије изоловано од директног утицаја поменутих великих предузећа (индиректни ефекат се не узима у обзир у овој анализи), у наставку је дат упоредни преглед продуктивности у три агрегирана сегмента индустрије: у сектору укупне прерађивачке индустрије, у делу прерађивачке индустрије без Fiata, као и делу прерађивачке индустрије без предузећа Fiat, Leoni и Yura.

Табела 4. Динамика продуктивности рада у агрегираним групама прерађивачке индустрије

	Годишње стопе, %									Кумулативне стопе, % ¹		
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2012-2015	2016-2021
Прерађивачка индустрија	4,9	5,5	-8,7	1,7	-3,3	0,3	-3,2	-4,6	0,5	1,2	2,8	-8,8
Прерађивачка индустрија без Fiata	4,3	3,7	-9,3	2,1	-3,3	1,1	-2,9	-4,7	0,7	1,7	0,1	-7,4
Прерађивачка индустрија без предузећа Fiat, Leoni и Yura	4,1	3,4	-9,6	2,2	-3,0	1,4	-3,0	-4,9	1,0	1,5	-0,5	-7,0

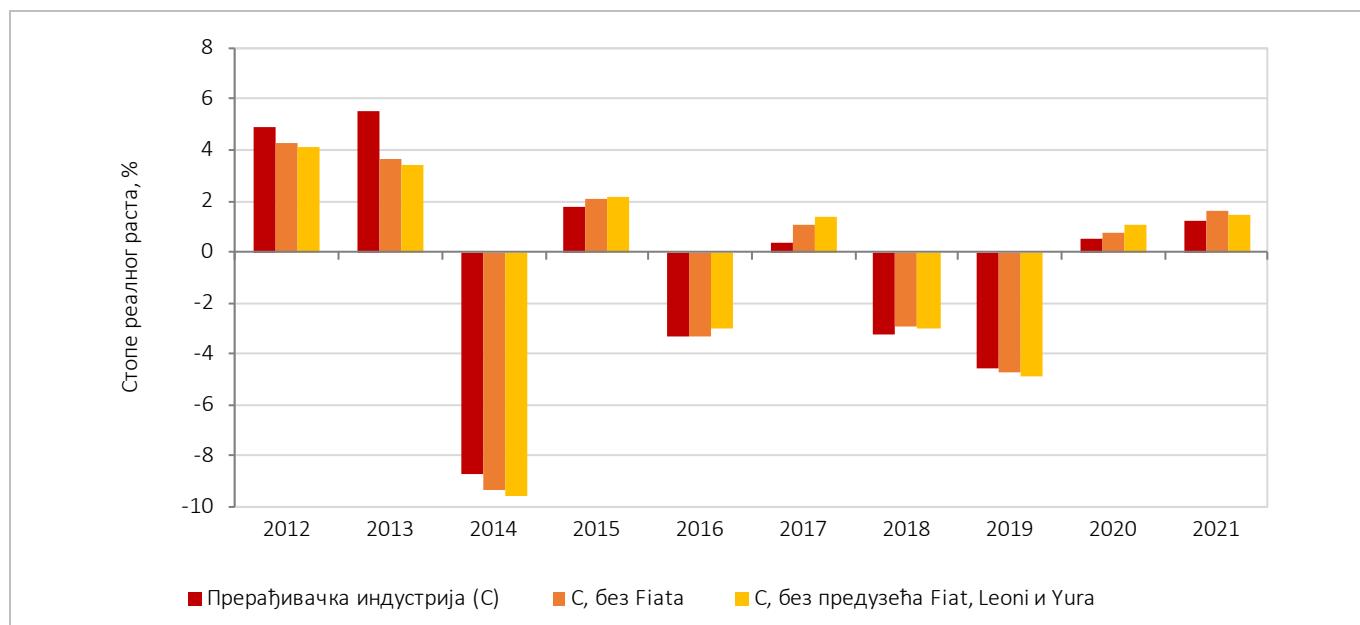
¹ Код обрачуна кумулативне промене у периоду 2012–2015, подаци из 2015. године посматрани су у односу на 2011. годину, а за период 2016–2021, подаци из 2021. године посматрани су у односу на 2015. годину.

Кумулативно посматрано, у периоду 2012–2015. компаније Fiat, Leoni и Yura позитивно су доприносиле секторској перформанси продуктивности, пре свега захваљујући импресивном расту додате вредности по раднику током интервала 2012–2014 (видети дијаграм 5) – њиховим искључивањем из анализе, динамика продуктивности прелази у негативну, -0,5% наспрам 2,8%. Међутим, већ од 2015. године (изузимајући 2019. годину, у којој је забележен скромни квалитативни раст), услед драстичног пада продуктивности, мења се и смер овог утицаја. Апстраховање сумарног ефекта поменутих предузећа у периоду 2016–2021. није довело до промене негативног предзнака кумулативне стопе продуктивности, али се показало да је пад ефикасности остатка прерађивачке индустрије (изван директног утицаја поменутих индустријских комплекса) умеренији, и то за 1,8 п. п. (-7,0% наспрам -8,8%). Такође, ако се из обрачуна искључи само Fiat, кумулативна стопа продуктивности дела прерађивачке индустрије без овог предузећа изнад је продуктивности укупне прерађивачке индустрије за 1,4 п. п. (-7,4% наспрам -8,8%). Основни узрок овако неповољног утицаја на параметре укупне продуктивности лежи у томе што продукција додате вредности поменутих компанија није успевала да прати њихову динамику запошљавања, снажно подржану од стране државе субвенцијама у читавом посматраном периоду. У

интервалу 2016–2021, кумулативни раст новостворене вредности заостаје за стопом промене обима радне снаге у сва три предузећа, Leoni, Yura и Fiat, и то за значајних 151,2 п. п., 16,4 п. п. и 26,1 п. п., респективно.

Компарација динамике продуктивности издвојених сегмената прерађивачке индустрије илустрована је графичким приказом у наставку.

Дијаграм 8. Стопе раста продуктивности рада по агрегираним групама у прерађивачкој индустрији

И поред тога што ефикасност великих предузећа у периоду пре 2015. године подиже, а након тога умањује продуктивност укупне прерађивачке индустрије, издвајање њиховог непосредног учинка, донекле неочекивано, не утиче на предзнак стопа продуктивности у остатку сектора ни у једној години посматраног десетогодишњег интервала. Не може се занемарити чињеница да је, иако у овој анализи није разматран, индиректни утицај наведених компанија итекако присутан кроз ланце снабдевања, хоризонтално и вертикално повезивање и „преливање“ позитивних и негативних ефеката на друге привредне учеснике повезане пословним процесом.

Премда се у некој развојној фази остварују јасно мерљиви бенефити концентрације производње, ослањање на овај вид привређивања генерално може произвести негативне реперкусије на читав сектор, уколико услед дискреционих пословних одлука водећих привредних субјеката дође до успоравања њихове динамике. **Емпиријски је показано на примеру домаће индустрије у последњој деценији да везивање привреде за економску судбину једног предузећа, тј. стратегијско фокусирање на велике индустријске комплексе радно интензивног организационог опредељења није произвело очекивани квалитативни ефекат на дуги рок.** Како би се предупредиле и амортизовале евентуалне последице изазване појединачним развојним политикама, **потребно је мобилисати додатне ресурсе и систематски стимулисати и унапређивати свеобухватност привређивања као стабилну базу за успостављање просперитетног и одрживог раста.**

ТЕХНИЧКО-ТЕХНОЛОШКИ ПРОГРЕС И ЕКОНОМСКА СТРУКТУРА ПРОИЗВОДНИХ КАПАЦИТЕТА У ФУНКЦИЈИ ПРОДУКТИВНОСТИ РАДА

Поред специфичних пословних одлука и развојних политика које спроводе велики индустријски комплекси, на квалитет и правце привредног раста појединих области индустрије знатно утичу и технолошке карактеристике и постојећа структура производних капацитета. Разлике у достигнутом нивоу техничког напретка по индустријским делатностима основни су разлог што економска алокација прираста у производњи не одговара у потпуности економској структури и динамици производних инпута. **На основу технолошког интензитета процеса производње извршена је општа класификација активности прерађивачке индустрије на секторе високе, средње високе, средње ниске и ниске технологије (видети табелу 6). Степен технолошког интензитета производног процеса показује предиспозиције области за постизање одређене динамике и нивоа продуктивности рада.** Генерална је претпоставка да делатности сврстане у категорију са вишим техничко-технолошким нивоом пословања бележе боље економске перформансе (у смислу вредности квалитативних и квантитативних показатеља привредног раста) у односу на сегменте индустрије нижег технолошког нивоа.

Када се у контексту степена технолошког интензитета посматра продуктивност рада домаће прерађивачке индустрије, уочава се поменута правилност у динамици индикатора, са изузетком средње високих технологија, где се, неочекивано, послује са опадајућом ефикасношћу – у наставку је дат табеларни преглед релевантних варијабли по агрегираним индустријским областима.

Табела 5. Индикатори продуктивности радне снаге у прерађивачкој индустрији по технолошком интензитету делатности¹

	Стопе реалног раста, %							Учешће у сектору прерађивачке индустрије, %
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	просечна стопа	
								2016–2021
Високе технологије								
БДВ	5,5	7,4	-8,8	10,6	5,9	1,4	3,5	4,7
Број запослених	11,8	-1,4	-1,3	3,0	-0,8	-0,1	1,8	2,4
Продуктивност рада	-5,7	8,9	-7,6	7,4	6,8	1,5	1,7	-
Средње високе технологије								
БДВ	0,3	6,3	1,5	0,0	-1,2	9,4	2,6	20,3
Број запослених	8,8	8,3	13,6	8,3	-1,2	17,2	9,0	18,8
Продуктивност рада	-7,8	-1,9	-10,7	-7,7	0,0	-6,6	-5,9	-
Средње ниске технологије								
БДВ	4,8	7,9	4,8	3,5	1,2	8,5	5,1	35,5
Број запослених	7,6	5,5	4,9	8,7	0,1	1,5	4,7	24,1
Продуктивност рада	-2,6	2,3	-0,1	-4,8	1,1	6,9	0,4	-
Ниске технологије								
БДВ	2,7	0,9	-0,1	-4,2	0,0	0,4	-0,1	39,5
Број запослених	5,2	2,7	2,4	2,1	0,5	0,4	2,2	54,7
Продуктивност рада	-2,4	-1,8	-2,5	-6,2	-0,4	0,0	-2,2	-

¹ Агрегација прерађивачке индустрије према технолошком интензитету извршена је на нивоу економских области (не располаже се детаљним подацима на нивоу индустријских грана).

Просечна структура остварене бруто додате вредности по приказаним групама у оквиру прерађивачке индустрије није сразмерна распореду радне снаге. Наиме, у зони *високе технологије* ангажовани радници продукују готово двоструко већи релативни део БДВ-а у односу на своје процентуално учешће у укупном броју запослених у прерађивачкој индустрији (4,7% наспрам 2,4%), остварујући кумулативни раст продуктивности рада од 10,5% (табела 6). Чињеница да се запошљавање у овим делатностима позитивно економски валоризује (преко оствареног релативно већег дела новостворене вредности) довољно говори у прилог **тврдњи о делотворнијем улагању у предузећа која се налазе у зони високих технологија. Упркос томе, једино у овом сегменту прерађивачке индустрије број радника показује тенденцију наниже** (негативне стопе запошљавања у интервалу 2017–2021, са изузетком 2019. године, табела 5). Таква појава може бити упозоравајући индикатор промене дистрибуције индустријских радника у смеру смањења, ионако скромног, релативно значаја привредних делатности на вишем технолошком нивоу. Са просечном међугодишњом стопом раста продуктивности од 1,7%, овај се сектор убраја у перспективнији део не само прерађивачке индустрије већ и целокупне домаће привреде. Стога, **успостављање позитивног тренда запошљавања у областима у којима су резултати појачаног улагања у радну снагу препознатљиви кроз још динамичнији економски раст, целисходно је економско усмерење.** Да би се постигла акцелерација већ присутних позитивних тенденција у поменутој групи и искористили афирмативни услови за производњу што веће додате вредности уз минимална улагања, потребно је, поред препуштања постојећем повољном дејству економских законитости, токове људских ресурса додатно усмеравати прилагођеним инструментима економске политике, како би се привреда ефикасније реструктурирала у правцу постизања веће рентабилности на нивоу укупне економије.

С друге стране, у радно интензивном сектору *ниских технологија*, новостворена вредност се у читавом приказаном периоду реализује по знатно нижим стопама у односу на интензитет упошљавања радне снаге, што резултира успоравањем продуктивности по просечној међугодишњој стопи од -2,2%, односно -12,6% кумулативно мерено (табела 6). За разлику од група које привређују на вишем ступњу технолошког интензитета, запослени овог дела индустрије генеришу релативно мање додате вредности – за производњу скоро 40% бруто додате вредности сектора ангажовано је више од половине укупног броја радника прерађивачке индустрије (54,7%). Као што је већ предочено, просечна структура додате вредности није сразмерна обиму улагања у те секторе, претежно услед затечене производне структуре, али и због варијација производних ефеката рада у различитим делатностима.

Иако се, генерално гледано, може претпоставити да су стопе продуктивности рада на узлазној путањи код активности на вишем технолошком нивоу, одступање од тог општег правила забележено је у сектору *средње високе технологије*. Ова област, и поред економског раста по просечној стопи од 2,6%, уз изразито динамично запошљавање (међугодишњи раст од 9% у истом периоду), исказује оштар пад продуктивности од 5,9 процената просечно годишње, односно -30,4% кумулативно посматрано. Разлоге за овако неповољне квалитативне тенденције у сектору средње високе технологије донекле је могуће сагледати испитујући ефикасност ресурса радне снаге диверсификовано по областима прерађивачке индустрије (табела 6, у наставку).

Табела 6. Продуктивност рада у прерађивачкој индустрији по степену технолошког интензитета економских области¹

	Стопе реалног раста продуктивности рада, %								Учешће у сектору прерађивачке индустрије, %	
	кумулативно	просечно годишње	2016	2017	2018	2019	2020	2021	БДВ	запосленост
	2016–2021									
Високе технологије	10,5	1,7	-5,7	8,9	-7,6	7,4	6,8	1,5	4,7	2,4
21 Производња основних фармацевтских производа и препарата	41,8	6,0	-4,2	14,2	12,0	13,1	1,4	0,9	2,5	0,9
26 Производња рачунара, електронских и оптичких производа	-8,7	-1,5	-3,6	4,2	-22,5	3,7	11,8	1,1	2,2	1,5
Средње високе технологије	-30,4	-5,9	-7,8	-1,9	-10,7	-7,7	0,0	-6,6	20,3	18,8
20 Производња хемикалија и хемијских производа	17,4	2,7	9,1	11,7	0,8	-3,8	-2,0	1,4	5,8	2,4
27 Производња електричне опреме	-32,9	-6,4	-22,7	-6,9	-18,3	-14,7	26,8	5,6	3,6	4,6
28 Производња непоменутих машина и непоменутих опреме	23,3	3,6	-12,5	23,1	2,6	-5,3	5,3	12,0	4,2	2,8
29 Производња моторних возила, приколица и полуприколица	-69,3	-17,9	-8,2	-21,4	-23,0	-9,2	-24,4	-19,5	4,8	7,3
32 Остале прерађивачке делатности	63,6	8,5	-0,8	6,4	17,1	18,6	8,3	3,0	1,8	1,7
Средње ниске технологије	2,5	0,4	-2,6	2,3	-0,1	-4,8	1,1	6,9	35,5	24,1
19 Производња кокса и деривата нафте	15,0	2,4	-3,9	4,3	7,7	0,3	2,0	4,0	7,2	0,7
22 Производња производа од гуме и пластике	-8,7	-1,5	3,8	4,3	-4,8	-3,4	-8,6	0,4	8,3	5,7
23 Производња производа од осталих неметалних минерала	12,1	1,9	1,0	4,8	3,8	-9,0	3,4	8,3	4,3	2,8
24 Производња осталих метала	23,2	3,5	9,0	16,6	11,9	-6,7	-12,8	6,4	1,2	2,7
25 Производња металних производа, осим машина и уређаја	3,3	0,5	-5,4	3,9	-3,2	1,6	3,2	3,5	12,1	10,1
30 Производња осталих саобраћајних средстава	225,8	21,8	-5,3	-5,4	11,7	32,6	4,4	135,1	0,7	0,5
33 Поправка и монтажа машина и опреме	-4,1	-0,7	-6,9	-17,5	14,5	-0,4	9,8	-0,4	1,7	1,6

¹ Агрегација прерађивачке индустрије према технолошком интензитету извршена је на нивоу економских области (не располаже се детаљним подацима на нивоу индустријских грана).

Табела 6. Продуктивност рада у прерађивачкој индустрији по степену технолошког интензитета економских области¹ (наставак)

	Стопе реалног раста продуктивности рада, %								Учешће у сектору прерађивачке индустрије, %	
	кумулативно	просечно годишње	2016	2017	2018	2019	2020	2021	БДВ	запосленост
	2016–2021									
Ниске технологије	-12,6	-2,2	-2,4	-1,8	-2,5	-6,2	-0,4	0,0	39,5	54,7
10 Производња прехранбених производа	-13,8	-2,5	-3,2	-3,3	-3,2	-5,8	3,6	-2,6	18,3	26,9
11 Производња пића	-6,6	-1,1	-2,3	-2,3	3,3	-3,8	-5,0	3,6	4,0	3,1
12 Производња дуванских производа	10,5	1,7	13,0	5,6	-10,7	1,5	-2,0	4,3	1,4	0,3
13 Производња текстила	-12,0	-2,1	-0,7	4,2	-14,2	-5,8	13,0	-6,9	1,8	2,4
14 Производња одевних предмета	-11,4	-2,0	4,7	-4,7	-1,4	-5,3	-8,4	3,8	3,7	7,5
15 Производња коже и предмета од коже	-18,4	-3,3	-12,6	-8,3	-0,4	-1,7	-14,1	21,1	1,3	2,7
16 Прерада дрвета и производи од дрвета, плуте, сламе и прућа, осим намештаја	-12,3	-2,2	-8,9	12,3	2,6	-25,0	2,1	9,3	2,2	4,4
17 Производња папира и производа од папира	2,5	0,4	-3,1	4,2	1,5	2,0	-4,9	3,2	3,2	1,7
18 Штампане и умножавање аудио и видео записа	-31,0	-6,0	0,5	-10,3	-3,4	-10,9	-11,1	0,2	1,3	2,0
31 Производња намештаја	-23,6	-4,4	0,5	1,5	-0,1	-9,6	-3,4	-14,1	2,3	3,7

¹ Агрегација прерађивачке индустрије према технолошком интензитету извршена је на нивоу економских области (не располаже се детаљним подацима на нивоу индустријских грана).

Када се анализа спусти на нижи ниво агрегације, произилази да је пад продуктивности на нивоу укупног сектора средње високе технологије последица неповољних токова који потичу из две области (од укупно пет, колико их је класификовано по технолошком интензитету у ову групу): аутомобилска индустрија и производња електричне опреме. Издвојене области карактеристичне су по томе што заузимају челне позиције када је реч о динамици запошљавања у периоду 2016–2021: кумулативни раст броја радника у аутомобилској индустрији и производњи електричне опреме у посматраном периоду достиже импресивне стопе од 122,4 и 108,1 проценат (табела 3), респективно. Како таква динамика запошљавања није праћена одговарајућим растом новостворене вредности, неминовно је дошло до умањења квалитативних показатеља. Док је у аутомобилској индустрији пад продуктивности рада перманентан током читавог временског интервала, у производњи електричне опреме приметни су елементи опоравка у последње две године, када индикатори ефикасности рада бележе позитивне вредности (26,8% и 5,6% у 2020. и 2021. години).

Области аутомобилске индустрије и индустрије електричне опреме (у оквиру којих егзистирају раније поменути велика предузећа Fiat, Yuga и Leoni) у периоду 2016–2021. сумарно веома значајно партиципирају у групи средње високе технологије: 62,8% у броју запослених и 41,7% у БДВ-у, тако да негативне вредности варијабли продуктивности ових делатности (кумулативно умањење за 69,3% и 32,9%) опредељују драстичан пад продуктивности целе групе за 30,4% (иако, по општем правилу, овај део индустрије подразумева растућу ефикасност пословања). Међутим, таква кретања не изненађују, имајући у виду да продуктивност рада наведених великих предузећа снажно обликује квалитативне перформансе области којима припадају, а све у складу са њиховим релативним значајем (већ је поменуто да Fiat и Yuga збирно генеришу 45,4% бруто додате вредности у аутомобилској индустрији, док просечан удео предузећа Leoni у БДВ-у производње електричне опреме износи 32,7% у периоду 2016–2021). **Тенденција појачаног ангажовања радне**

снаге и специфичне развојне политике у поменутиим привредним субјектима не само да усмеравају економске токове у ове две области већ неретко имају утицај и на квалитативне перформансе читавог сектора.

Како код области квалификованих као средње високе технологије несумњиво постоји потенцијал за динамичан раст и виши ниво продуктивности (неоспорно израженији у односу на зону ниских технологија), неопходно је конкретизовати мере у правцу превазилажења уочених органичења и враћања овог дела привреде на очекивану путању пословања. С обзиром на то да претпоставка да ниво техничког прогреса издвојених агрегираних делова индустрије указује на предиспозицију за постизање одређене динамике продуктивности, извршено је мапирање индустријских области према обиму и квалитету раста у периоду 2016–2021. (матрица у наставку), како би се евентуално уочиле неке правилности (и одступања од правила) у правцима развоја, у зависности од њихове припадности поменутиим групама по технолошком интензитету.

Табела 7. Матрица технолошког интензитета и перформансе обима и квалитета раста у прерађивачкој индустрији

Индустријске области агрегиране према технолошком интензитету процеса производње	Распоред економских области на основу обима и квалитета раста (2016–2021) ¹		
	I КВАДРАНТ	II КВАДРАНТ	III КВАДРАНТ
<i>Високе технологије</i>	21 Производња основних фармацеутских производа и препарата	26 Производња рачунара, електронских и оптичких производа	
<i>Средње високе технологије</i>	20 Производња хемикалија и хемијских производа	27 Производња електричне опреме	29 Производња моторних возила, приколица и полуприколица
	28 Производња непоменутих машина и непоменуте опреме 32 Остале прерађивачке делатности		
<i>Средње ниске технологије</i>	19 Производња кокса и деривата нафте	22 Производња производа од гуме и пластике	
	23 Производња производа од осталих неметалних минерала	33 Поправка и монтажа машина и опреме	
	24 Производња осталих метала		
	25 Производња металних производа, осим машина и уређаја 30 Производња осталих саобраћајних средстава		
<i>Ниске технологије</i>			10 Производња прехрамбених производа
			11 Производња пића
			13 Производња текстила
			14 Производња одевних предмета
	12 Производња дуванских производа	31 Производња намештаја	15 Производња коже и предмета од коже
	17 Производња папира и производа од папира		16 Прерада дрвета и производи од дрвета, плуте, сламе и прућа, осим намештаја
			18 Штампане и умножавање аудио и видео записа

¹ Видети распоред области прерађивачке индустрије по квадрантима у дијаграму 4: Продуктивност рада и привредни раст.

Највећи део активности високих, средње високих и средње ниских технологија лоциран је у првом квадранту на основу позитивних квантитативних и квалитативних резултата пословања. У сектору средње високих технологија егзистирају предузећа са изражено дивергентним кретањима када је продуктивност у питању, тако да је евидентно да би остварени квалитативни индикатори могли бити далеко афирмативнији уколико би се путем специфичних мера решило питање великих компанија које послују са опадајућом продуктивношћу у сегментима ван првог квадранта (у аутомобилској и индустрији електричне опреме) и тиме умањују укупну секторску ефикасност.

Свих седам области из зоне средње ниских технологија остварују позитивну продукцију и релативно се добро котирају по економским параметрима пословања. Међутим, две економске активности, индустрија гуме и пластике и поправка и монтажа машина и опреме, обезбеђују раст додате вредности уз опадајућу продуктивност (респективно, -1,5% и -0,7%, табела 6), тако да, уколико се не направи заокрет у ефикасности привређивања, постоји бојазан да ове области „склизну“ у трећи квадрант, тј. да не буду у могућности да дугорочно одрже позитивне стопе раста.

У групи ниских технологија, од 10 класификованих области индустрије само дуванска индустрија и индустрија производње папира бележе растућу динамику продуктивности рада (просечно годишње 1,7% и 0,4%, респективно). Међутим, имајући у виду њихов релативан значај од 9,4% у БДВ-у и 7,3% у броју запослених у овом сектору, такав раст продуктивности рада је недовољан да би се на нивоу целе групације осетиле позитивне тенденције (сумарни резултат читаве групе је негативан и по кретању новостворене вредности и по продуктивности – међугодишње стопе од -0,1% и -2,2%, респективно, табела 5). Насупрот поменутиим областима, прехрамбена индустрија, која по броју радника и продукцији БДВ-а има највећи удео, не само у групи индустрија са ниском технологијом (49,2% и 46,3%, респективно) већ и у укупном сектору прерађивачке индустрије (26,9% и 18,3%, табела 6), бележи континуирани пад продуктивности у посматраном периоду (изузимајући 2020. годину). Смањивање ефикасности без сумње је упозоравајући индикатор промена у производњи, у овом случају заостајања у примени техничко-технолошког напретка, што се манифестовало преко неповољне динамике ове делатности.

Области ниских технологија су највећим делом смештене у трећи квадрант. С обзиром на то да су им и квантитативне и квалитативне перформансе негативне, упитан је њихов даљи раст и развој (па и сам опстанак) уколико се препусте искључиво тржишном деловању, тј. уколико се не интервенише одговарајућим подстицајним мерама. **Мада сектор ниске технологије, уопштено гледано, показује слабије перформансе када се ради о ефикасности инпута, било би нужно да послује (поготово имајући у виду да упошљава више од половине радника у прерађивачкој индустрији), ако не уз веће учинке, оно макар изван зоне негативног привређивања када је реч о продуктивности рада.** У трећем квадранту, поред седам активности из зоне ниских технологија, лоцирана је још само *аутомобилска индустрија*. Ова област по општој класификацији технолошког интензитета по правилу треба да има све предуслове за динамичнији темпо продуктивног пословања, али услед раније поменутих ограничења повезаних са значајном концентрацијом производње, константно продукује умањену додату вредност по раднику, у периоду 2016–2021.

Свакако, без обзира на опште предиспозиције одређене техничко-технолошким нивоом, пожељно је у догледном року све области индустрије изместити из зоне негативног пословања, односно систематски тежити томе да се по оствареним перформансама ефикасности позиционирају у првом квадранту регресионог модела интегрисаних квалитативних и квантитативних резултата привређивања, како би се осигурао њихов стабилан и дугорочно одржив раст.

ЗАКЉУЧАК

Имајући у виду да сектор прерађивачке индустрије генерише директно готово петину укупне бруто додате вредности у земљи (18,3% просечно у периоду 2016–2021), а да су због уплива у пословање осталих делатности импликације његовог функционисања далекосежне и видљиве и у привреди као целини, неопходно је посебну пажњу посветити конципирању економске политике у овом сегменту економије.

Суочавањем са бројним изазовима даљег економског развоја и са циљем хватања корака са напреднијим економијама, изналажење нових извора друштвено-економског напретка и просперитета постаје императив савременог друштва. **Незадовољавајуће вредности квалитативних индикатора у односу на развијене економије и чињеница да радник у домаћој прерађивачкој индустрији по продукцији додате вредности заостаје готово четвороструко за просеком у Европској унији (по ефикасности пословања у прерађивачкој индустрији домаћа економија упоредива је само са Бугарском и Румунијом) сигурна су индиција децелерације привредних токова у овом сектору** (сектор укупне прерађивачке индустрије позициониран је у другом квадранту по квантитативно позитивним, али квалитативно негативним показатељима, што указује на могућа развојна органичења), па је нужно направити заокрет ка алтернативној макроекономској стратегији. Опредељивање за одређени модалитет раста у садашњем тренутку рефлектује се на потенцијал динамике привредног развоја у будућности, па је присуство друштвено-економске одговорности од суштинског значаја у овом процесу.

Како је продуктивност рада есенцијална квалитативна мера свих привредних активности, нужно је системски радити на подизању ове перформансе. У суштини, то је могуће остварити на два начина: 1) повећањем фиксног капитала по јединици рада на основу повећања инвестиција преко износа годишње потрошње фонда основних средстава, тј. повећањем инпута капитала, чиме се уз константан инпут рада повећава аутпут по јединици рада; и 2) подизањем општег нивоа техничког прогреса, тј. повећањем аутпута по јединици рада имплементацијом нових технологија, односно повећањем производних ефеката уложеног рада уз исти обим инпута. У оба случаја реч је о инвестирању, било интензивнијом капитализацијом производног процеса или изменом техничке структуре капиталних улагања, тј. њиховим преусмеравањем у истраживање и развој, иновације, организациона унапређења и остале облике техничког прогреса. **Према томе, инвестиције су, без икакве сумње, крајњи одговор и кључни фактор осигурања економског напретка и просперитета.**

Међутим, иако су инвестирање и продуктивност егзистенцијални одговор на сва питања која се постављају пред привредне субјекте у прерађивачкој индустрији, начини и пут којима се долази до стабилних развојних тенденција специфични су за сваку делатност. **Како је прерађивачка индустрија изразито хетерогена по областима које је чине, немогуће је дати једно универзално, опште решење, тј. није пожељно једнообразни приступ неселективно усмерити на све сегменте.** Потребно је аргументовано, кроз призму емпиријских података, сагледати досадашње ефекте политике развоја сваког дела домаће индустрије. Непристрасно квантификовање резултата актуелних политика, доприноса технолошког интензитета производног процеса, предности и мана концентрације производње (у широком распону од погонске снаге која доприноси акцелерацији привредних токова до промашених инвестиција) и осталих тенденција и појава из привредног амбијента домаће прерађивачке индустрије може послужити као практичан инструмент за предузимање конструктивних економских мера. Емпиријски подаци, систематизовани у претходним табелама и дијаграмима, могу се користити као полазна тачка за идентификовање и даљу приоритизацију подручја активности у контексту одабране стратегије. Мапирањем економског потенцијала у оквиру сектора прерађивачке индустрије, квантитативна анализа даје јасне индиције о томе где је динамични развој вероватнији и где се, при постојећем степену техничке опремљености, продукује више новостворене вредности уз постизање економске оптимизације. Поред тога, помоћу упоредних анализа могу се препознати и потенцијално горући проблеми, како би се предупредила њихова ескалација или санирале негативне последице. Кретање квалитативних индикатора може благовремено указати на озбиљне тешкоће са којима се неки део економије сусреће (позиционирање нпр. у трећем квадранту по неповољним и квантитативним и квалитативним показатељима), а које се не могу занемарити у будућим развојним плановима. **Како би се постигли конкретни резултати, битно је спроведену анализу спустити на још нижи ниво агрегације, посебно код великих области попут прехрамбене индустрије** (код које је евидентно присутан пад ефикасности, међугодишње -2,5% у периоду 2016–2021), у којој се свака индустријска грана сусреће са комплексним изазовима у специфичном пословном окружењу. Циљаним деловањем системске политике, прилагођавањем прописа и закона, као и адекватно осмишљеним пакетом мера за сваку делатност индустрије могуће је у знатној мери елиминисати уочена органичења, промовисати улагања и мобилисати предузетничку иницијативу на широком фронту, чиме би се отворила перспектива даљег развоја за

активности које су препознате као приоритети и узбрзала конвергенција целокупне домаће привреде напреднијим економијама.

Иако је, захваљујући појачаном обиму рада, укупна прерађивачка индустрија у другој половини последње деценије успела да реализује позитивне стопе бруто додате вредности, научно је подржано и емпиријски поткрепљено у великом броју случајева да **економска политика коју прати умањење квалитативних перформанси није целисходна. Интензивно усмеравање значајног дела новостворене вредности ка повећању обима инпута рада без инкорпорирања технолошког напретка у неком тренутку постаје контрапродуктивно и доводи до стагнације услед исцрпљивања ресурса екстензивним растом.** Само по себи, форсирање количине инпута не може бити дугорочна стратегија развоја, јер је у супротности са фундаменталним ставом да су стопе економског раста условљене његовим квалитетом. Стога се у контекст развојних процеса неизоставно мора укључити продуктивност као свеобухватни, а, неретко, и једини мериторни показатељ успешности пословања и ваљаности актуелног стратегијског усмерења.

НАПОМЕНА

Имајући у виду да се у обрачуну продуктивности рада примењују подаци о бруто додатој вредности компилирани у националним рачунима, препорука је да се користе подаци о запослености, такође обрачунати у складу са методологијом националних рачуна. Важно је нагласити да се конзистентност обрачуна свих варијабли у националним рачунима (као што су аутпут, БДВ, зараде запослених и др.) и изведених показатеља обезбеђује коришћењем истих извора, односно одговарајућих метода обрачуна. У супротном, могуће је у неким случајевима (нпр. коришћењем података о запослености из завршних рачуна и БДВ-а из националних рачуна) добити искривљену слику економске појаве (чак је могуће добити податке о кретању продуктивности са различитим предзнаком).

Основна разлика броја запослених према концепту националних рачуна у односу на број запослених из завршних рачуна привредних друштава је у обухвату, и то са два аспекта: 1) по концепту националних рачуна, поред привредних друштава, обрачуном су обухваћени и предузетници, тј. радници запослени код предузетника; 2) у завршним рачунима обухваћени су формално запослени, тј. регистровани радници, док су по концепту националних рачуна у обрачун ушли и неформално запослени, тј. нерегистровани радници (као резултат егзистивности обрачуна).

За добијање броја запослених према концепту националних рачуна користе се два извора података – ЦРОСО и АРС. Подаци АРС-а користе се као мерило тотала, тј. укупне запослености, док се подаци ЦРОСО-а користе као мерило формалне запослености. Разлика између укупног броја радника према АРС-у и формално запослених радника према ЦРОСО-у представља неформалну запосленост. За дистрибуцију формалне запослености према делатностима користе се подаци ЦРОСО-а. Када је реч о неформално запосленим радницима у привредним друштвима (правним лицима), они се распоређују на делатности према структури запослености микропредузећа (предузећа са 1–5 радника према завршним рачунима), у којима је концентрисан највећи део нерегистрованих радника. Неформални запослени у предузетничким радњама се распоређују на делатности према структури формалне запослености (према ЦРОСО-у) у предузетничким радњама. За велика предузећа (нпр. ЕПС, НИС) користе се подаци о запосленима према локалним јединицама, добијени директно од ових предузећа. Када је реч о samozапосленим лицима (индивидуални пољопривредни произвођачи, власници предузетничких радњи, „уговораша“ и остала samozапослена лица), користе се подаци АРС-а. За разлику од АРС-а, који по новој методологији не обухвата пољопривреднике који производе искључиво за сопствене потребе, ова категорија пољопривредника се укључује у запосленост према концепту националних рачуна и то представља најзначајнију разлику у односу на АРС. На крају обрачуна, врше се и друга прилагођавања према делатностима. Тако, на пример, на основу података из пописа пољопривреде, један део пољопривредних произвођача се пребацује у прехранбену индустрију (јер се баве прерадом примарних производа). Такође, у укупну запосленост се додаје и процењени број лица која обављају илегалне делатности (нпр. проституција, производња наркотика).

Аутор: **мр Јасмина Јотев**

САВРЕМЕНИ ТОКОВИ ДЕМОГРАФСKE ТРАНЗИЦИЈЕ У СРБИЈИ

Транзициони демографски биланс указује на присуство комплексних демографских проблема са којима се Србија суочава последњих деценија. Неповољне прилике обухватају природно и механичко кретање становништва које директно утиче на смањење укупног броја становника, промене у старосној структури и стварање регионалних диспропорција. Хетерогеност просторно-демографског карактера у Србији посебно је приметна између урбаних и руралних насеља. Урбане средине углавном остварују демографски раст захваљујући механичком приливу становништва и повољнијој старосној структури, па преузимају водећу улогу у репродукцији становништва. Насупрот томе, у руралним срединама долази до слабијег демографског раста, који је углавном условљен емиграцијом и поремећајима биолошког карактера. Иако пролазног карактера, додатном демографском урушавању у знатној мери допринела је и пандемија коронавируса.

Демографска транзиција је заједничко демографско искуство европских и других развијених земаља света и своди се на преображај високих стопа морталитета и фертилитета на ниске стопе, односно на редукцију и морталитета и фертилитета.

Недовољно рађање карактерише савремене демографске токове који су започети у земљама Европе, а током друге половине XX века постају одлика развијених земаља и земаља у развоју усвајањем ниских репродуктивних норми.

Разумевање токова и узрока демографске транзиције омогућава нам да њоме лакше управљамо, суочимо се са њеним последицама и самим тим припремимо за будућност.

Важно је напоменути и да текући демографски трендови не утичу на сваку земљу и сваки регион на исти начин. На пример, и поред чињенице да европско становништво стари у целини, демографска кретања су далеко од уједначених, са значајним варијацијама између и унутар појединачних држава чланица ЕУ. Пад становништва био је посебно присутан у појединим источним државама чланицама ЕУ, које су искусиле висок ниво емиграције, као и код популација које се селе унутар својих матичних земаља из руралних региона у претежно урбана подручја у потрази за бољим приликама за рад и могућностима за образовање. Демографске разлике, као последица оваквих кретања могу погоршати постојеће економске, социјалне и територијалне неједнакости, али и изазвати политичке поделе.

Иако се демографске промене дешавају током дужег периода, изненадни догађаји као што су пандемија коронавируса и рат у Украјини могу убрзати или пореметити устаљене обрасце. У појединим случајевима, такви поремећаји су пролазни, док у другим могу имати трајан утицај на демографске промене.

Ипак, осим евидентних последица и изазова, демографска транзиција донела је и одређене бенефите. Чињеница да људи данас живе дуже и здравије од претходних генерација је сама по себи изузетно друштвено достигнуће. Како је тржиште рада флексибилно, пружа и више могућности за активно старење и континуиран лични развој. С друге стране, и поред присутних родних разлика, све више жена учествује на тржишту рада.

ДЕМОГРАФСКО НАЗАДОВАЊЕ (РЕГРЕСИЈА) У СРБИЈИ

Последњих деценија Републику Србију карактерише изразито демографско назадовање (демографска регресија). У последњем међупописном периоду (од 2011. до 2022. године), развој становништва Републике Србије бележи врло неповољне тенденције, које се огледају у продубљивању три глобална демографска процеса: (1) укупна депопулација (пад броја становника); (2) природна депопулација (број умрлих становника превазилази број живорођене деце) и (3) демографско старење. Наведени процеси су посебно изражени на регионалном нивоу, тако да се може рећи да Републику Србију одликује изразита урбано-рурална популациона поларизација.

Изражена демографска хетерогеност подручја Републике Србије рефлектовала се и на промене у укупном броју становника. На негативне тенденције у кретању укупног становништва Србије указују подаци последњег пописа, 2022. године (6 647 003 становника), који бележе смањење броја становника у односу на претходни попис (за 539 859 становника или 7,5%). Број становника 2022. приближан је нивоу који бележи Попис 1961. године.

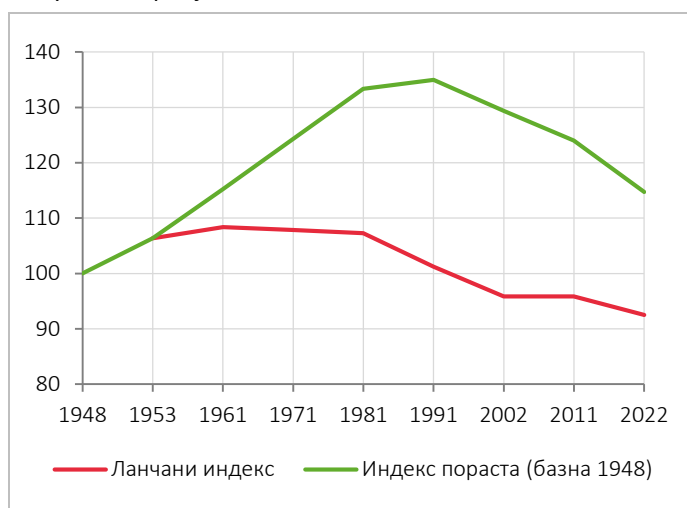
Табела 1. Пораст–пад становништва Републике Србије, 1948–2022.

Година	Број становника ¹	Ланчани индекс (претходна година=100)	Индекс пораста (1948=100)
1948	5 794 932	-	100,0
1953	6 163 246	106,4	106,4
1961	6 678 239	108,4	115,2
1971	7 202 898	107,9	124,3
1981	7 729 236	107,3	133,4
1991	7 822 795	101,2	135,0
2002	7 498 001	95,8	129,4
2011	7 186 862	95,9	124,0
2022	6 647 003	92,5	114,7

Извор: РЗС.

¹ Без података за КиМ.

Графикон 1. Пораст–пад становништва Републике Србије, 1948–2022.

Посматрано по регионима, у последњем међуписном периоду, само Београдски регион забележио је раст (1,3%), док је највеће демографско пражњење имао Регион Шумадије и Западне Србије (-10,5%), при чему су преостала два региона забележила скоро истоветно пражњење (око -10%). На нивоу области, најниже стопе раста становништва бележе Севернобанатска (-20,2%) и Зајечарска (-19,4%) област, док само Београдска област има пораст (1,3%). Чак 116 општина забележило је пад броја становника већи од -10%. Највећа депопулација забележена је у општинама Црна Трава (-36,1%) и Гаџин Хан (-30,3%), а следе Рековац, Бабушница и Босилеград са падом већим од 25%. Истовремено, ове општине бележе и највећи удео самачких домаћинстава у укупном броју домаћинстава, и то Црна Трава – 48,5%, Гаџин Хан – 38,9% и Бабушница – 38,8%. С друге стране, највећи удео домаћинстава са пет и више чланова у укупном броју домаћинстава имају: Прешево (47,3%), Бујановац (38,6%), Тутин (30,5%), Сјеница (27,4%) и Нови Пазар (26,6%).

ПРОСТОРНО-ДЕМОГРАФСКА ПОДЕЛА (ТИПОЛОГИЈА) ОПШТИНА СРБИЈЕ

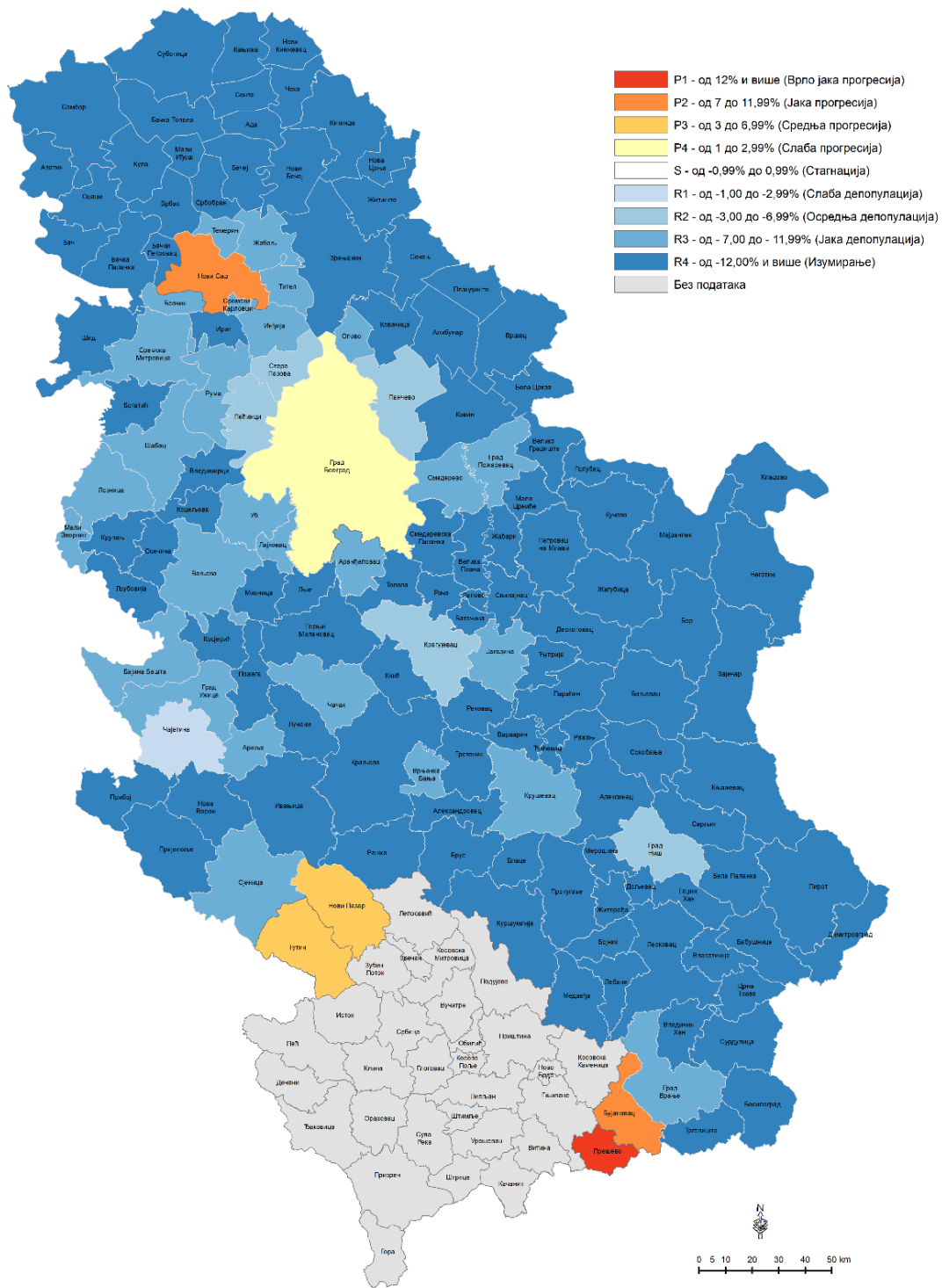
Интензитет регионалних разлика најбоље илуструје категоризација подручја у складу са променом броја становника у међуписном периоду 2011–2022. Према интензитету међуписне промене броја становника, могу се издвојити четири прогресивна (P) и четири регресивна типа (R) подручја¹³. У зависности од релативне величине промене броја становника, прогресивни типови су: врло јака прогресија (P1), јака прогресија (P2), средња прогресија (P3) и слаба прогресија (P4), док су регресивни типови: слаба депопулација (R1), осредња депопулација (R2), јака депопулација (R3) и изумирање (R4).

Највећи број општина у Србији припада некој категорији регресивног (депопулационог) типа, и то највише типу R4 (106 општина), који карактерише демографско изумирање, а затим и типу R3 (27 општина), који одсликава подручја јаке депопулације, што захтева посебан сценарио развојне подршке. Карактеристично је да се зоне демографски угрожених подручја шире и формирају релативно компактна и просторно велика депопулациона подручја у источним, западним и југозападним деловима Србије, али и у непосредној близини највећих урбаних агломерација у Републици.

Прогресивном типу припадају углавном подручја изразите концентрације становништва, на шта су одлучујући утицај имале унутрашње миграције (локалне и регионалне миграције), услед којих су формирани снажни популациони потенцијали. Прогресивном типу подручја припадају општине: Прешево (P1), Бујановац (P2), Нови Пазар (P3), Тутин (P3), Нови Сад (P2) и Београд (P4).

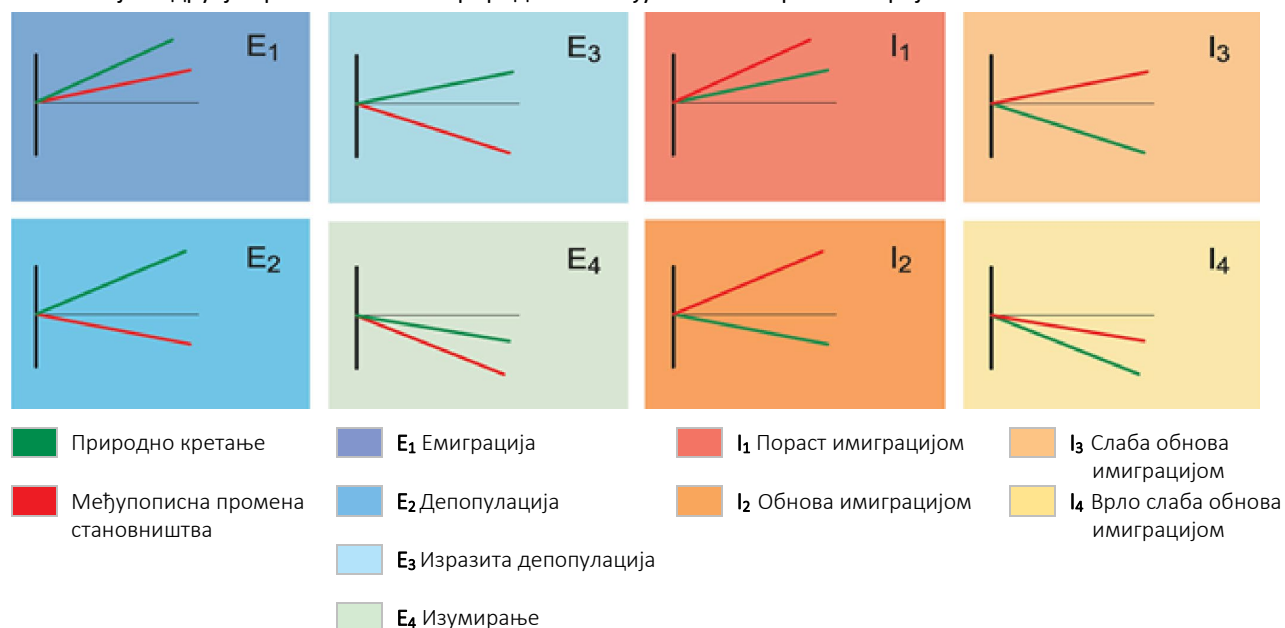
¹³ Иво Нејашмић „Демогеографија – становништво у просторним односима и процесима“, Загреб, 2005.

Карта 1. Типологија општина према величини промене броја становника у међупописном периоду 2011–2022. године

Међутим, за боље разумевање динамичких карактеристика становништва потребно је дефинисати и анализирати сложеније индикаторе (не само међупописну промену), који дају детаљнију слику о одређеном географском подручју и анализираним периоду. Овај аспект анализе обухвата типове укупног кретања становништва који показују однос и утицај природних и механичких промена у одређеном периоду. У зависности од тога да ли је миграциони салдо позитиван или негативан, утврђује се да ли одређено географско подручје карактерише емиграција (Е) или имиграција (И). Типови се одређују према интензитету миграционих карактеристика и да ли је природна промена позитивна или негативна¹⁴.

Типологија подручја према величини природних и међупописних промена броја становника

Овако издвојени типови кретања становништва у међупописним периодима показују просторне аспекте транзиционих трендова у формирању и размештају укупних популационих потенцијала, достигнутим нивоима трансформације природног обнављања, на једној страни, и миграција становништва, на другој страни.

Транзициони трендови типова популационе динамике у Србији се манифестују преко територијалног ширења демографски најугроженијих простора захваћених изумирањем становништва (E₄), уз све јаснију диференцијацију простора које одликују имиграциони типови кретања становништва. У последњем међупописном периоду (2011–2022) 90,6% општина било је емиграционог (егзодусног) карактера, односно имале су тренд изумирања.

Овај синтетички демографски показатељ на регионалном нивоу одраз је претходних дугорочних демографских процеса, који су се рефлектовали на карактеристике укупног кретања становништва у последњем међупописном периоду.

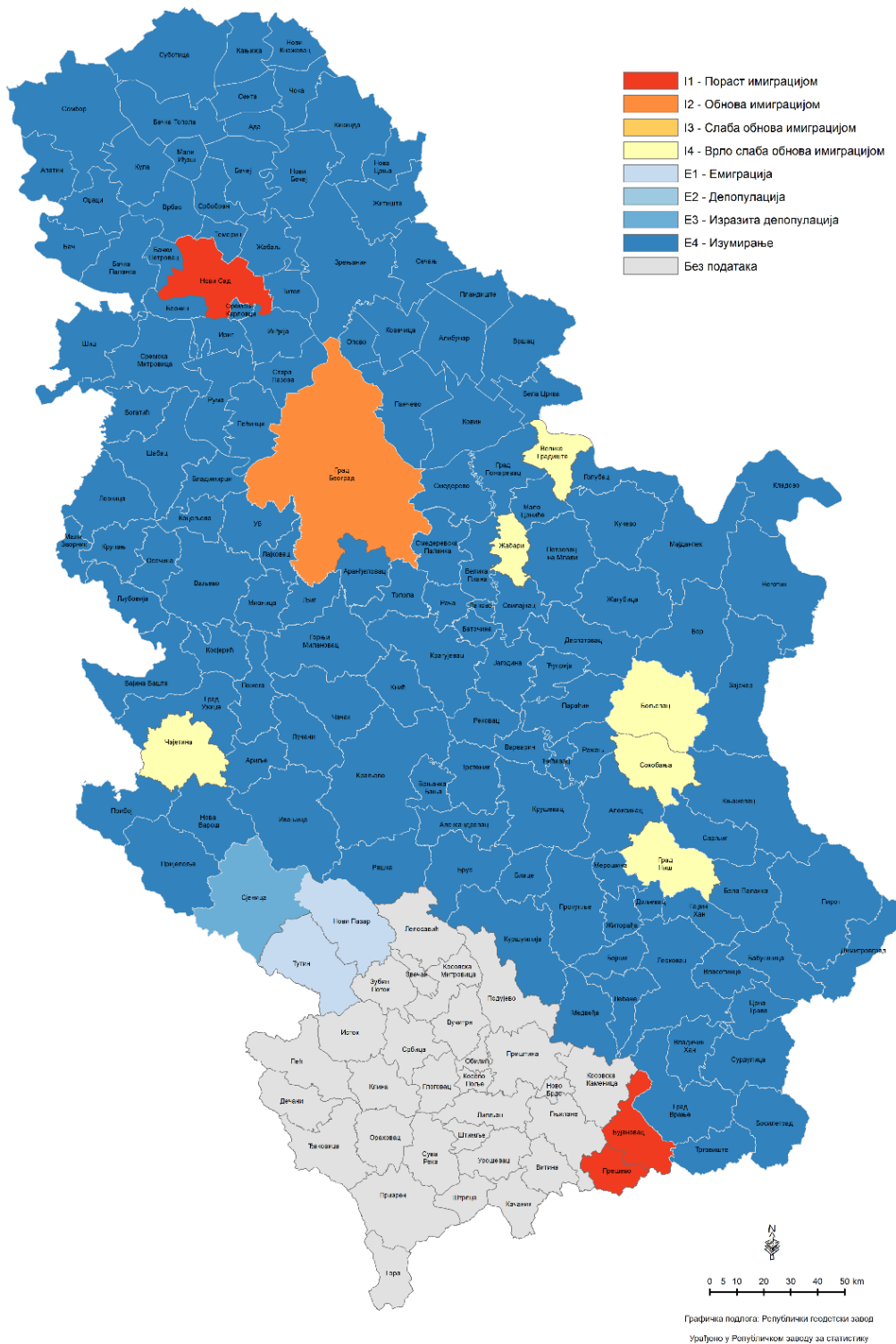
Табела 1. Међупописно кретање становништва Републике Србије

	1971–1981	1981–1991	1991–2002	2002–2011	2011–2022
Раст/пад броја становника	526 000	93 500	-83 436	-377 335	-539 859
Природни прираштај	397 000	177 400	-189 875	-316 493	-459 300
Миграциони салдо	129 000	-83 900	106 439	-60 842	-80 559

Након поређења основних компонената раста становништва у међупописној динамици, није тешко констатовати да је укупан природни прираштај у Србији у периоду 1981–1991. двоструко мањи у односу на претходни међупописни период (пад са 397.000 на 177.400), док почев од периода 1991–2002. бележи забрињавајуће вредности са негативним предзнаком.

¹⁴ У зависности од односа показатеља природног кретања и миграционог салда, свака група има 4 подтипа (E₁ – емиграција, E₂ – депопулација, E₃ – изразита депопулација, E₄ – изумирање; I₁ – пораст имиграцијом, I₂ – обнова имиграцијом, I₃ – слаба обнова имиграцијом и I₄ – врло слаба обнова имиграцијом).

Карта 2. Типологија општина према величини природних и механичких промена броја становника у међупописном периоду 2011–2022. године

СТАРЕЊЕ СТАНОВНИШТВА СРБИЈЕ

Вишедеценијски неповољни трендови природног и механичког кретања становништва оставили су траг на старосној структури, преко убрзања процеса старења становништва.

Становништво Србије према свим обележјима може се сврстати у групу изразито старих популација. Удео младих је низак и са тенденцијом даљег пада, док је удео старих висок и стално расте.

У периоду 2011–2022. године, учешће старијих од 65 година порасло је са 17,4% на 22,1%. У истом периоду, просечна старост становништва порасла је са 42,1 на 43,8 година.

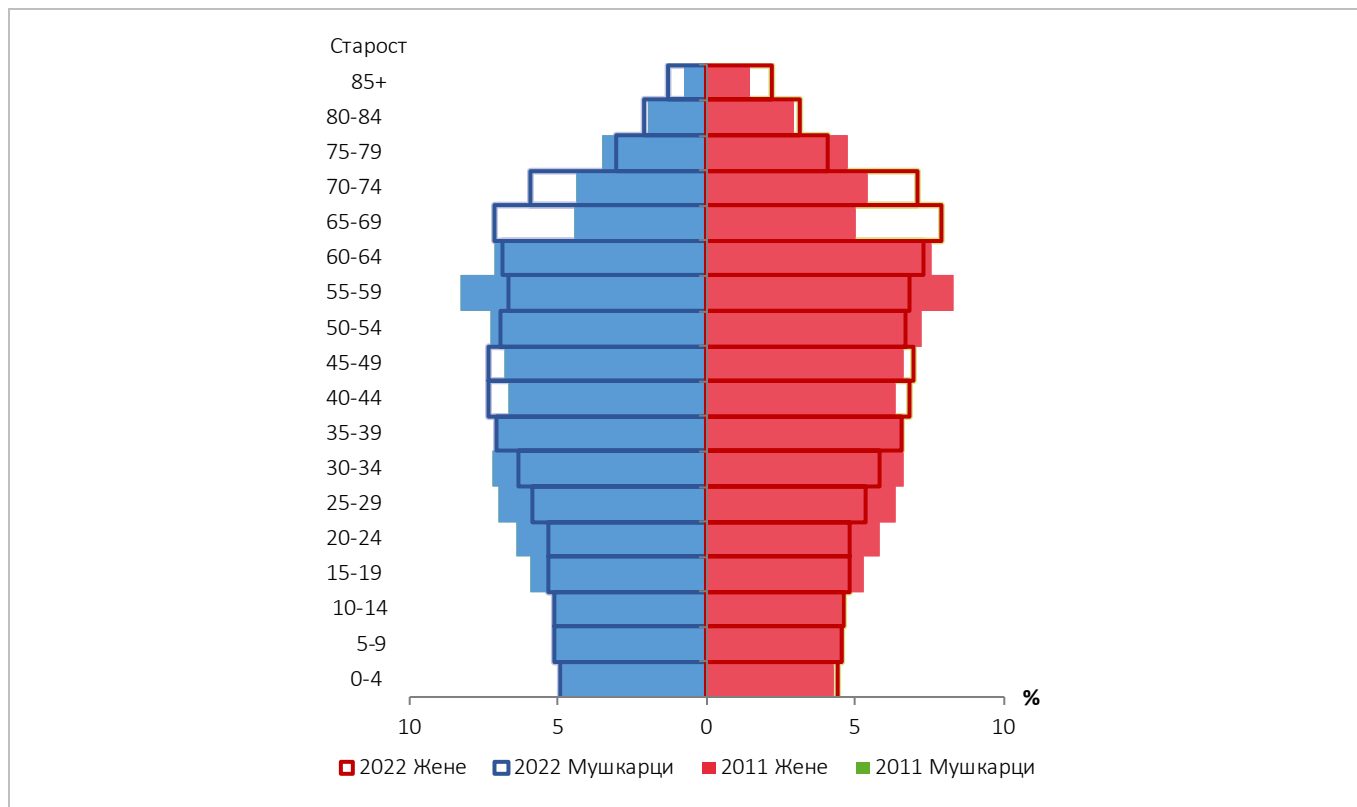
Такође, облик старосне пирамиде указује на чињеницу да старосна структура становништва Србије има све карактеристике тзв. *регресивног типа* (сужена основа). Постојеће тенденције илуструје и растући тренд *индекса старења* (однос старог и младог становништва), који у Србији одавно премашује граничну вредност (40 старих на 100 младих) са тенденцијом даљег раста (са 124,6 у 2011. на 150,1 у 2022). Такође, *индекс зависности старих* – однос броја становника изнад 65 година старости и радно способног становништва (15–64) – бележи пораст од 9,3 п. п. у периоду 2011–2022.

Пандемија коронавируса имала је видљив, али углавном пролазан утицај на поменуте демографске трендове.

Након умереног, али континуираног раста очекиваног трајања живота у Србији (са 74,7 у 2012. на 75,7 у 2019. години), за период од две године током трајања пандемије коронавируса очекивано трајање живота краће је за три године, и то са 73,1 на 70 година за мушкарце и са 78,3 на 75,6 година за жене, након чега иде узлазном путањом и у 2022. очекивани животни век мушке популације достиже 72,9, а женске 78,1 годину.

Сличне трендове бележе и земље чланице ЕУ. Пандемија је била одговорна за нагли пораст смртности у периоду 2020–2021, а као резултат тога, очекивани животни век пао је са 81,3 године у 2019. на 80,1 годину у 2021.

Графикон 2. Старосно-полна структура становништва Србије, 2011–2022.

Будући трендови у демографском развоју Србије указују на неминовност знатног убрзања процеса старења. То ће се, неизбежно, одразити и на ниже територијалне јединице какве су општине. Са великом извесношћу може се очекивати све неповољнија старосна структура становништва општина, а уколико би се досадашњи трендови наставили у општинама најдубље демографске старости, у блиској будућности могло би се очекивати и њихово демографско „гашење“.

Досадашњи резултати показали су да промене у демографском развоју и регионалне разлике нису последица неједнаког етничког састава, већ историјских и друштвено-економских услова у којима се остварује демографски развој.

ДЕМОГРАФСКА ПЕРСПЕКТИВА СРБИЈЕ

У циљу достизања одрживог демографског развоја Србије, као приоритет се намеће повећање природног прираштаја. Међутим, да би становништво достигло предвиђени стадијум стационарног, а како би се надокнадили досадашњи губици, ниво репродукције би у почетку морао бити изнад нивоа потребног за просто обнављање становништва, при чему треба имати у виду и да се промене у овој области не дешавају нагло ни спонтано. Улога државе и локалне самоуправе у решавању ових проблема је значајна. На примеру неких европских држава може се видети да најефикасније мере представљају финансијска подршка породици и помоћ у усклађивању пословних и родитељских обавеза.

Влада Републике Србије је препознала демографске промене као приоритет и финансијским мерама популационе политике допринела прекиду вишедеценијског тренда пада наталитета (520 живорођених више у 2022. у односу на претходну годину), што је значајан помак, али је још увек рано за доношење дугорочних закључака. Свакако, треба наставити имплементацију ефикасних мера популационе политике и пружање подршке младим паровима како би се позитиван тренд одржао.

Остали стратешки циљеви популационе политике подразумевају подстицање унутрашњих миграција које би довеле до равномерније просторне дистрибуције становништва, елиминисање фактора који доводе до „одлива мозгова“, наставак раста очекиваног трајања живота, али и уважавање старења у свим аспектима.

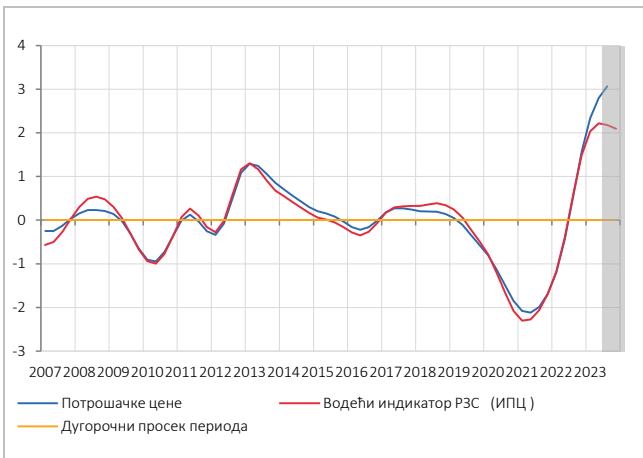
1. МАКРОЕКОНОМСКЕ ПРОГНОЗЕ

Развијени систем композитних водећих индикатора РЗС-а предњачи циклусима привредне активности, у просеку, за један до највише два квартала и, у комбинацији са економетријским моделима, омогућава квантитативну евалуацију динамике годишње стопе раста привредне активности у кратком року. У наставку ће бити презентована фамилија водећих индикатора по секторима и одговарајуће прогнозе.

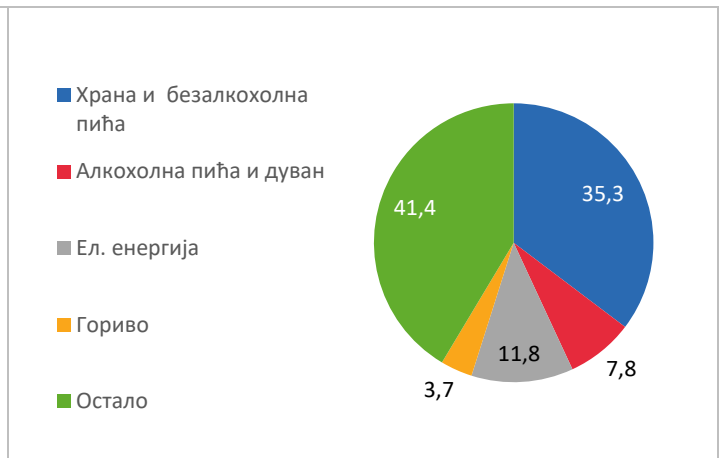
1.1. ПРОГНОЗА КРЕТАЊА ПОТРОШАЧКИХ ЦЕНА¹⁵ ЗА Q4 2023.

Графикон 1.1. Поређење циклуса композитног водећег индикатора потрошачких цена РЗС-а (ИПЦ РЗС) и укупних потрошачких цена у Републици Србији, десезонирани, детрендовани и стандардизовани подаци, одступање од просека периода, Q1 2007 – Q4 2023. (%)

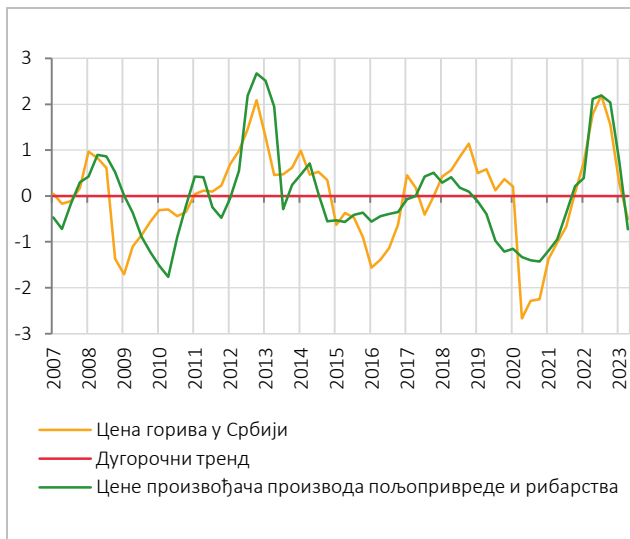
Графикон 1.2. Структура прогнозиране међугодишње стопе раста потрошачких цена, Q4 2023. (тотал 100) (%)

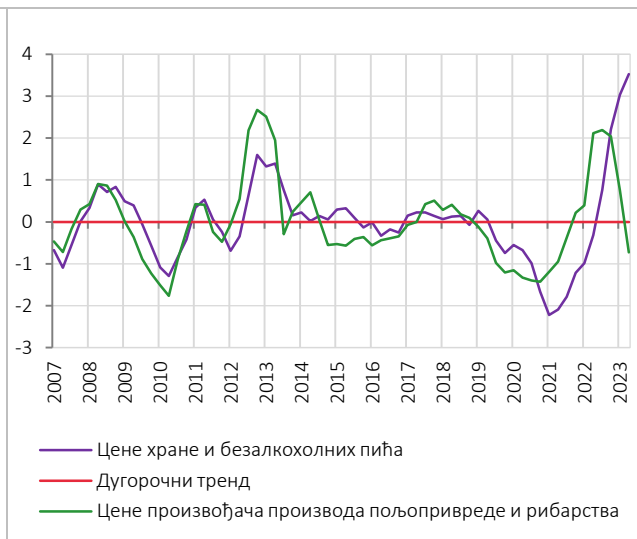
¹⁵ Водећи индикатор потрошачких цена РЗС-а (у ознаци ИПЦ РЗС) производ је истраживачко-аналитичког рада од стране РЗС-а. Индикатор се састоји од обухвата претходно развијених композитних индикатора цене хране (ИПЦ-Х), цене горива (ИПЦ-Г) и цене дувана (ИПЦ-Д) као највећим генераторима инфлације у дугом року. Узимајући у обзир знатну промену структуре потрошачких цена у генерисању међугодишње стопе раста (пре свега, знатном расту утицаја њене енергетске компоненте од друге половине 2022), водећи индикатор прогнозе цена РЗС-а (ИПЦ РЗС), уз већ постојеће дугогодишње највеће стратешке елементе раста потрошачких цена (хране, дувана и горива за путничке аутомобиле), модификован је додатним директним укључењем и фактора раста цена ел. енергије, гаса и чврстих горива (огрева).

У Q4 2023. најављен је раст акциза на гориво, цигарета и дуванских производа, алкохолна пића и кафу од 8,0%, на сваку од ових ставки респективно. Такође, у аранжману са ММФ-ом, још од почетка 2023, договорен је још један раст цене ел. енергије за домаћинства у новембру месецу (поред већ оствареног раста у јануару и мају) од 8,0% (и око 10,0% на гас). Инпутирањем ових најављених промена акциза у модел водећег индикатора потрошачких цена у Q4 2023. прогнозира се међугодишњи раст потрошачких цена од око 9,0%, чиме би се просечна инфлација потрошачких цена у целој 2023. задржала на нивоу од око 13,0%. Ванредни раст акциза на цигарете (од 8,0%) у октобру 2023. допринеће просечном расту цена цигарета за око 7 динара, што би био раст у односу на Q3 2023. за 1,8%, односно за 7,8% у односу на Q3 2022. Раст акциза на алкохолна пића увећаће навише њихов текући допринос из Q3 2022. највише за око 0,1 п. п. Закључује се да ће највећи утицај на међугодишњи раст цена у Q4 2023. и даље бити генерисано растом цене хране и ел. енергије, али по свом утицају, у односу на претходне кварталне, неће много предњачити у односу на цену дувана и алкохолних пића и горива.

Графикон 1.3. Кретање цене горива у Србији и трошкова произвођача пољопривредних производа и рибарства, десезонирани, детрендовани и стандардизовани подаци, одступање од просека периода, Q1 2007 – Q2 2023. (%),

Графикон 1.4. Кретање цене трошкова произвођача пољопривредних производа и рибарства и цене хране у Србији, десезонирани, детрендовани и стандардизовани подаци, одступање од просека периода, Q1 2007 – Q2 2023. (%)

Емпиријском анализом РЗС-а потврђено је да цене сирове нафте типа *БРЕНТ* на светском тржишту предњаче у просеку за око месец дана ценама горива у Србији. Након анализе акцизног календара и компарације са ценом горива у Србији уочљиво је да цене горива највише зависе од цене сирове нафте, те стога не долази обавезно до њиховог раста услед раста акциза. То значи да евентуални раст (пад) цене сирове нафте типа *БРЕНТ* у текућем месецу доводи у просеку до раста (пада) цене горива у Србији у наредном месецу. Стога, уколико до краја месеца септембра 2023. (или чак и октобра) цена сирове нафте типа *БРЕНТ* на светском тржишту буде имала пад, могли би изостати инфлаторни ефекти најављеног раста акциза на малопродајну цену дизела и бензина у октобру (односно новембру) месецу.

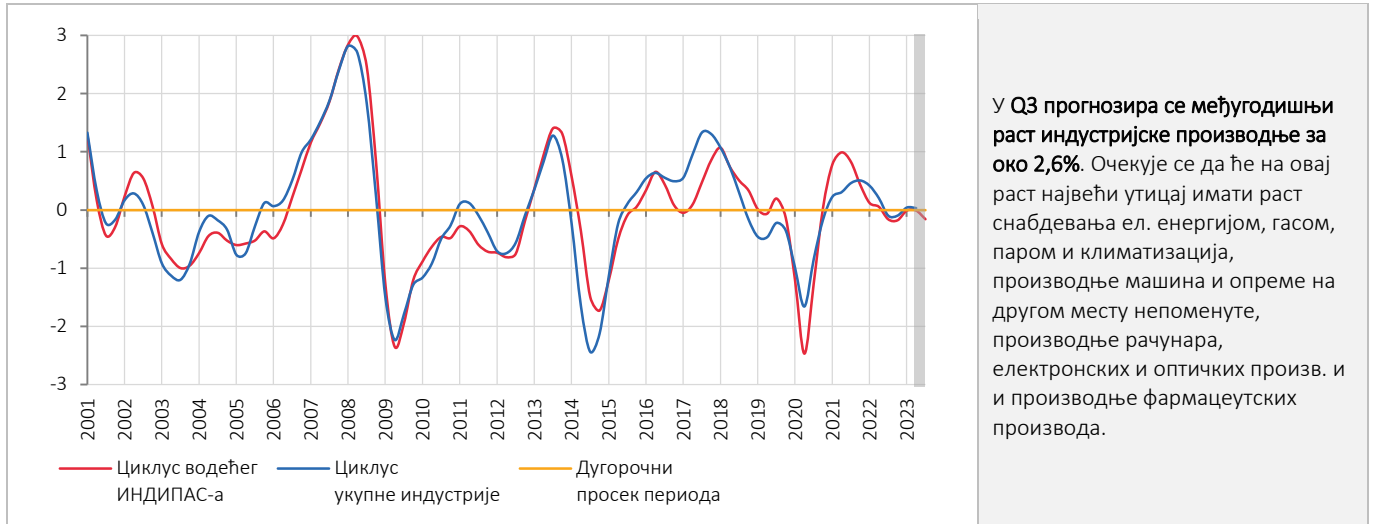
С друге стране, анализом се потврђује да раст цена горива у Србији у истом кварталу води расту произвођачких цена производа пољопривреде и рибарства, док произвођачке цене производа пољопривреде и рибарства предњаче ценама хране такође један квартал. Сваки диспаритет ове вишегодишње законитости најсликовитије приказује утицај трговачких маржи у трендовима потрошачких цена.

То значи да би се и евентуални инфлаторни ефекти раста цене горива у месецима Q4 2023. на раст цена хране и пића одразили тек од Q1 2024.

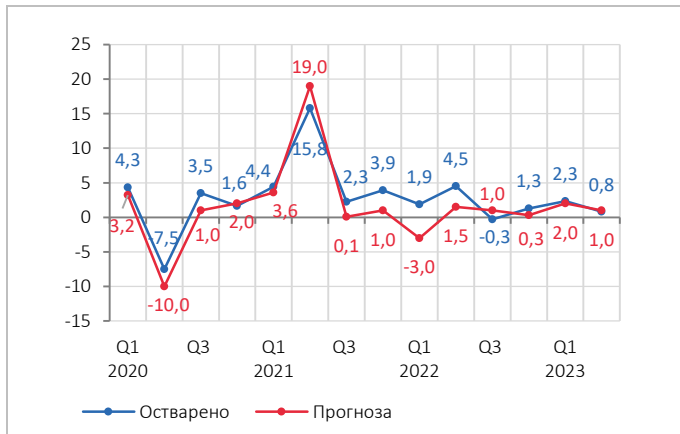
1.2. ПРОГНОЗА КРЕТАЊА БДВ-а ИНДУСТРИЈЕ

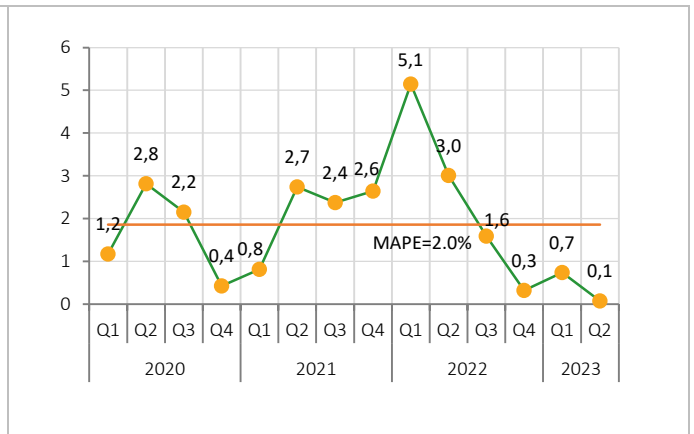
Графикон 1.5. Поређење циклуса водећег индикатора ИНДИПАС-а и физичког обима укупне индустрије, десезонирани, детрендовани, изравнати и стандардизовани подаци, одступање од просека периода, Q1 2001 – Q3 2023. (%)

Графикон 1.6. Компарација остварених и прогнозираних годишњих стопа раста БДВ-а индустрије (%)

Графикон 1.7. Средња апсолутна процентуална грешка (Mean Absolute Percentage Error - MAPE)¹⁶, прогнозе раста БДВ-а индустрије, Q1 2020 – Q2 2023. (%)

¹⁶ Средња апсолутна процентуална грешка (Mean Absolute Percentage Error - MAPE) представља мерило поједностављене интерпретације грешке прогнозе модела у статистици. Дефинише се као однос

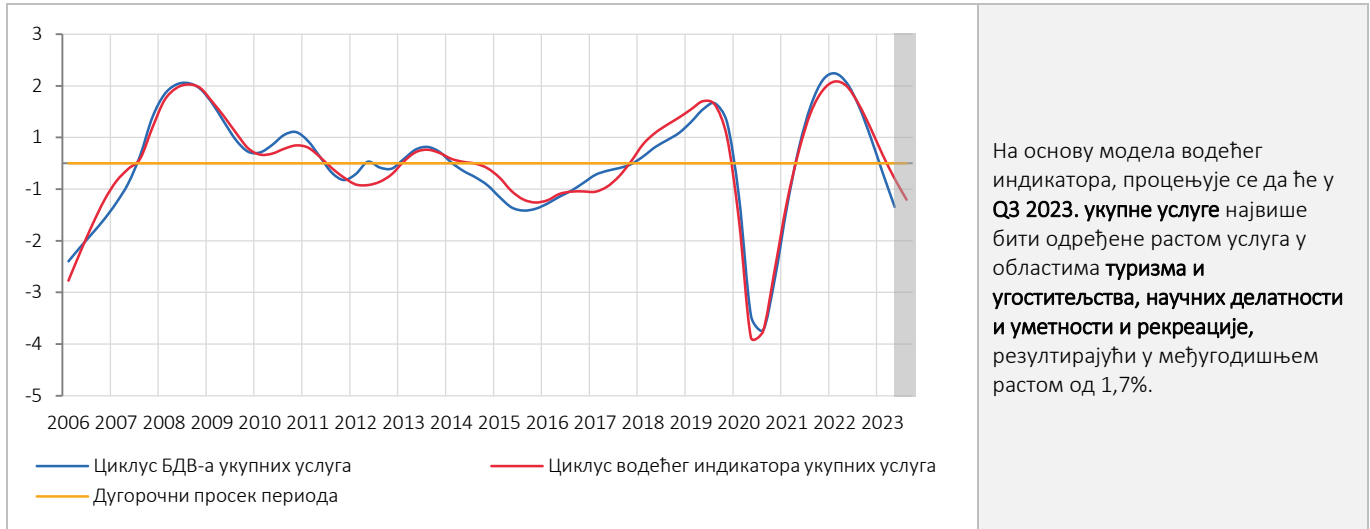
$$MAPE = \frac{100\%}{n} \sum_{t=1}^n \left| \frac{A_t - F_t}{A_t} \right|$$

где је A_t стварна вредност, а F_t прогнозирана вредност. Њихова разлика је подељена са стварном вредношћу A_t . Апсолутна вредност овог односа се сабира за сваку прогнозирану тачку у времену и дели са укупним бројем временских тачака n . Релативно одступање стварних вредности од прогнозираних за (+/-) 5% одређен је интервалном границом валидности дате прогнозе (95-процентни интервал поузданости индикатора), који је, након извођења (MAPE) грешке, дефинисан као веродостојност модела, према формули ($v = 100 - [MAPE]$), изражену у процентима. Апсолутне вредности представљају ненегативне вредности. Прогнозиране вредности наведене у графикону објављене су у претходним бројевима Трендова.

1.3. ПРОГНОЗА КРЕТАЊА БДВ-а УКУПНИХ УСЛУГА

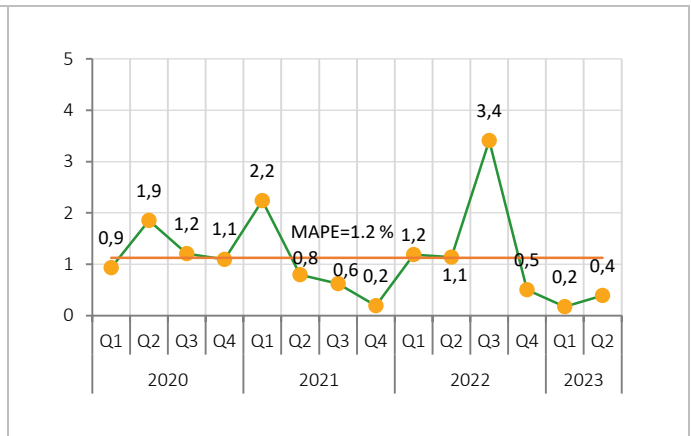
Графикон 1.8. Поређење циклуса водећег индикатора укупних услуга и БДВ-а укупних услуга, десезонирани, детрендовани, изравнати и стандардизовани подаци, одступање од просека периода, Q1 2006 – Q3 2023. (%)

Графикон 1.9¹⁷. Компарација остварених и прогнозираних годишњих стопа раста БДВ-а укупних услуга (%)

Графикон 1.10. Средња апсолутна процентуална грешка (Mean Absolute Percentage Error - MAPE), прогнозе раста БДВ-а укупних услуга, Q1 2020 – Q2 2022. (%)

¹⁷ Прогнозиране вредности наведене у графикану увек се објављују један квартал пре него што буду доступни реализовани подаци и приказани су у претходним бројевима Трендова.

1.4. ПРОГНОЗА КРЕТАЊА БДВ-а ГРАЂЕВИНАРСТВА

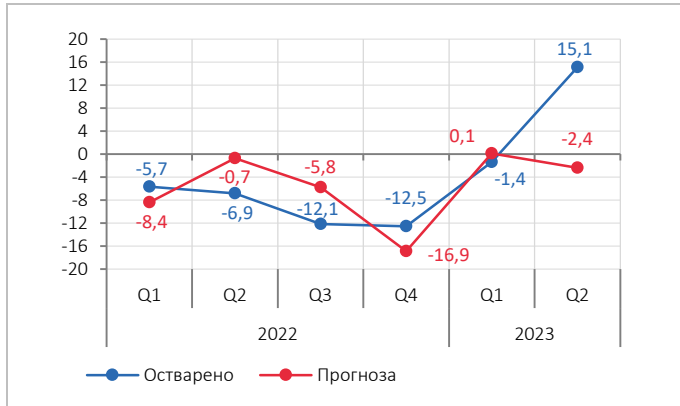
Међугодишњем расту БДВ-а грађевинарства у првом полугодишту 2023, од 7,4%, највише су допринеле активности на изградњи **саобраћајне инфраструктуре** (модернизација пруге Београд – Нови Сад; Моравски коридор, аутопут Београд – јужни Јадран (деоница Прељина–Пожега); брза саобраћајница Рума–Шабац–Лозница и Фрушкогорски коридор), **цевоводних, комуникационих и електричних водова** (изградња комуналне-канализационе инфраструктуре у оквиру пројекта „Чиста Србија“ и гасификација Београд–Ваљево–Лозница) и значајан раст изградње зграда (нарочито у Q2 2023).

Применом модела прогнозе РЗС-а у Q3 2023. очекује се раст БДВ-а грађевинарства од око 20,8%.

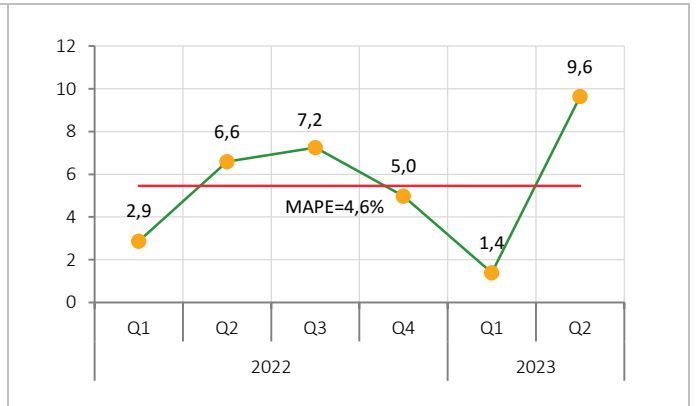
Табела 1.1. Структура доприноса годишњој стопи раста БДВ-а грађевинарства

	2021				2022				2023			
	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4
БДВ грађевинарства, годишња стопа раста, % (1 + 2)	19,8	18,3	19,4	14,4	-5,7	-6,9	-12,1	-12,5	-1,4	15,1	-	-
1. Зграде, п. п. (1а + 1б)	13,4	7,2	5,3	5,8	-5,2	-2,6	-6,4	-4,4	-10,1	5,2	-	-
<i>1а. Стамбене зграде</i>	<i>10,4</i>	<i>3,7</i>	<i>1,1</i>	<i>-0,1</i>	<i>-5,9</i>	<i>-1,5</i>	<i>-2,0</i>	<i>-0,1</i>	<i>-3,4</i>	<i>3,0</i>	-	-
<i>1б. Нестамбене зграде</i>	<i>3,0</i>	<i>3,6</i>	<i>4,2</i>	<i>5,8</i>	<i>0,7</i>	<i>-1,1</i>	<i>-4,3</i>	<i>-4,4</i>	<i>-6,7</i>	<i>2,2</i>	-	-
2. Остале грађевине, п. п. (2а + 2б + 2в + 2г)	6,4	11,0	14,1	8,7	-0,4	-4,2	-5,8	-8,1	8,7	10,0	-	-
<i>2а. Саобраћајна инфраструктура</i>	<i>1,1</i>	<i>13,9</i>	<i>14,3</i>	<i>12,9</i>	<i>4,4</i>	<i>-1,8</i>	<i>-2,7</i>	<i>-6,2</i>	<i>10,9</i>	<i>5,8</i>	-	-
<i>2б. Цевоводи, комуникациони и електрични водови</i>	<i>2,9</i>	<i>-4,5</i>	<i>1,4</i>	<i>-2,3</i>	<i>-5,5</i>	<i>-2,4</i>	<i>-3,8</i>	<i>-3,6</i>	<i>0,8</i>	<i>4,3</i>	-	-
<i>2в. Сложене индустријске грађевине</i>	<i>2,2</i>	<i>1,8</i>	<i>-0,5</i>	<i>-2,5</i>	<i>0,0</i>	<i>-0,1</i>	<i>1,0</i>	<i>2,0</i>	<i>-1,5</i>	<i>0,3</i>	-	-
<i>2г. Остале непоменуте грађевине</i>	<i>0,3</i>	<i>-0,1</i>	<i>-1,2</i>	<i>0,5</i>	<i>0,8</i>	<i>0,0</i>	<i>-0,3</i>	<i>-0,3</i>	<i>-1,4</i>	<i>-0,5</i>	-	-
Допринос БДВ-а грађевинарства годишњој стопи раста БДП-а, п. п.	0,8	1,0	1,1	1,0	-0,3	-0,4	-0,8	-0,9	-0,1	0,8	-	-

Графикон 1.11. Компарација остварених и прогнозираних¹⁸ годишњих стопа раста БДВ-а грађевинарства (%)

Графикон 1.12. Средња апсолутна процентуална грешка (Mean Absolute Percentage Error - MAPE), прогнозе раста БДВ-а грађевинарства, Q1 2020 – Q2 2023. (%)

¹⁸ Приказани прогнозирани подаци у графикону 1.11. добијени су симулацијом прогнозе на основу враћеног узорка од Q1 2022. (суцесивним понављањем поступка прогнозе након сваког „новог“ податка водећег индикатора грађевинске активности ГРИПАС РЗС). Подаци од Q4 2022. су званично објављени у публикацији *Трендови* (децембар 2022).

1.5. МОДЕЛ ПРОГНОЗЕ ПОЉОПРИВРЕДЕ – СИСТЕМ АГРИПАС¹⁹ („мајски сценарио“)

Применом система АГРИПАС (модел биљне и сточарске производње), а на основу прелиминарних и оцењених параметара оба модела у тзв. **септембарском сценарију**, процењена је **годишња стопа раста БДВ-а пољопривредне производње за 2023. годину од око 13,0%**. У 2023. години се очекује раст БДВ-а биљне производње од око 18,0% и пад сточарске производње од око -2,0%. На основу добијених резултата **септембарског сценарија** модела АГРИПАС, допринос БДВ-а сектора пољопривреде годишњој стопи раста БДП-а у 2023. години био би око 0,9 п. п.

Табела 1.2. Поређење прогнозираних и реализованих годишњих стопа раста БДВ-а пољопривреде

Година	Прогноза – мајски сценарио	Прогноза – септембарски сценарио	БДВ пољопривреде, шумарства и рибарства, према саопштењима РЗС-а, %	Релативна одступања мајског сценарија од реализације, %	Релативна одступања септембарског сценарија од реализације, %
2018	12,8	16,5	15,1	-2,0	1,2
2019	-3,8	-2,3	-1,7	-2,2	-0,7
2020	1,5	2,3	2,3	-0,7	0,1
2021	1,2	-1,5	-5,7	-7,0	-4,1
2022	6,5	-4,9	-8,3	16,1	3,7
2023	15,0	13,0	-	-	-

⚠ Напомена: Релативно одступање прогнозиране вредности од реализоване за (+/-) 5% сматрамо интервалном границом валидности дате прогнозе (95-процентни интервал веродостојности индикатора). Прогнозиране вредности наведене у табели објављене су у претходним бројевима *Трендова*. Коначну пројекцију БДВ-а пољопривредне производње у 2022. години заокружићемо у септембру 2022. („септембарски сценарио“) објављивањем резултата АГРИПАС-а, на основу реализованих инпута модела, када ћемо формирати и интервал пољопривредне производње и њен финални утицај на БДП. Након објављивања коначних података провериће се и успешност прогностичких претпоставки и резултата првобитне, мајске прогнозе.

1.6. РЕЗИМЕ ДОБИЈЕНИХ РЕЗУЛТАТА ПРОГНОЗЕ ВОДЕЋИХ ИНДИКАТОРА ПО СЕКТОРИМА БДВ-а ЗА Q3 2023.

Табела 1.3. Прогнозе БДВ-а изабраних сектора и њихови процењени доприноси БДП-у, Q3 2023.

Q3 2023	Пољопривреда	Нето порези	Индустрија	Грађевинарство	Услуге
Кварталне стопе раста, %	13,0	0,6	2,6	20,8	1,7
Доприноси стопи раста БДП-а (п. п.)	0,8	0,1	0,5	1,2	0,9

¹⁹ Модел биљне производње обухвата засебно моделирање производње пшенице и кукуруза, узимајући у обзир факторе падавина у сетвеним периодима, као и периодима генеративних фаза – од бокорења, убрзаног раста до фазе наливања зрна стрних жита и кукуруза, процену жетвених површина, варијабле сушних година биљних култура, индикаторе влаге земљишта (стандардизовани индекс падавина и Палмеров Z индекс) и остало. Резултати процена кретања пољопривреде, базирани на моделу биљне производње, даваће се у мају и септембру, кад је оквирно могуће извести коначни пољопривредни резултат и његов квантитативни утицај на стопу БДП-а у текућој години. Модел сточарства базиран је на структурном моделу прираста стоке и моделу примарних производа сточарства (који је у највећој зависности од резултата модела производње млека).

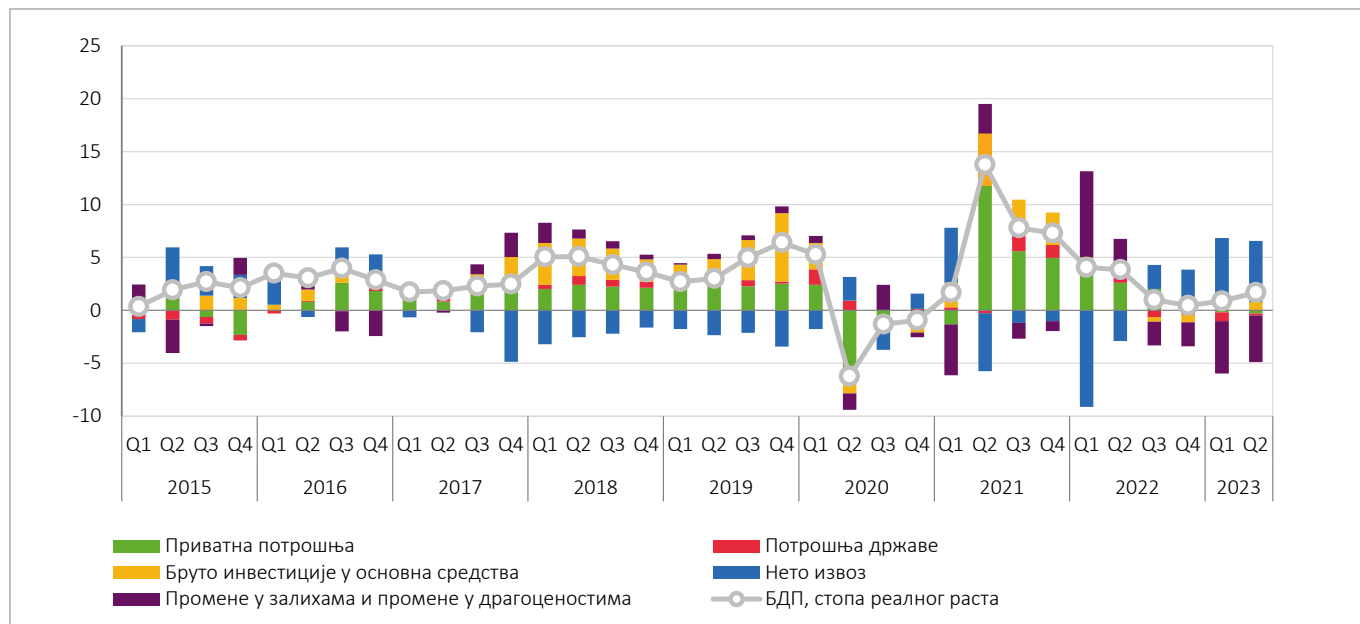
У другом кварталу 2023. године остварен је реални раст БДП-а од 1,7% у односу на исти период претходне године. На позитивно кретање БДП-а у овом кварталу најзначајније су утицали сектор услуга, осим трговине и сектор грађевинарства, са по 1,2 п. п. и 0,8 п. п., респективно. Знатан негативан допринос кретању БДП-а дао је сектор трговине, са 0,6 п. п.

Посматрано по агрегатима употребе, у другом кварталу 2023. године, у поређењу са истим периодом претходне године, бруто инвестиције у основна средства и извоз остварили су стопе раста од 3,9% и 2,1%, са доприносом кретању БДП-а од 0,8 п. п. и 1,3 п. п., респективно. Приватна потрошња је мања за 0,5%, државна потрошња за 1,1%, а увоз за 5,8% у поређењу са истим периодом претходне године, са доприносом кретању БДП-а од 0,3 п. п., 0,2 п. п. и 4,4 п. п., респективно.

Табела 2.1. БДП – агрегати употребе, међугодишње стопе реалног раста, Q1 2021 – Q2 2023. (%) (поређење са истим периодом претходне године)

	2021				2022				2023	
	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2
БДП	1,7	13,8	7,8	7,3	4,0	3,8	1,0	0,5	0,9	1,7
Приватна потрошња	-2,0	17,3	8,3	7,5	6,8	3,8	3,0	1,5	-0,2	-0,5
Државна потрошња	1,7	-1,5	9,3	7,2	2,7	4,9	-3,8	-2,4	-4,8	-1,1
Бруто инвестиције у основна средства	11,5	25,1	15,6	13,0	1,1	2,1	-1,9	-2,7	2,2	3,9
Извоз	8,6	36,3	22,5	14,0	20,0	21,6	16,9	12,9	8,3	2,1
Увоз	-1,5	42,4	21,2	13,8	34,9	22,9	11,0	6,6	-1,6	-5,8

Графикон 2.1. Доприноси међугодишњој стопи раста БДП-а – агрегати употребе (п. п.)

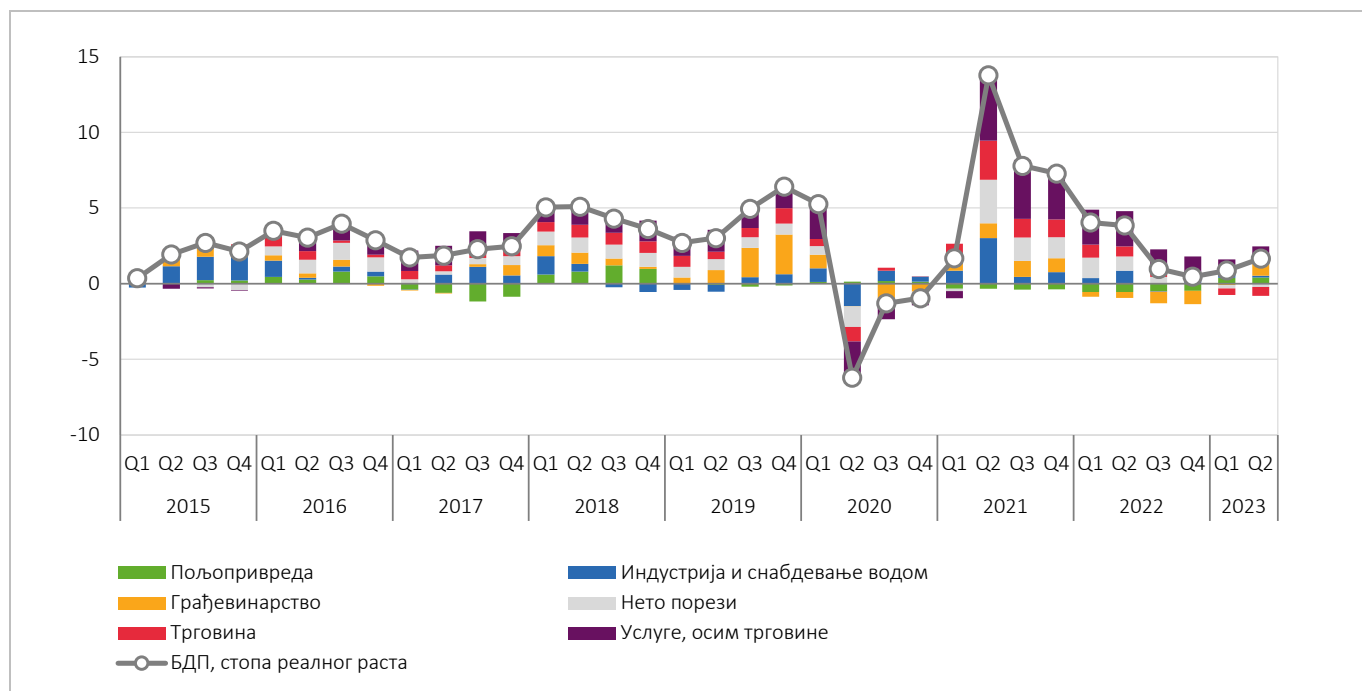
Посматрано са производне стране, на позитивно кретање БДП-а у другом кварталу 2023. године највише су утицали сектор услуга, осим трговине и сектор грађевинарства, са по 1,2 п. п. и 0,8 п. п., респективно.

Знатан негативан допринос кретању БДП-а дао је сектор трговине, са 0,6 п. п.

Табела 2.2. БДП – производна страна, међугодишње стопе реалног раста, Q1 2021 – Q2 2023. (%) (поређење са истим периодом претходне године)

	2021				2022				2023	
	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2
БДП	1,7	13,8	7,8	7,3	4,0	3,8	1,0	0,5	0,9	1,7
Пољопривреда	-5,9	-5,4	-5,6	-5,8	-8,4	-8,6	-8,5	-7,8	10,5	9,3
Индустрија и снабдевање водом	4,4	15,8	2,3	3,9	1,9	4,5	-0,3	1,3	2,5	0,8
Грађевинарство	19,8	18,3	19,4	14,4	-5,7	-6,9	-12,1	-12,5	-1,4	15,1
Трговина	8,2	23,4	10,6	10,1	7,6	5,5	2,4	0,4	-3,3	-4,7
Услуге, осим трговине	-1,2	11,2	10,0	8,8	5,7	5,9	3,9	3,4	2,1	2,9
Нето порези	-0,9	16,6	9,2	8,3	8,1	5,1	2,5	1,1	-1,3	-1,2

Графикон 2.2. Доприноси међугодишњој стопи раста БДП-а – производна страна (п. п.)

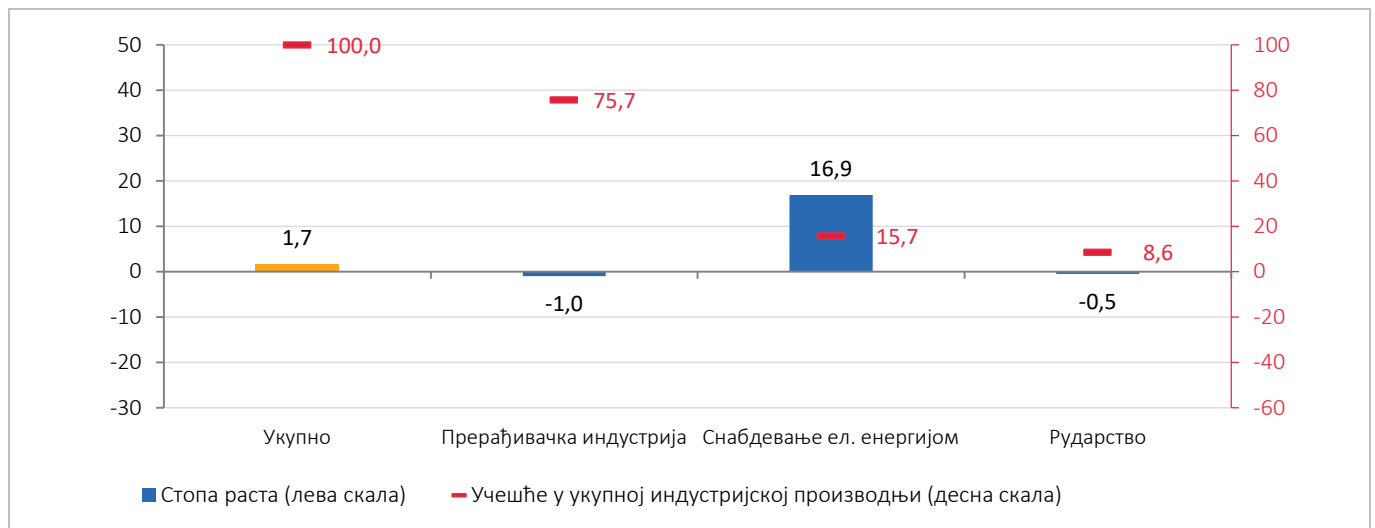

3. ИНДУСТРИЈСКА ПРОИЗВОДЊА

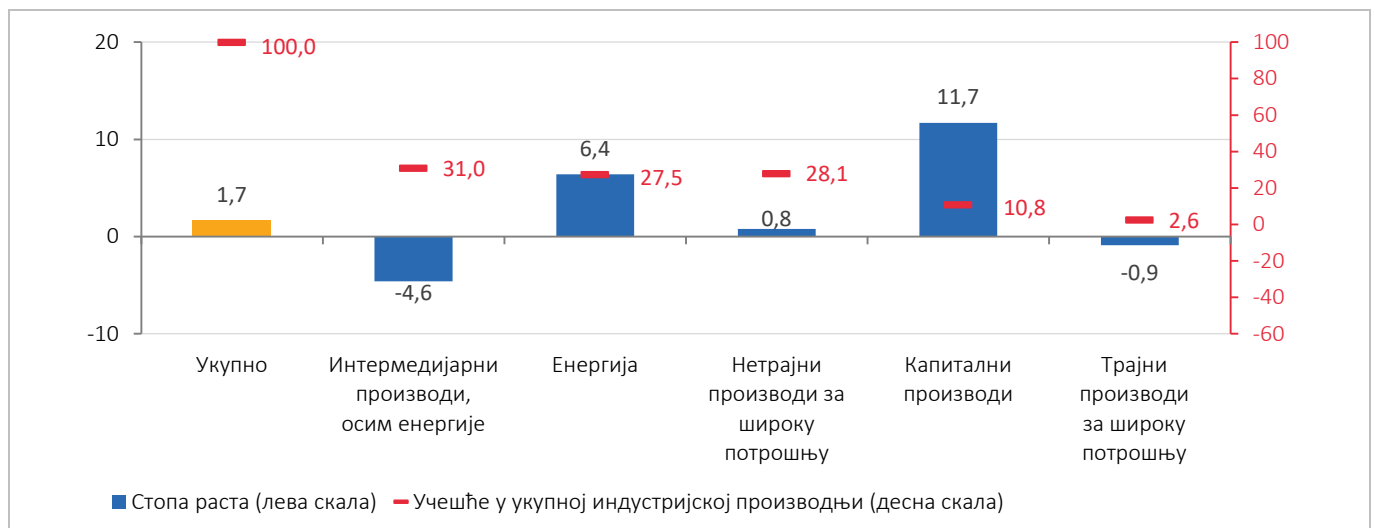
3.1. УКУПНА ИНДУСТРИЈСКА ПРОИЗВОДЊА

Укупна индустријска производња у Републици Србији је у периоду јануар–јун 2023. била за 1,7% већа него у истом периоду претходне године. Раст је остварен само у сектору Снабдевање ел. енергијом, гасом, паром и климатизација (16,9%), док је у Рударству и у Прерађивачкој индустрији забележен пад од -0,5% и -1%, редом.

Графикон 3.1. Кумулативно кретање укупне индустријске производње и њених сектора, стопе раста (%) (јануар–јун 2023. у односу на исти период претходне године)

Графикон 3.2. Стопе раста индустријске производње по намени (%) (јануар–јун 2023. у односу на исти период претходне године)

Сектор **Снабдевање електричном енергијом, гасом, паром и климатизација** дао је највећи допринос (2,4 процентна поена) кретању укупне индустрије у периоду јануар–јун 2023 / јануар–јун 2022. Негативан допринос (-0,7 процентних поена) имао је сектор **Прерађивачка индустрија**, док је допринос **Рударства** био неутралан (0 процентних поена).

Табела 3.1. Индустриска производња, индекси (поређење са истим периодом претходне године)

	2021				2022				2023		
	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q1+Q2+Q3 ¹
Индустриска производња – укупно	104,2	116,0	102,6	103,7	101,9	104,8	99,4	100,7	102,5	100,9	102,0
Прерађивачка индустрија	103,2	117,0	100,4	102,9	104,1	104,7	99,1	97,8	98,5	99,0	100,0
Снабдевање ел. енергијом	109,1	107,5	96,0	90,6	80,9	91,8	95,8	106,2	118,6	114,8	
Рударство	109,0	124,6	140,8	142,9	139,0	132,4	108,5	116,5	104,5	94,3	

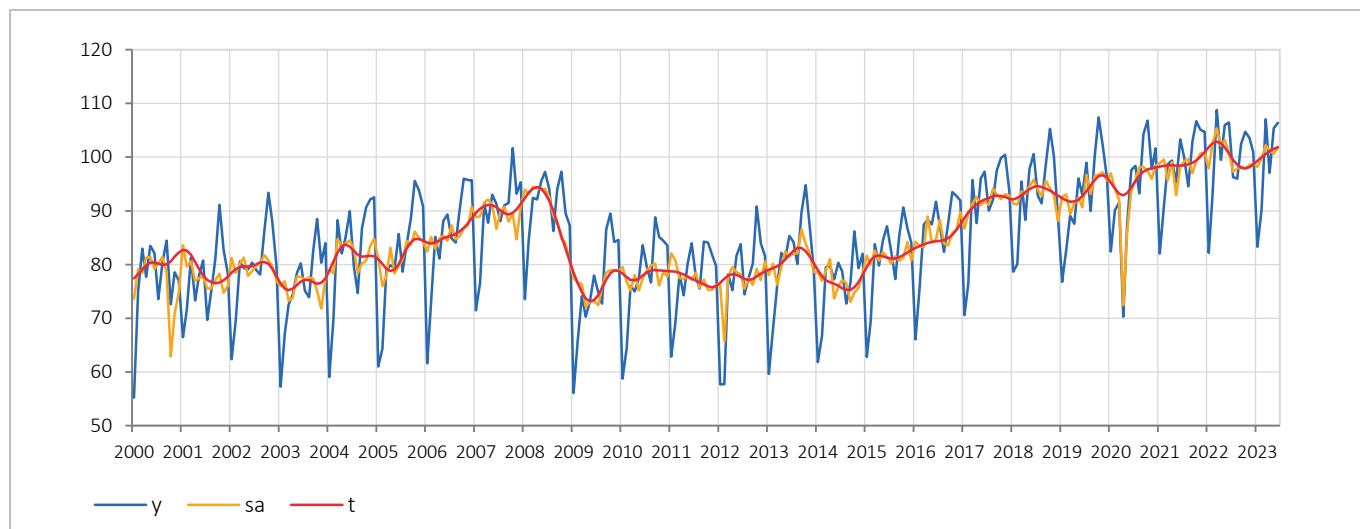
¹ Прогноза (добијена на бази модела анализе временских серија).

3.2. ПЕРАЂИВАЧКА ИНДУСТРИЈА (Ц)

(учешће од 75,7% у укупном индексу индустриске производње)

Тренд циклус компонента Прерађивачке индустрије у другом кварталу 2023. године бележи узлазно кретање (графикон 3.3).

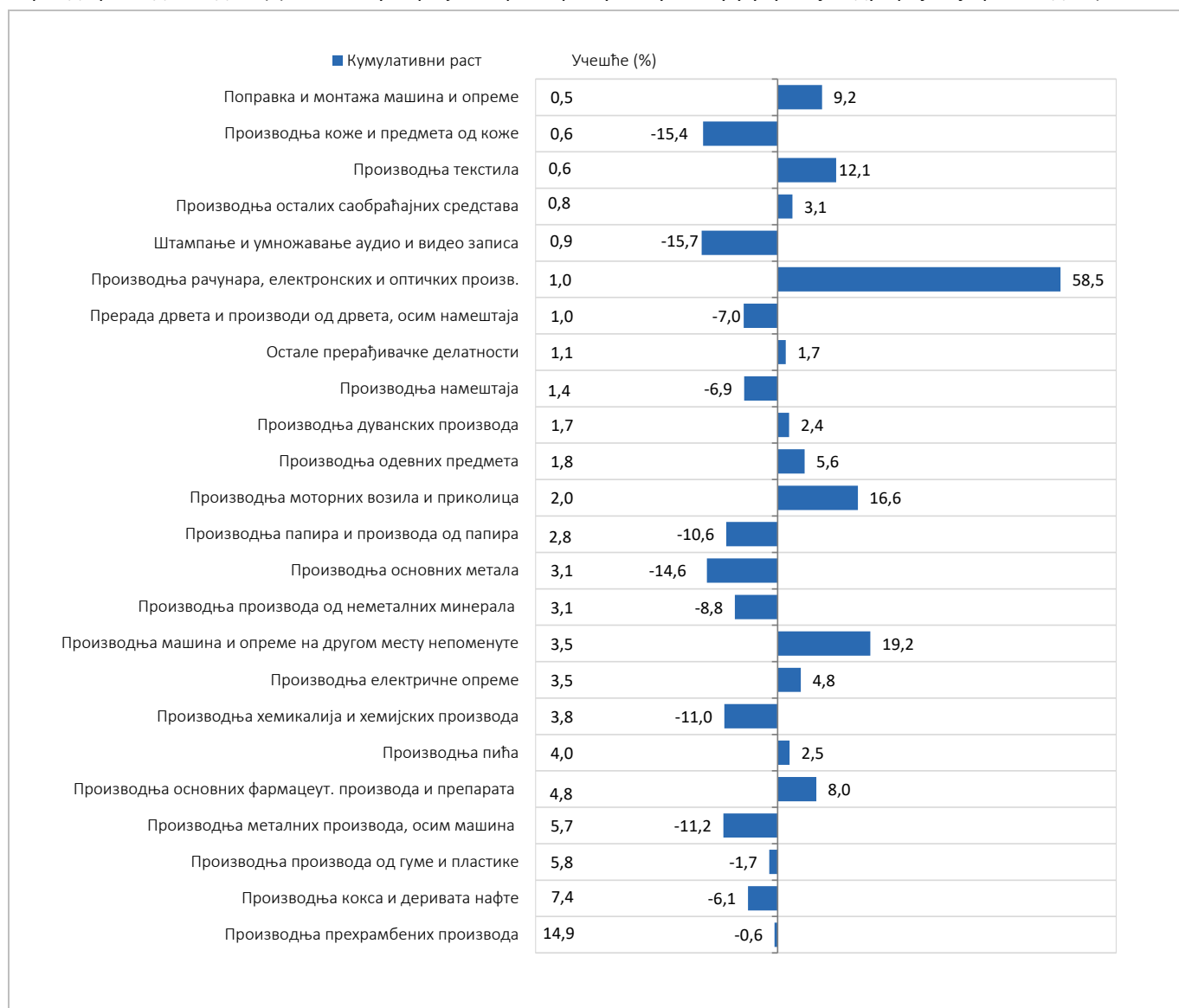
Графикон 3.3. Компоненте временске серије Прерађивачке индустрије, индекси (y – оригинална серија, sa – серија са искљученом сезонском компонентом, t – тренд-циклус компонента, просек 2022 = 100)

Посматрано по областима, Прерађивачка индустрија је у првој половини 2023. године забележила раст у 12 од 24 области (заједно учествују са 25,3% у укупној индустрији) у односу на исти период 2022. године. Најзначајније области – мерено учешћем у укупној индустријској производњи – у којима су остварени позитивни резултати у периоду јануар–јун текуће године су: Производња основних фармацеутских производа и препарата (раст од 8%), Производња пића (раст од 2,5%) и Производња електричне опреме (раст од 4,8%).

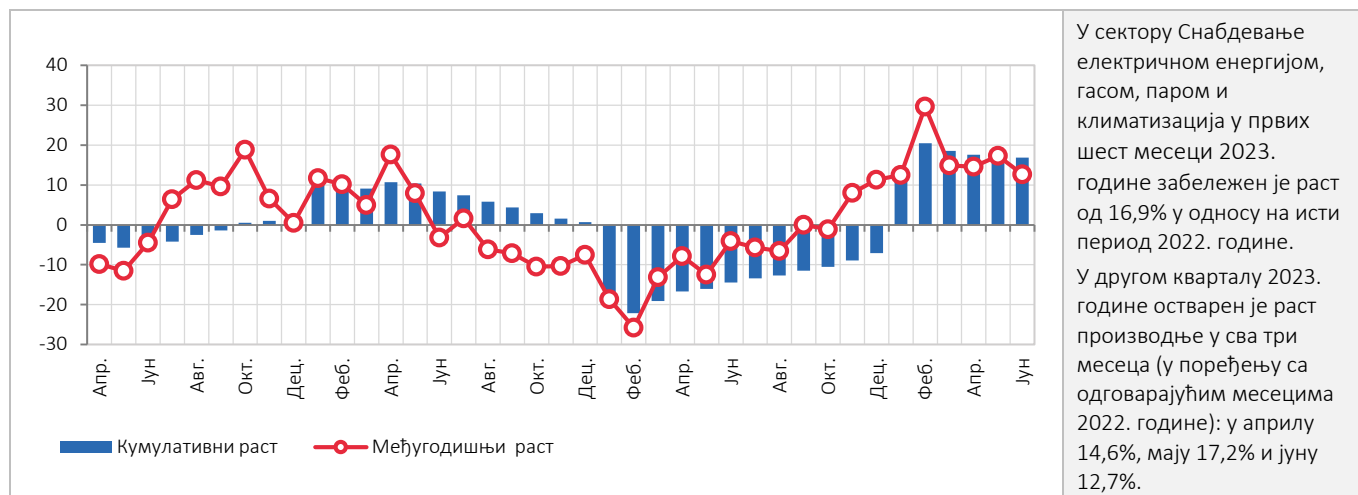
Пад је забележен у 12 области (заједно учествују са 50,5% у укупној индустријској производњи): Производња прехранбених производа (пад од -0,6%), Производња кокса и деривата од нафте (пад од -6,1%), Производња производа од гуме и пластике (пад од -1,7%), Производња металних производа, осим машина (пад од -11,2%).

Графикон 3.4. Прерађивачка индустрија по областима, кумулативне стопе раста (%) (јануар–јун 2023. у односу на исти период претходне године) (области су поређане према растућем учешћу у укупној индустријској производњи)

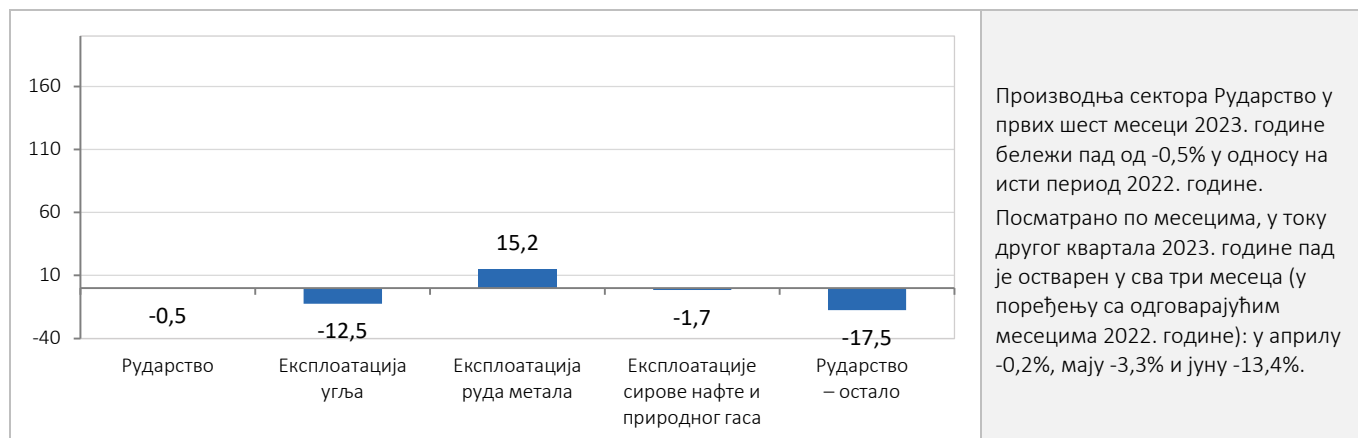
3.3. СНАБДЕВАЊЕ ЕЛЕКТРИЧНОМ ЕНЕРГИЈОМ, ГАСОМ, ПАРОМ И КЛИМАТИЗАЦИЈА (Д) (учешће од 15,7% у укупном индексу индустријске производње)

Графикон 3.5. Кумулативне и међугодишње стопе раста у енергетском сектору (%) (кумулативне – период у односу на исти период претходне године; међугодишње – месец у односу на исти месец претходне године)

3.4. РУДАРСТВО (Б) (учешће од 8,6% у укупном индексу индустријске производње)

Графикон 3.6. Кумулативне стопе раста у сектору Рударство (%) (јануар–јун 2023. у односу на исти период претходне године)

КАКО ТУМАЧИТИ ВРЕМЕНСКУ СЕРИЈУ?

Сезонски ефекти могу унети дисторзије у кретање серије, маскирајући на тај начин њену „праву“ природу и важне карактеристике неопходне за детаљну анализу појаве. Приликом одабира индикатора који ће се користити у анализама (оригинални, десезонирани или тренд) треба обратити пажњу на природу посматране серије и сврху анализе која се спроводи. Три одвојене компоненте (добијене дезагрегацијом серије), заједно са оригиналном серијом, описују различите аспекте једне појаве и користе се за различите аналитичке сврхе – у зависности од интересовања истраживача. Десезониране вредности користе се за поређење узастопних периода и процењивање потенцијалне вредности неке серије када ефекти календара и сезоне не би постојали, као што је случај код индустријске производње.

4. ГРАЂЕВИНАРСТВО

4.1. ГРАЂЕВИНСКА АКТИВНОСТ

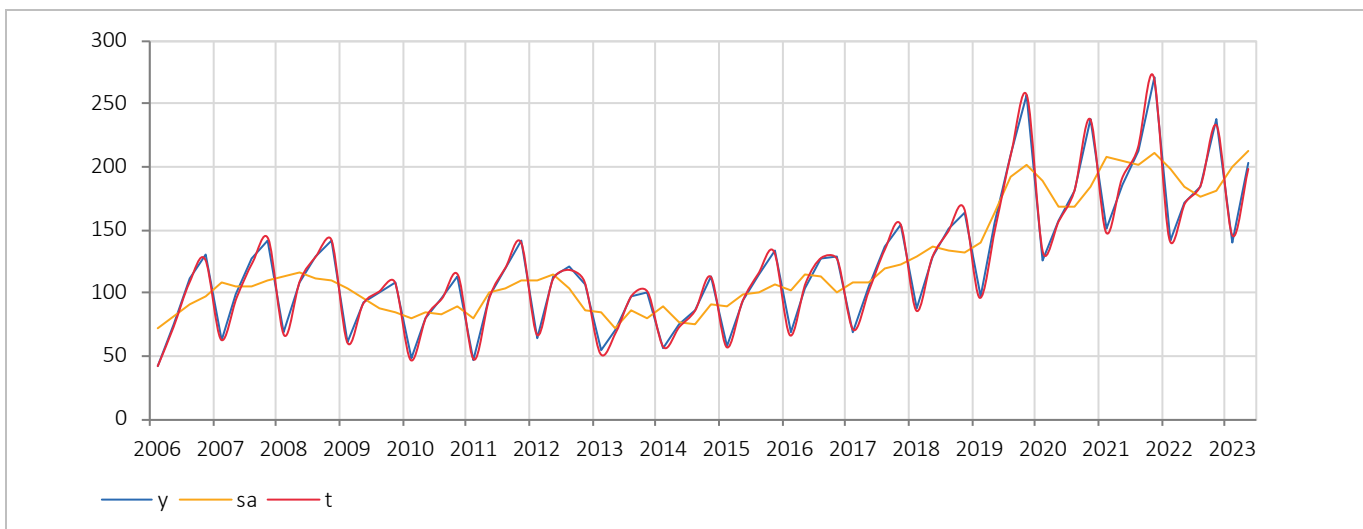
У другом кварталу 2023. године грађевинска активност на територији Републике Србије, у односу на исти период претходне године, порасла је за 21,1% у текућим ценама, док је у сталним ценама порасла за 17,9%. Индекс цена грађевинског материјала, који се користи као дефлатор вредности у грађевинарству, у посматраном периоду износио је 102,7.

Вредност грађевинских радова, изражена у сталним ценама, виша је за 20,8% на осталим грађевинама (саобраћајнице, цевоводи, сложене индустријске грађевине и сл.), а на зградама је виша за 13% у односу на други квартал 2022. године.

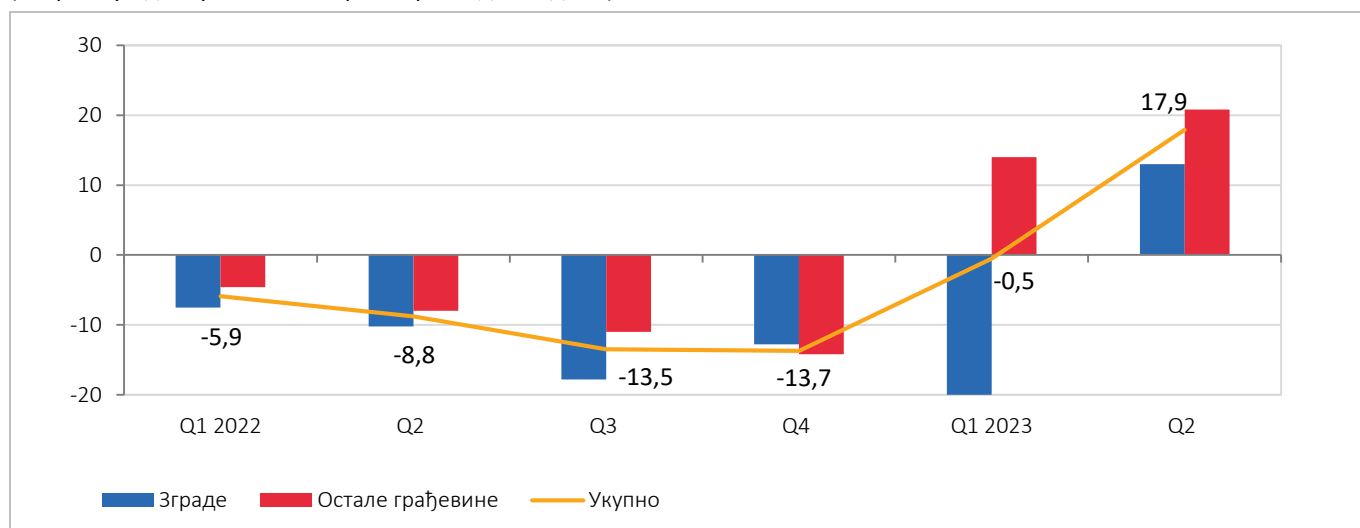
Табела 4.1. Вредност изведених грађевинских радова, квартални индекси (поређење са истим периодом претходне године)

	2021				2022				2023	
	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2
Текуће цене	116,7	124,7	128,8	127,1	110,3	108,4	102,7	99,9	109,2	121,1
Сталне цене	117,4	114,9	115,0	110,4	94,1	91,2	86,5	86,3	99,5	117,9

Графикон 4.1. Компоненте временске серије вредности изведених грађевинских радова на територији Републике Србије у сталним ценама, индекси (y – оригинална серија, sa – серија са искљученом сезонском компонентом, t – тренд-циклус компонента, просек 2015 = 100)

Графикон 4.2. Вредност изведених грађевинских радова у сталним ценама, стопе раста (%) (квартал у односу на исти квартал претходне године)

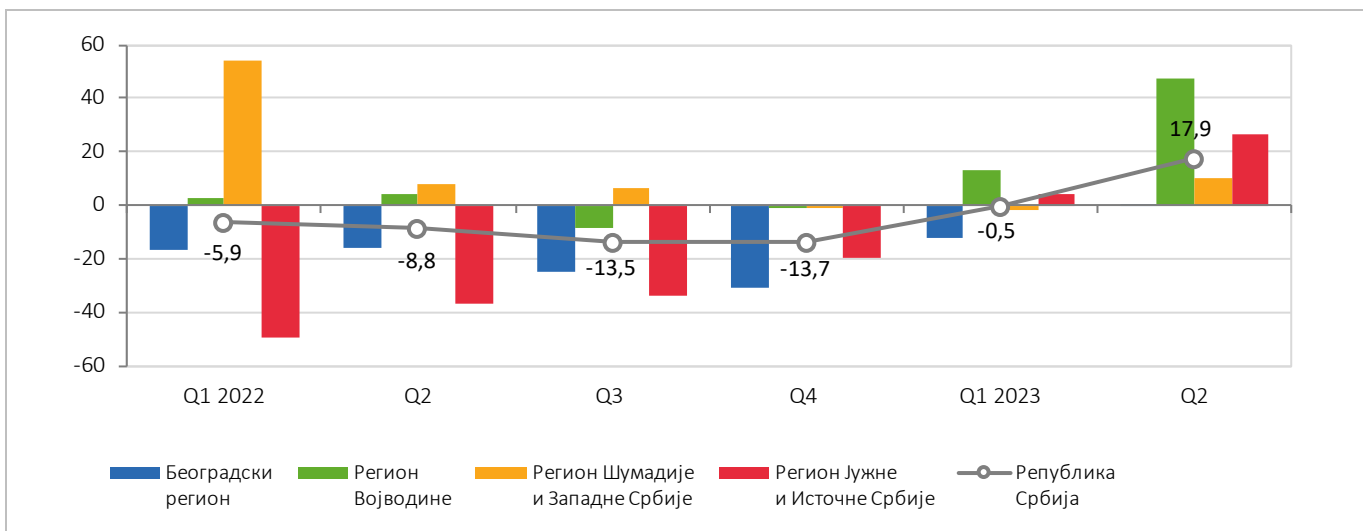
Посматрано по регионима (графикон 4.3), у другом кварталу 2023. године највећа стопа раста, у односу на исти период претходне године, забележена је у **Региону Војводине** и износи 47,1%, у сталним ценама. Посматрано према врсти грађевина, највећи раст вредности забележен је на модернизацији пруге Стара Пазова – Нови Сад, изградњи аутопута Рума–Шабац и Фрушкогорског коридора.

У **Региону Јужне и Источне Србије** остварен је раст од 26,3% у сталним ценама. Повећање активности је забележено на: стамбеним зградама (гради се велики стамбено-пословни комплекс у Нишу са преко 400 станова), цевоводима (изградња гасног интерконектора Ниш–Димитровград) и сложеним индустријским грађевинама (извођење грађевинских радова на ветропарку и у оквиру комплекса топионице бакра „Зиђин“ Бор).

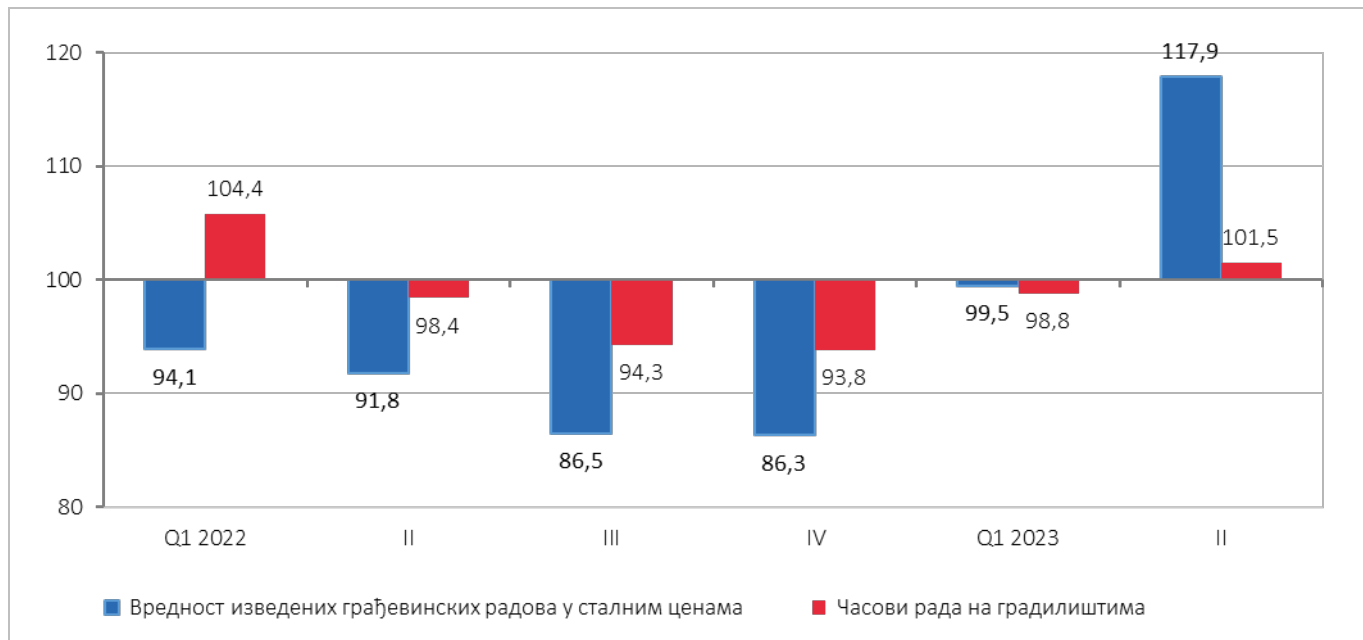
У **Региону Шумадије и Западне Србије** вредност грађевинских радова повећана је за 10% у односу на исти период прошле године. И у овом кварталу настављени су веома интензивни радови на изградњи Моравског коридора и аутопута Прељина–Пожега.

У **Београдском региону** вредност грађевинских радова у сталним ценама повећана је за 0,2% у односу на други квартал 2022. године. Посматрано према врсти грађевина, вредност изведених радова повећана је на стамбеним и нестамбеним зградама, док је највећи пад забележен на грађевинама саобраћајне инфраструктуре, јер су прошле године завршени радови на изградњи пруге Београд – Стара Пазова.

Графикон 4.3. Вредност изведених грађевинских радова по регионима, у сталним ценама, стопе раста (%) (квартал у односу на исти квартал претходне године)

Графикон 4.4. Вредност изведених грађевинских радова и часови рада на градилиштима, упоредни преглед, индекси (квартал у односу на исти квартал претходне године)

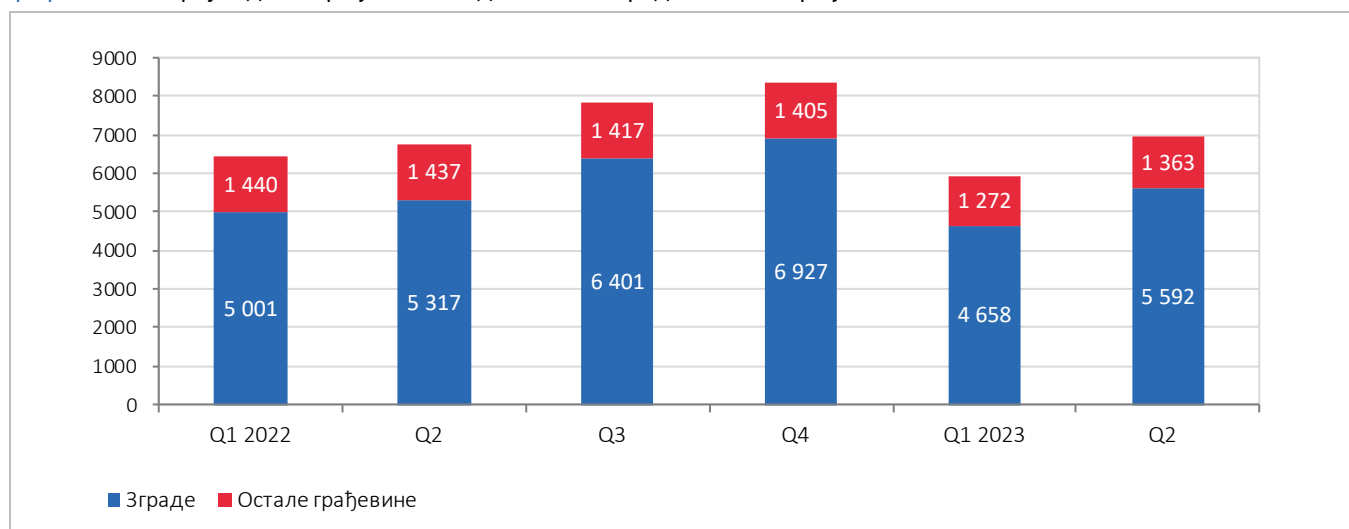
На графикону 4.4 дат је упоредни преглед кретања часова рада и вредности изведених радова на градилиштима. У првом кварталу 2022. вредност радова је била нижа, али је број ангажованих радника био већи. У другом, трећем и четвртном кварталу 2022. године часови рада и вредност изведених радова потврђују пад грађевинске активности. У првом кварталу 2023. године, оба индикатора показују благи пад грађевинске активности. Вредност радова у другом кварталу 2023. године је повећан за 17,9% у односу на исти период претходне године. Часови рада повећани су 1,5% у односу на исти период претходне године.

4.2. ГРАЂЕВИНСКЕ ДОЗВОЛЕ

Поред вредности изведених радова и часова рада на градилиштима, статистика грађевинарства води месечну евиденцију и о издатим **грађевинским дозволама и решењима**, којима се одобрава извођење грађевинских радова у Републици Србији и који показују будуће кретање грађевинске активности.

У другом кварталу 2023. године издато је укупно 6 955 грађевинских дозвола. Највећи број тих дозвола (5 592) односи се на извођење радова на зградама, а остатак (1 363) на радове везане за саобраћајну инфраструктуру, цевоводе и сложене индустријске грађевине. Укупан број издатих дозвола у другом кварталу повећан је за 3,0% у односу на исти период претходне године.

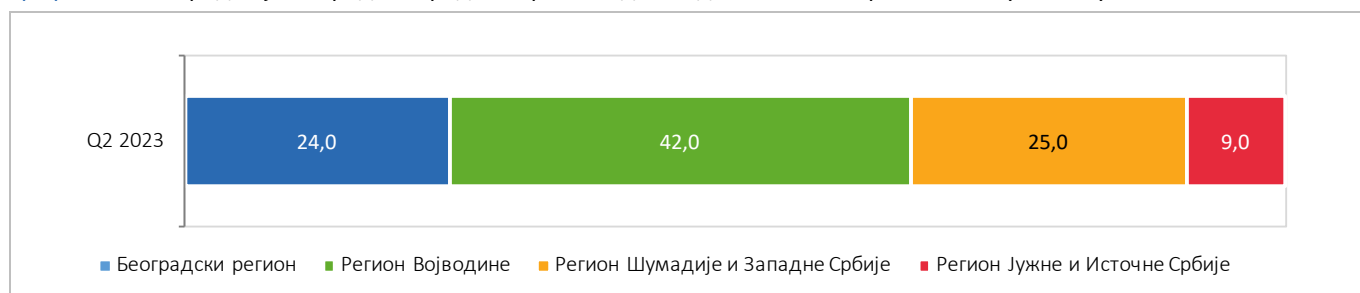
Графикон 4.5. Број издатих грађевинских дозвола за зграде и остале грађевине

Укупна предвиђена вредност радова, према издатим дозволама, у другом кварталу је 269 699 мил. РСД, што представља повећање од 20,4% у односу на исти квартал претходне године.

Највеће учешће у предрачунској вредности у другом кварталу има Регион Војводине (42%), затим следе Регион Шумадије и Западне Србије (25%), Београдски регион (24%) и Регион Јужне и Источне Србије (9%).

Графикон 4.6. Предвиђена вредност радова према издатим дозволама, по регионима; учешће у %²⁰

²⁰ Напомена: Уместо раније објављиваног податка о процентуалном учешћу броја дозвола по регионима, убудуће ћемо приказивати учешће предвиђене вредности радова према издатим дозволама. Наиме, вредност радова је бољи показатељ обима грађевинске активности у будућности, док број дозвола не даје кључну информацију о вредности предвиђене инвестиције, која је најважнија за процену вредности будућих грађевинских радова.

РЕЧНИК ТЕРМИНА

Вредност изведених грађевинских радова је најважнији индикатор кретања грађевинске активности у Републици Србији. Представља вредност изведених радова на грађевини коју је извештајна јединица извела са радницима које је непосредно ангажовала за извођење радова.

Вредност изведених радова укључује: вредност рада, вредност уграђеног материјала и готових производа за уградњу, утрошене енергенте и остале трошкове у вези са извођењем радова на грађевини. Вредност изведених радова не укључује: вредност радова подизвођача, трошкове набавке земљишта, пројектовања, надзора и ПДВ-а.

Према Класификацији грађевина, која се примењује од 2004. године, а која је у потпуности усаглашена са класификацијом Евростата (*Classification of Types of Constructions*), све грађевине се могу класификовати на два подручја: зграде и остале грађевине.

Вредност на зградама обухвата вредност радова изведених на стамбеним и нестамбеним зградама.

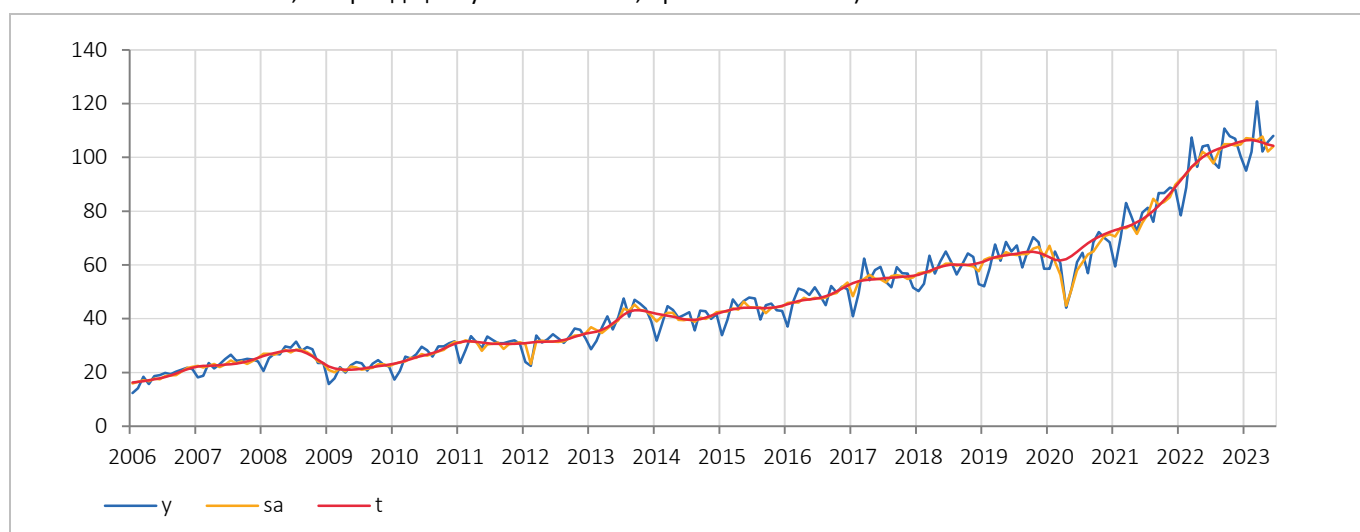
Остале грађевине, поред саобраћајне инфраструктуре (путеви, железничке пруге, мостови и сл.), обухватају и радове изведене на цевоводима, сложеним индустријским грађевинама и осталим непоменутиим грађевинама (нпр. грађевине за спорт).

5. СПОЉНА ТРГОВИНА

5.1. ИЗВОЗ РОБЕ (по текућем курсу, у еврима)

Укупна вредност извоза робе у Републици Србији у периоду јануар–јун 2023. године већа је за 9,4% у односу на исти период 2022. године. На кретање укупног извоза највише су утицали раст од 9,6% у извозу сектора прерађивачке индустрије, који чини 85,2% укупног извоза, и раст од 179,5% извоза електричне енергије, гаса и паре, који чини 5,6% укупног извоза у прва два квартала 2023. године.

Графикон 5.1. Компоненте временске серије извоза, индекси (y – оригинална серија, sa – серија са искљученом сезонском компонентом, t – тренд-циклус компонента, просек 2022 = 100)

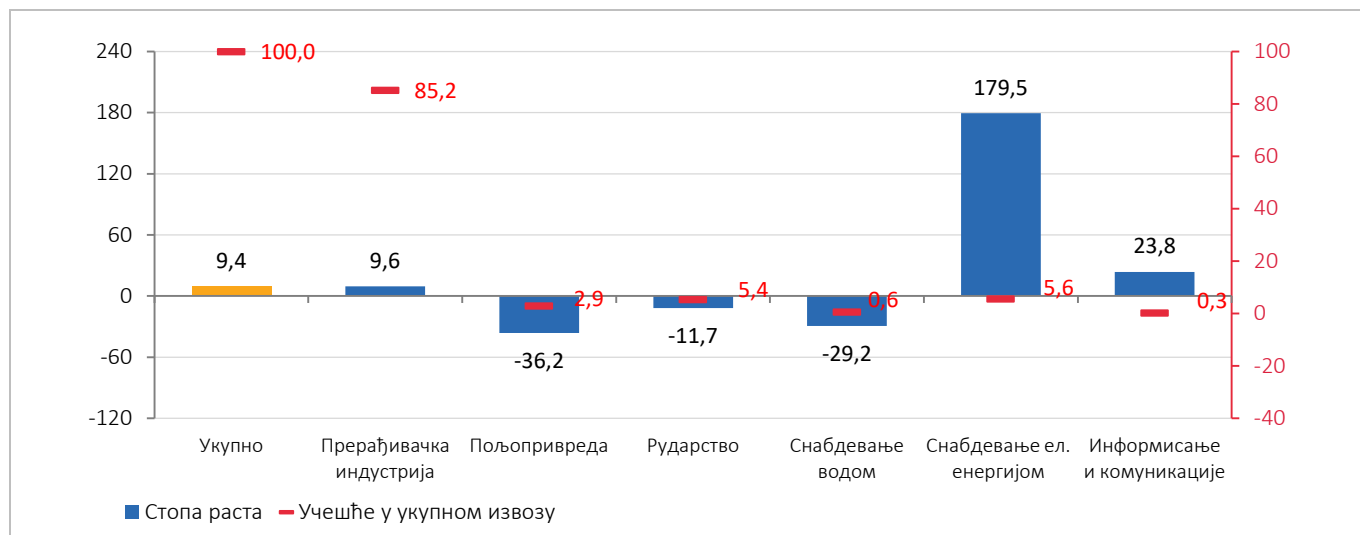

Табела 5.1. Извоз робе по секторима КД (2010), квартални индекси (поређење са истим периодом претходне године)

	2021				2022				2023		
	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q1+Q2+Q3 ¹
Извоз робе – укупно	114,2	145,6	127,2	123,4	128,5	132,7	122,9	119,5	115,8	103,5	111,0
Прерађивачка индустрија	111,5	145,4	122,4	122,4	125,9	126,3	122,3	117,5	112,0	107,4	...
Пољопривреда, шумарство и рибарство	132,7	97,1	119,2	73,5	76,3	117,6	98,0	95,6	72,4	56,1	...
Рударство	202,8	916,1	1369,6	366,8	1129,0	330,3	160,1	122,2	129,4	56,9	...

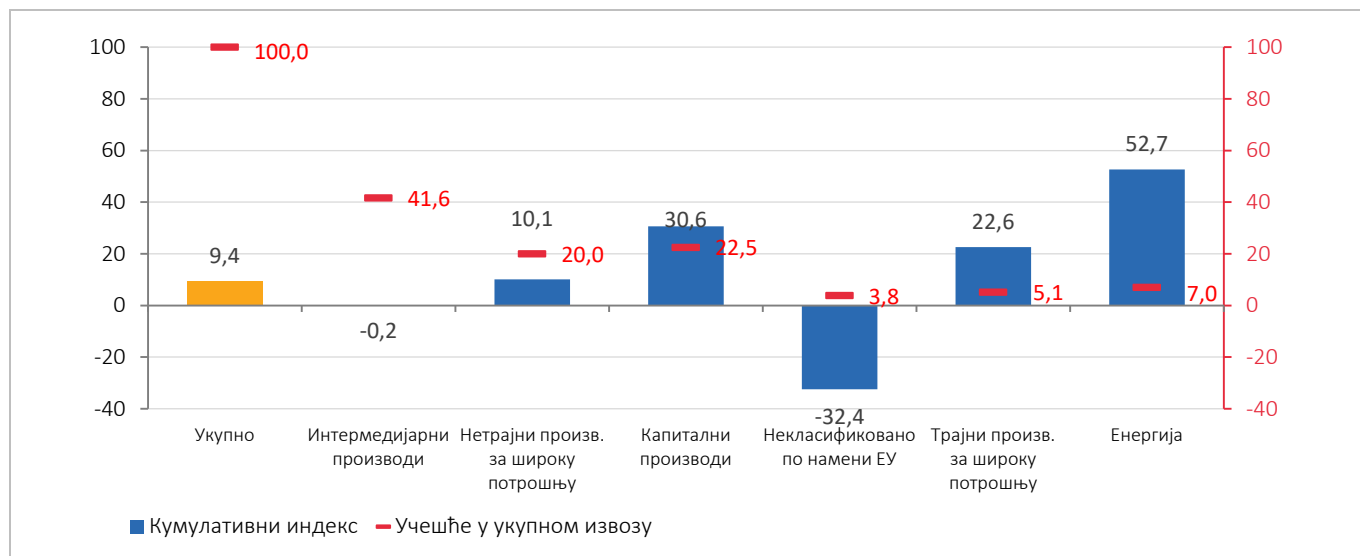
¹ Прогноза (добijена на бази модела анализе временских серија).

Графикон 5.2. Кумулативне стопе раста извоза по секторима КД (2010) и учешће сектора у извозу (%) (јануар–јун 2023. у односу на исти период претходне године)

Посматрано према наменским групама, највећи утицај (допринос 5,8 п. п.) на кретање укупног извоза у периоду јануар–јун 2023. године имао је извоз **капиталних производа** (учешће од 22,5%, раст од 30,6%) и **енергије** (учешће од 7%, раст од 52,7% и допринос од 2,6 п. п.).

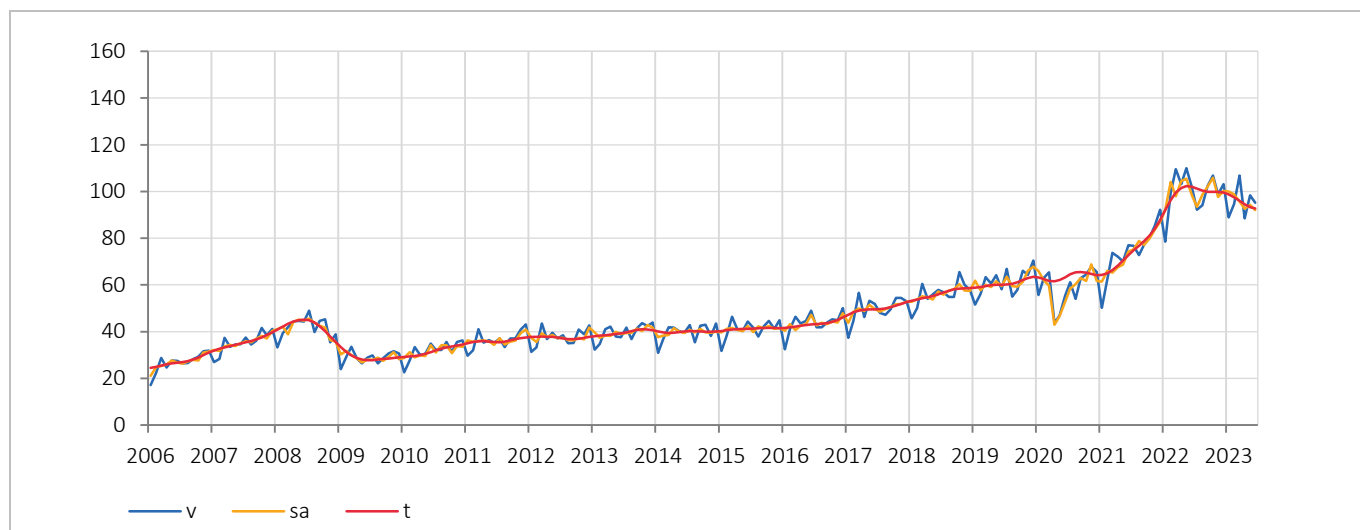
Графикон 5.3. Кумулативне стопе раста извоза по економској намени Европске уније (%) (јануар–јун 2023. у односу на исти период претходне године)

5.2. УВОЗ РОБЕ (по текућем курсу, у еврима)

Укупна вредност увоза робе у Републици Србији у периоду јануар–јун 2023. године мања је за 5% у односу на исти период 2022. године. На кретање укупног увоза највише су утицали пад од 6,1% у увозу сектора прерађивачке индустрије, који чини 69,8% укупног увоза, и раст од 18,6% увоза сектора некласификованих производа по намени ЕУ, који чини 12,3% укупног увоза у периоду јануар–јун текуће године.

Графикон 5.4. Компоненте временске серије увоза, индекси (у – оригинална серија, са – серија са искљученом сезонском компонентом, t – тренд-циклус компонента, просек 2022 = 100)

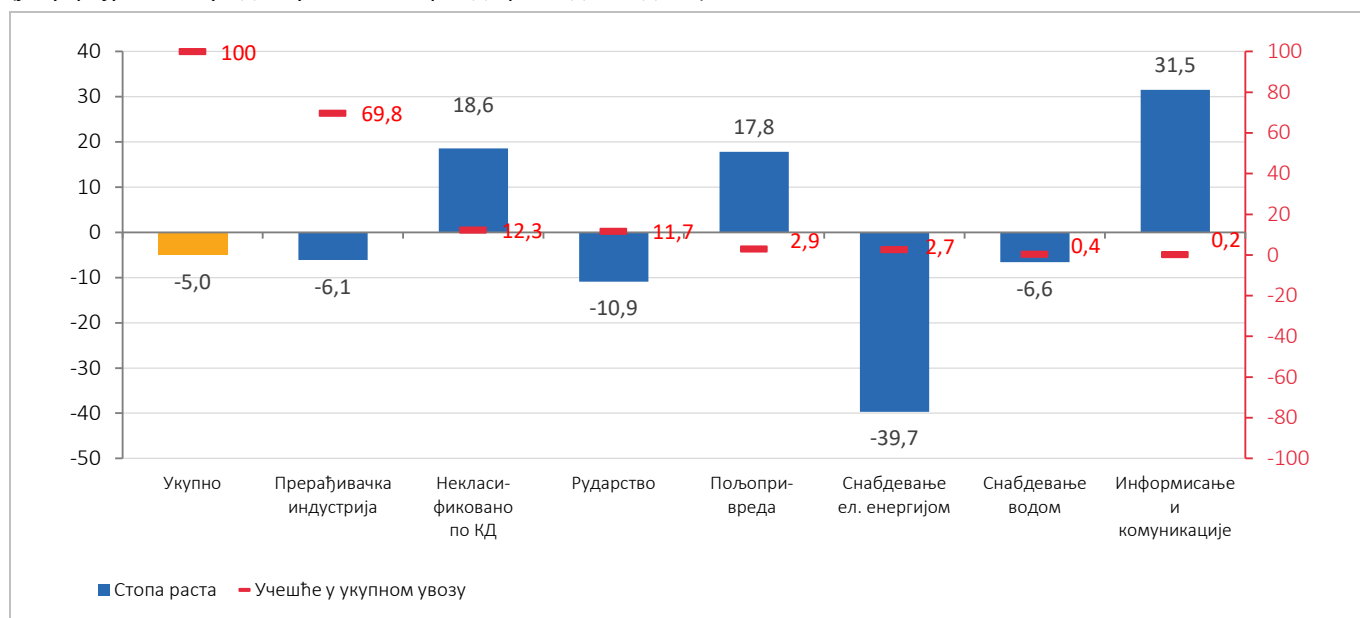

Табела 5.2. Увоз робе по секторима КД (2010), квартални индекси (поређење са истим периодом претходне године)

	2021				2022				2023		
	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q1+Q2+Q3 ¹
Увоз – укупно	100,5	149,4	125,9	127,5	148,5	143,8	123,1	119,7	100,7	89,5	95,0
Прерађивачка индустрија	104,8	148,9	120,6	123,3	130,6	134,2	119,6	112,5	101,3	87,4	...
Пољопривреда, шумарство и рибарство	102,3	101,0	113,6	143,8	127,6	123,5	134,5	127,0	124,5	110,3	...
Рударство	58,2	206,4	181,1	158,2	373,7	210,8	140,0	186,3	95,4	81,2	...

¹ Прогноза (добијена на бази модела анализе временских серија).

Графикон 5.5. Кумулативне стопе раста увоза по секторима КД (2010) и учешће сектора у увозу (%) (јануар–јун 2023. у односу на исти период претходне године)

Посматрано према наменским групама, највећи утицај (негативан допринос од -4,7 п. п.) на кретање укупног увоза у периоду јануар–јун 2023. године имао је увоз **енергије** (учешће од 15,4%, пад од 24,5%) и **интермедијарних производа** (учешће од 34,7%, пад од 6,4% и негативан допринос од -2,3 п. п.).

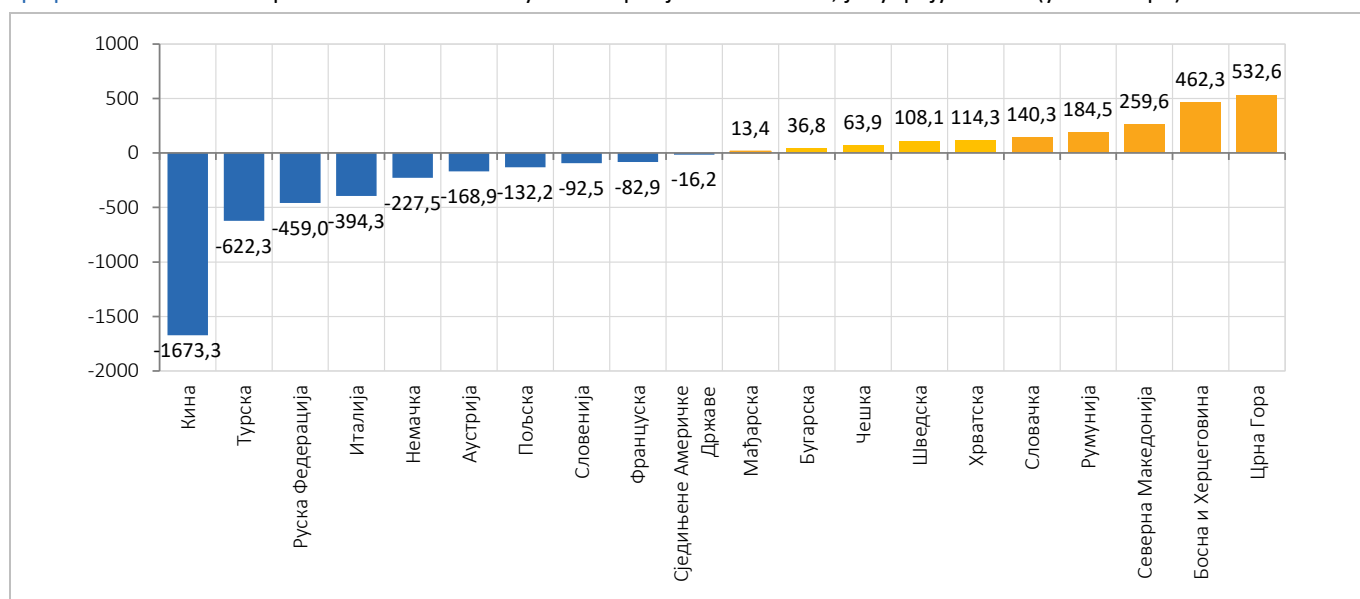
Графикон 5.6. Кумулативне стопе раста увоза по економској намени Европске уније (%) (јануар–јун 2023. у односу на исти период претходне године)

На графикону 5.7 приказано је 20 највећих спољнотрговинских партнера Републике Србије, који чине 79% од укупне спољнотрговинске размене. Позитиван спољнотрговински салдо, односно суфицит, у периоду јануар–јун, Република Србија је остварила са 10 европских земаља (око 1,9 милијарди евра), од којих је Црна Гора на првом месту (суфицит 532,6 милиона евра). Република Србија је у овом периоду у Црну Гору извезла највише прехранбених производа (16,8% од укупног извоза у ЦГ), електричне енергије, гаса и паре (13,9% од укупног извоза у ЦГ), и хемикалија и хемијских производа (6,5% од укупног извоза у ЦГ).

С друге стране, негативан спољнотрговински салдо, односно дефицит забележен је код 10 држава (укупно око -3,9 милијарди евра). Највећи спољнотрговински дефицит у периоду јануар–јун 2023. године забележен је са Кином (око -1,7 милијарди евра) и Турском (салдо -622,3 милиона евра). Посматрано по делатностима производа КД (2010), увоз производа из Кине највише се састојао од увоза неклассификованих производа (17,8% од укупног увоза из Кине), непоменутих машина и опреме (16,9% од укупног увоза из Кине), као и рачунара, електронских и оптичких производа (16,7% од укупног увоза из Кине). Са Турском, негативан спољнотрговински салдо резултат је високе вредности увоза основних метала (13,9% од укупног увоза из Турске) и електричне опреме (13,1% од укупног увоза из Турске). Следе Руска Федерација (дефицит -459 милиона евра), Италија (-394,3 милиона евра) и Немачка (-227,5 милиона евра).

Графикон 5.7. Спољнотрговински биланс Републике Србије по земљама, јануар–јун 2023. (у мил. евра)

5.3. НАЈВАЖНИЈИ СПОЉНОТРГОВИНСКИ ПАРТНЕРИ

Табела 5.3. Најважнији спољнотрговински партнери

Извоз	мил. EUR	Увоз	мил. EUR
Немачка	2155,5	Немачка	2383,0
Босна и Херцеговина	977,3	Кина	2189,3
Италија	934,0	Италија	1328,3
Мађарска	807,6	Руска Федерација	1073,3
Румунија	763,1	Турска	880,4

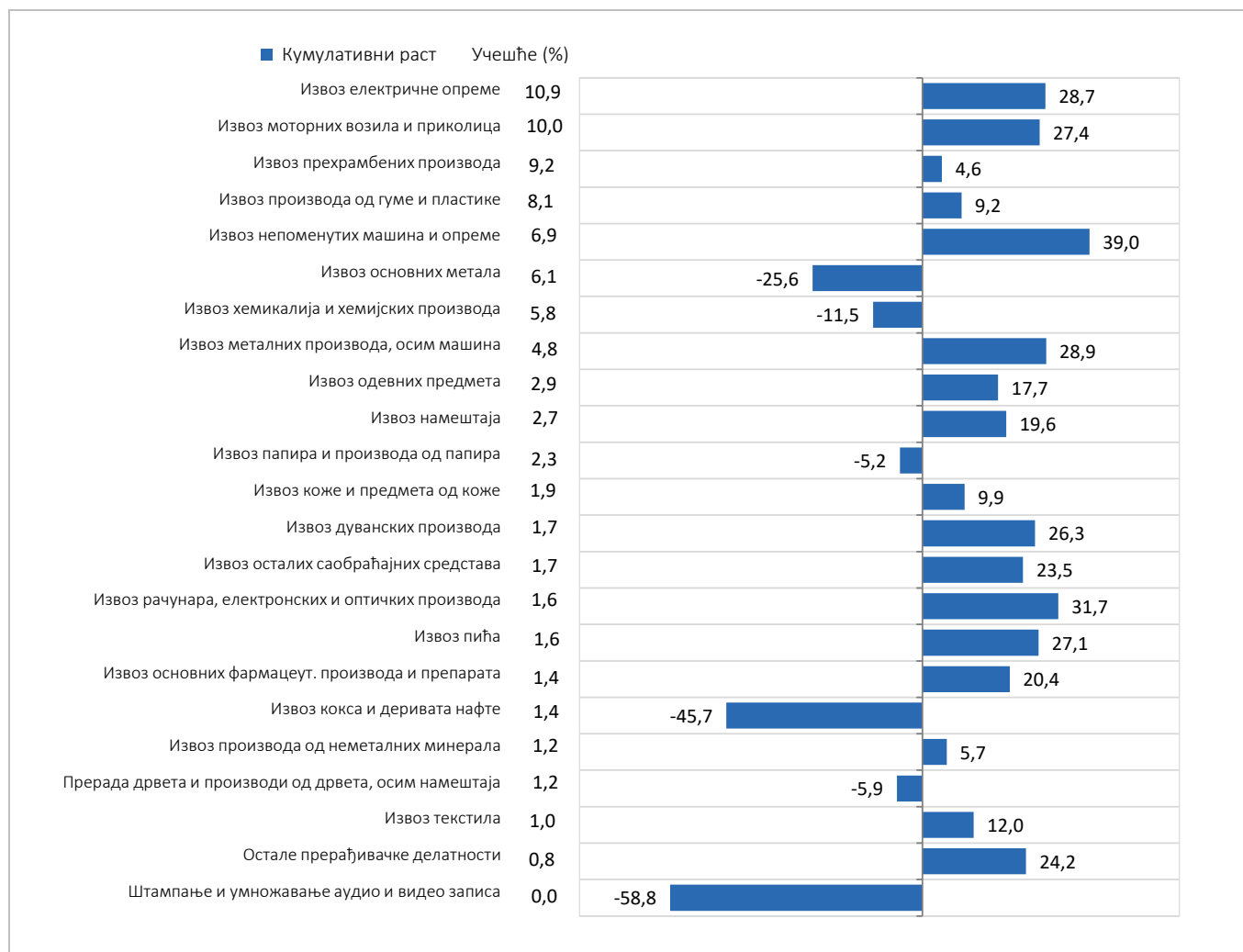
Најважнији спољнотрговински партнери у првој половини 2023. године биле су земље са којима Република Србија има потписане споразуме о слободној трговини. Земље чланице ЕУ учествовале су са 59,9% у укупној трговинској размени, док је АРЕС (Азијско-пацифичко економско удружење) на другом месту, са 18,0% учешћа. Појединачно гледано, главни спољнотрговински партнери приказани су у табели 5.3.

5.4. ПРАРАЂИВАЧКА ИНДУСТРИЈА (Ц) (учешће од 85,2% у укупном извозу и 69,8% у укупном увозу)

Извоз прерађивачке индустрије је у првој половини 2023. године остварио је раст од 9,6% у односу на исти период претходне године. Од 23 области, бележи се кумулативни раст у 17 области, које заједно чине 68,4% у укупном извозу индустрије.

Извоз **електричне опреме**, област са појединачно највећом вредношћу извоза (1,6 милијарди евра), остварио је кумулативни раст од 28,7%, са учешћем у укупном извозу од 10,9% (9,3% у истом периоду претходне године). Извоз **моторних возила и приколица** бележи кумулативни раст од 27,4% и вредност извоза од 1,5 милијарди евра, уз учешће од 10% у укупном извозу (8,6% у истом периоду претходне године). Извоз **прехранбених производа**, област са вредношћу извоза од 1,3 милијарде евра и учешћем од 9,2%, бележи кумулативни раст од 4,6%. Извоз **производа од гуме и пластике**, са вредношћу од 1,2 милијарде евра и учешћем у укупном извозу од 8,1%, бележи кумулативан раст од 9,2%. Извоз **непоменутих машина и опреме** је област која је позиционирана на петом месту према вредности у укупном извозу прерађивачке индустрије, са учешћем од 6,9%, бележи кумулативни раст од 39% и вредност извоза од 1 милијарде евра.

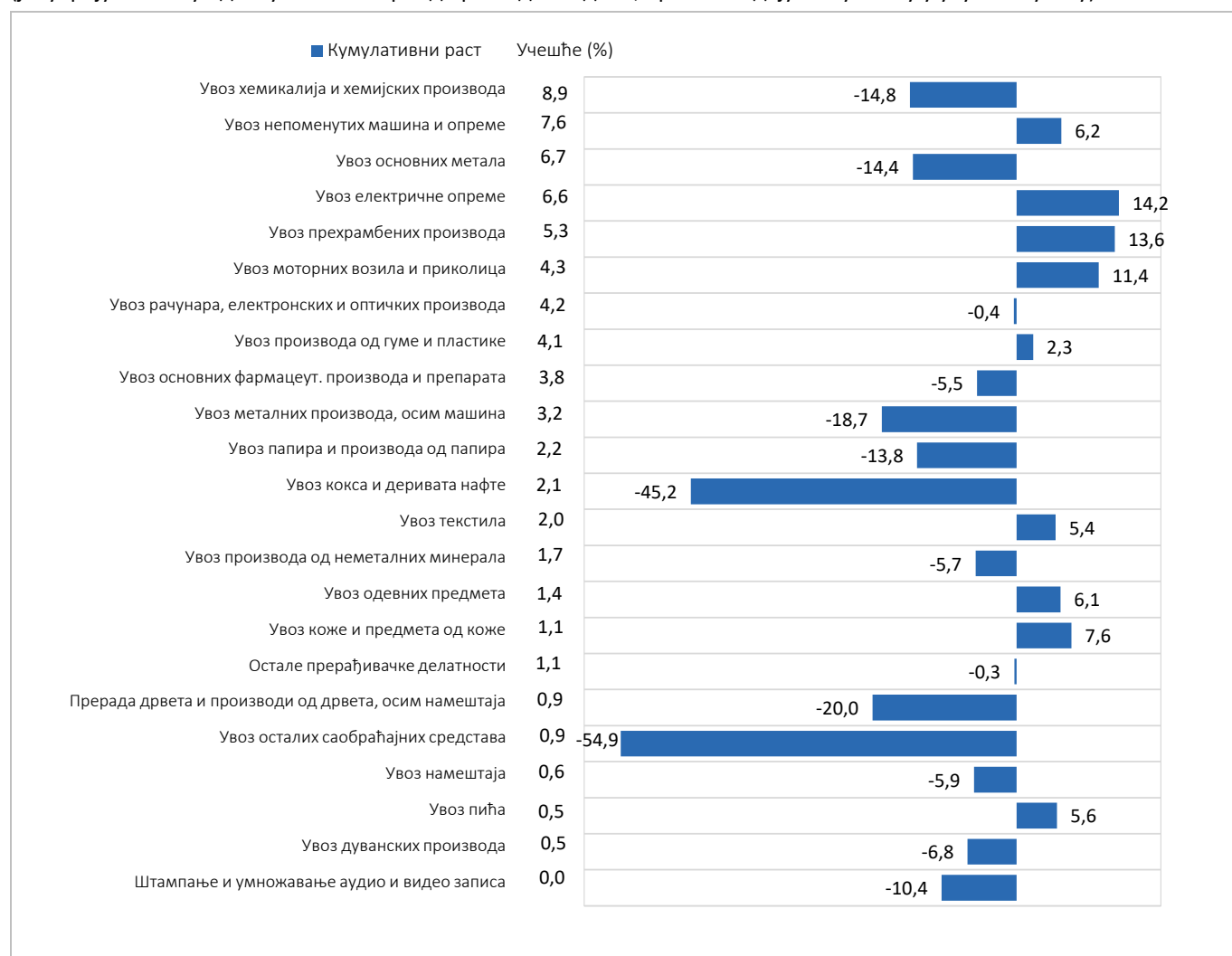
Графикон 5.8. Извоз прерађивачке индустрије по областима, кумулативни раст (%) (јануар–јун 2023. у односу на исти период претходне године, према опадајућем учешћу у укупном извозу)

Увоз прерађивачке индустрије је у првој половини 2023. године, у односу на исти период претходне године, остварио пад од 6,1%. Од 23 области, бележи се кумулативни раст у 9 области, које заједно чине 32,9% у укупном увозу индустрије.

Увоз **хемикалија и хемијских производа**, област са појединачно највећом вредношћу увоза (1,7 милијарди евра), остварила је кумулативни пад од 14,8%, са учешћем у укупном увозу од 8,9% (10% у истом периоду претходне године). Увоз **непоменутих машина и опреме** бележи кумулативни раст од 6,2% и вредност увоза од 1,4 милијарде евра, уз учешће од 7,6% у укупном увозу (6,8% у истом периоду претходне године). Увоз **основних метала**, област са вредношћу увоза од 1,2 милијарде евра и учешћем од 6,7% бележи кумулативни пад од 14,4%. Увоз **електричне опреме**, са вредношћу од 1,2 милијарде евра и учешћем у укупном увозу од 6,6%, бележи кумулативан раст од 14,2%. Увоз **прехранбених производа** је област која је позиционирана на петом месту према вредности у укупном увозу прерађивачке индустрије, са учешћем од 5,3%, бележи кумулативни раст од 13,6% и вредност увоза од 993,5 милиона евра.

Графикон 5.9. Увоз прерађивачке индустрије по областима, кумулативни раст (%) (јануар–јун 2023. у односу на исти период претходне године, према опадајућем учешћу у укупном увозу)

5.5. ПОЉОПРИВРЕДА, ШУМАРСТВО И РИБАРСТВО (А) (учешће од 2,9% у укупном извозу и 2,9% у укупном увозу)

Извоз овог сектора у периоду јануар–јун 2023. године остварио је пад од 36,2%, као и смањење учешћа у укупном извозу са 4,9% на 2,9%, колико је забележено у првој половини текуће године. Овом резултату је највише допринео кумулативни пад од 47,3% извоза жита (осим пиринча), легуминоза и уљарица, групе која чини 52,7% извоза читавог сектора у посматраном периоду. Извоз јабучастог и коштичавог воћа – следеће групе по учешћу (12,4%), забележио је пад од 34,1% у периоду јануар–јун текуће године, у односу на исти период претходне године.

Посматрано са стране увоза, сектор Пољопривреда, шумарство и рибарство бележи раст од 17,8% у периоду јануар–јун 2023. године у односу на исти период 2022. године, као и учешће од 2,9% у укупном увозу. Група са највећим учешћем у овом сектору (21,0%) – Гајење поврћа, коренастих и кртоластих биљака бележи раст од 25,2% у периоду јануар–јун 2023. године. Следеће по учешћу (20,3%) јесу групе: Гајење жита (осим пиринча), легуминоза и уљарица – која је остварила раст увоза од 66,8%, као и Гајење дувана – која је забележила раст у увозу овог сектора од 31,5% и учешће од 10,3%.

5.6. РУДАРСТВО (Б) (учешће од 5,4% у укупном извозу и 11,7% у укупном увозу)

Сектор Рударство бележи пад учешћа у укупном извозу – са 6,7% у првој половини 2022. године на 5,4% у истом периоду текуће године. Остварена вредност извоза у периоду јануар–јун 2023. године износила је 789,5 милиона евра, што је за 11,7% мање у односу на исти период 2022. године. Овај резултат је последица пада извоза руда метала, групе која чини 98,5% извоза читавог сектора Рударство, а која је остварила пад од 11,8% у односу на првих шест месеци претходне године.

Вредност увоза овог сектора у првој половини 2023. године износи 2,2 милијарде евра, што представља учешће од 11,7% у укупном увозу (12,4% у истом периоду претходне године). У првој половини 2023. године у сектору Рударство остварен је пад увоза од 10,9% у односу на исти период 2022. године.

Пад увоза у овом сектору највећим делом је проузрокован падом од 21,7% у увозу сирове нафте и природног гаса, групе која чини 78,6% увоза читавог сектора.

РЕЧНИК ТЕРМИНА

Роба која није класификована по КД (2010) обухвата робу на складиштењу, робу у слободној зони, као и робу за коју није попуњена царинска тарифа.

6. УНУТРАШЊА ТРГОВИНА

6.1. ПРОМЕТ РОБЕ У ТРГОВИНИ НА МАЛО (Област 47 Класификације делатности)

Промет робе у трговини на мало у првој половини 2023. године, у односу на исти период 2022. године, већи је у текућим ценама за 8,7%, док је у сталним ценама мањи за 4,7%.

Табела 6.1. Промет робе у трговини на мало, индекси (поређење са истим периодом претходне године)

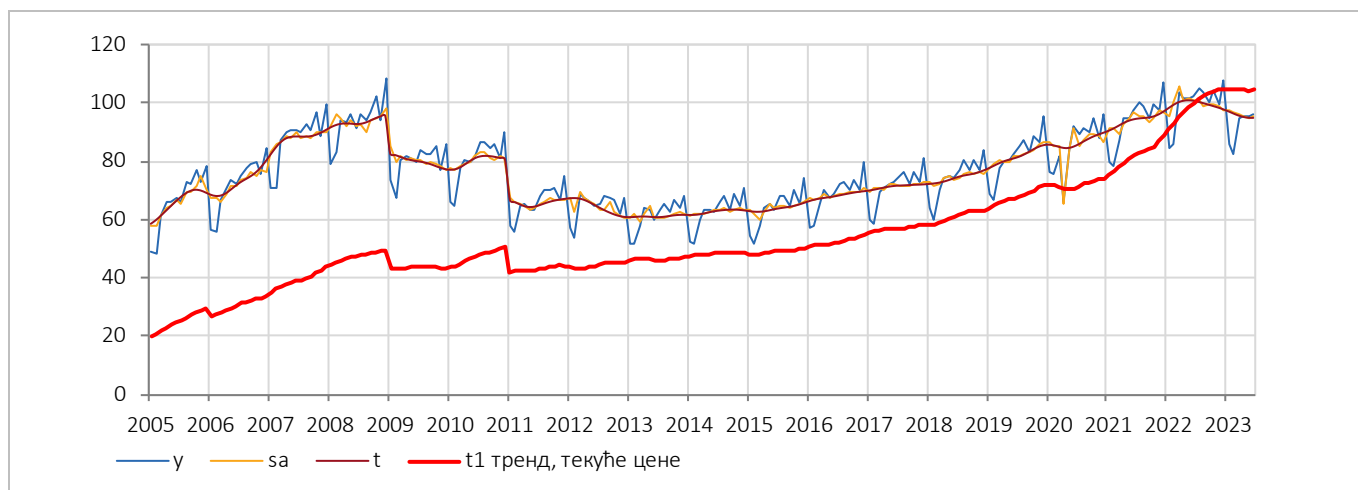
	2021				2022				2023		
	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q1+ Q2+ Q3 ¹
Текуће цене	104,8	124,2	114,3	118,9	124,0	121,4	123,0	120,1	111,7	106,1	110,0
Сталне цене ²	104,7	118,6	107,7	108,4	111,0	106,2	105,0	102,2	96,6	93,9	97,0

¹ Прогнозе (добијене на бази модела анализе временских серија).

² Индекси су прерачунати преко месечних индекса у сталним ценама.

Након десетогодишњег тренда раста промета у трговини на мало, у првој половини године тренд у трговини на мало у текућим ценама је на стабилном нивоу. Стопе раста промета у текућим ценама су знатно више него у сталним ценама, што је последица убрзане инфлације.

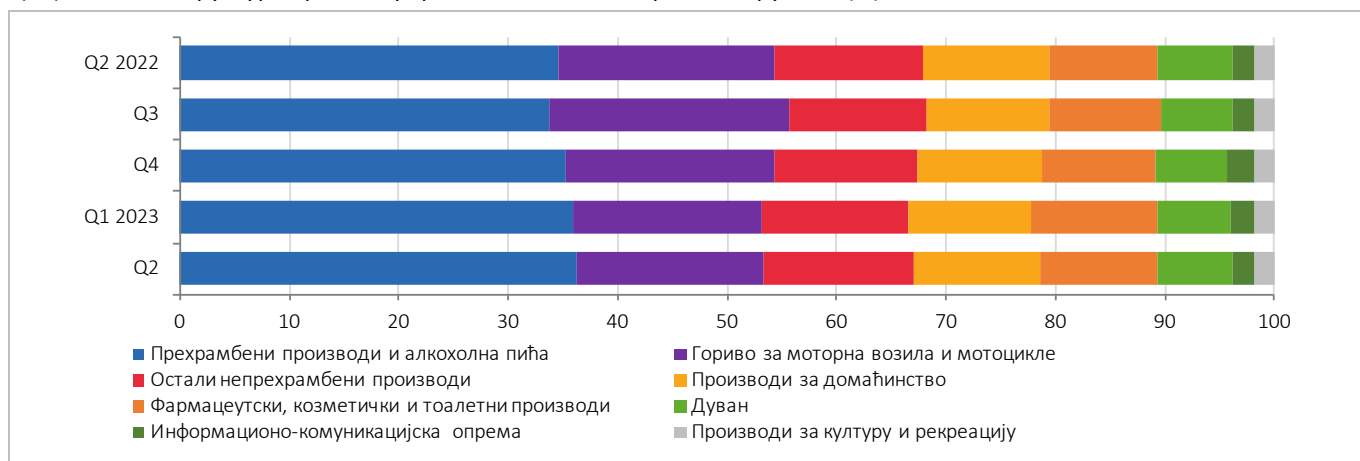
Графикон 6.1. Компоненте временске серије промета робе у трговини на мало у сталним ценама, индекси (у – оригинална серија, sa – серија са искљученом сезонском компонентом, t – тренд-циклус компонента; просек 2022 = 100)

Посматрано по основним агрегатима КД (2010), у првој половини 2023. године, у поређењу са истим периодом претходне године, највећи раст промета у текућим ценама остварен је у трговини хране, пића и дувана (13,7%), а затим у трговини непрехрамбеним производима (9,6%). С друге стране, у трговини код категорије Моторна горива забележен је пад од 4,2%. За разлику од текућих цена, све посматране робне групе, у првих шест месеци 2023. године, у поређењу са истим периодом претходне године, бележе пад у сталним ценама. Највећи пад трговине у сталним ценама забележен је у категоријама Храна, пиће и дуван (пад од 6%) и Непрехрамбени производи, осим моторних горива (пад од 5,4%), док је најмањи пад забележен у категорији Моторна горива и износи 3,2%.

У структури промета робе у трговини на мало у другом кварталу 2023. године најзаступљенији су били прехранбени производи и алкохолна пића (36,3%), затим гориво за моторна возила и мотоцикле (17%) и остали непрехрамбени производи (13,8%).

Графикон 6.2. Структура промета у трговини на мало по робним групама (%)

6.2. ПРОМЕТ РОБЕ У ТРГОВИНИ НА ВЕЛИКО (Област 46 Класификације делатности)

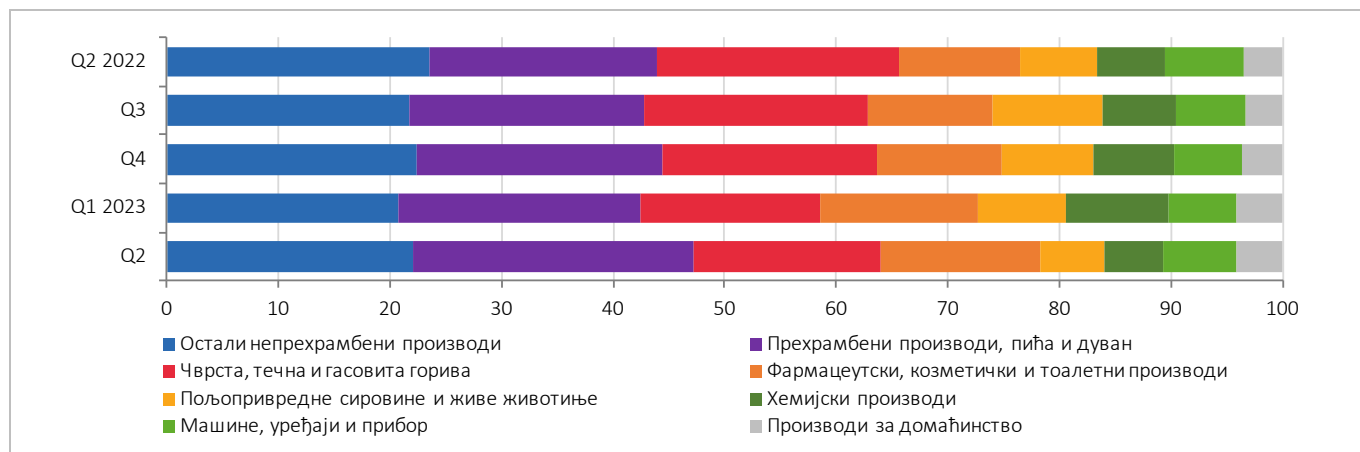
Промет робе у трговини на велико у другом кварталу 2023. године, у односу на исти квартал претходне године, бележи пад од 6,8% у текућим ценама. У првих шест месеци промет у трговини на велико био је за 1,6% мањи у односу на исти период претходне године.

Табела 6.2. Промет робе у трговини на велико, индекси (поређење са истим периодом претходне године)

	2021				2022				2023	
	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2
Текуће цене	110,9	133,5	123,6	126,5	120,1	122,6	115,2	111,4	104,3	93,2

Посматрано по робним групама, у другом кварталу 2023. године, у структури промета робе у трговини на велико најзаступљенији су били: Прехранбени производи, пића и дуван (25,1%), Остали непрехрамбени производи (22,1%) и Чврста, течна и гасовита горива (16,8%).

Графикон 6.3. Структура промета у трговини на велико по робним групама (%)

6.3. ПРОМЕТ РОБЕ У ТРГОВИНИ НА ВЕЛИКО И МАЛО И ПОПРАВКА МОТОРНИХ ВОЗИЛА (Област 45 Класификације делатности)

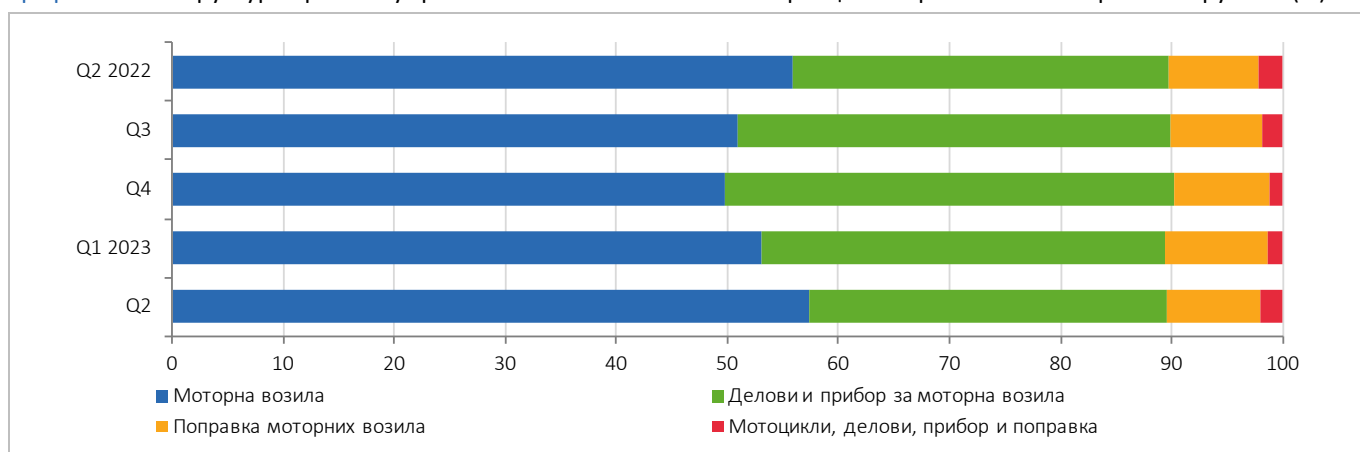
Промет робе у трговини на велико и мало и поправка моторних возила у другом кварталу 2023. године, у односу на исти квартал 2022. године, бележи раст од 11,7% у текућим ценама. У првих шест месеци ова област је остварила раст од 12% у односу на исти период претходне године.

Табела 6.3. Промет робе у трговини на велико и мало и поправка моторних возила, индекси (поређење са истим периодом претходне године)

	2021				2022				2023	
	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2
Текуће цене	111,1	138,4	113,6	116,1	124,5	124,8	118,8	121,3	112,5	111,7

Посматрано по робним групама, у другом кварталу 2023. године, слично као у претходним кварталима, у структури промета робе у трговини на велико и мало и поправци моторних возила била су најзаступљенија Моторна возила (57,3%) и Делови и прибор за моторна возила (32,2%).

Графикон 6.4. Структура промета у трговини на велико и мало и поправци моторних возила по робним групама (%)

НАПОМЕНА

Индекси промета робе трговине на мало у сталним ценама добијени су дефлационирањем индекса у текућим ценама одговарајућим индексима потрошачких цена, из којих су искључени: вода (из комуналних система), струја и моторна возила, мотоцикли и делови.

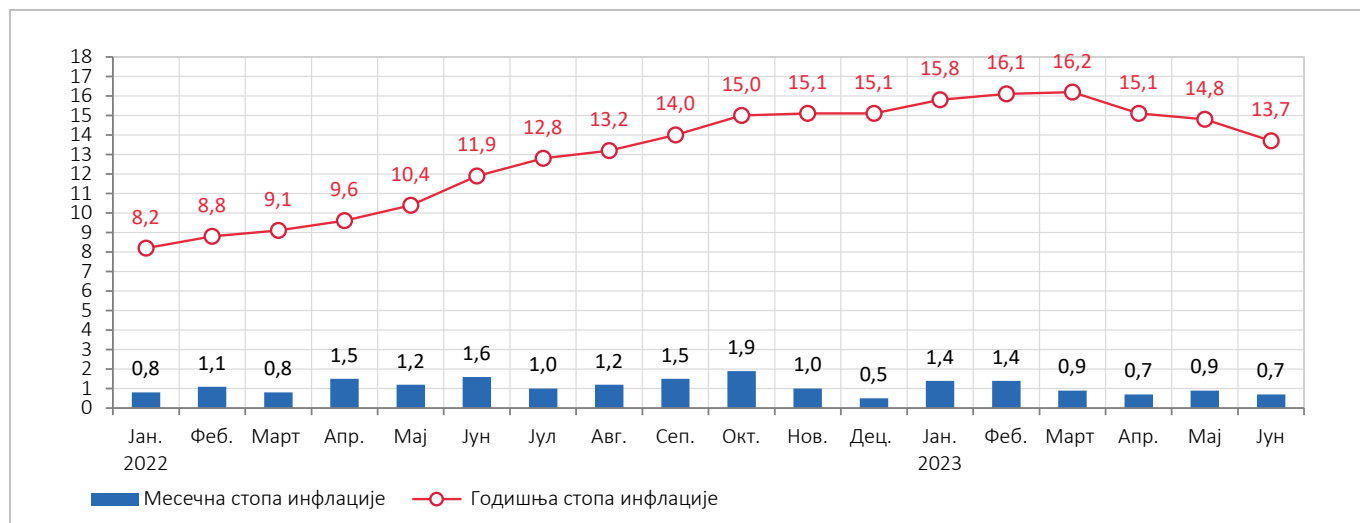
7. ЦЕНЕ

У првом полугодишту 2023. остварен је просечан међугодишњи раст потрошачких цена од 15,3%. Производа који су имали највећих утицај на раст укупних потрошачких цена били су: **млечни производи, поврће, месо, ел. енергија за домаћинство, хлеб и житарице и чврста горива (огрев)**. Оваквим редоследом група производа у најкраћим цртама може се описати језгро инфлације потрошачких цена у првом полугодишту 2023.

Табела 7.1. Потрошачке цене, међугодишња стопа инфлације (%) (квартал у односу на исти квартал претходне године)

	2022				2023			
	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4
Потрошачке цене	8,7	10,6	13,3	15,1	16,0	14,5	-	-

Графикон 7.1. Стопа инфлације мерена индексима потрошачких цена (%) (месечна – месец у односу на претходни месец; годишња – месец у односу на исти месец претходне године)

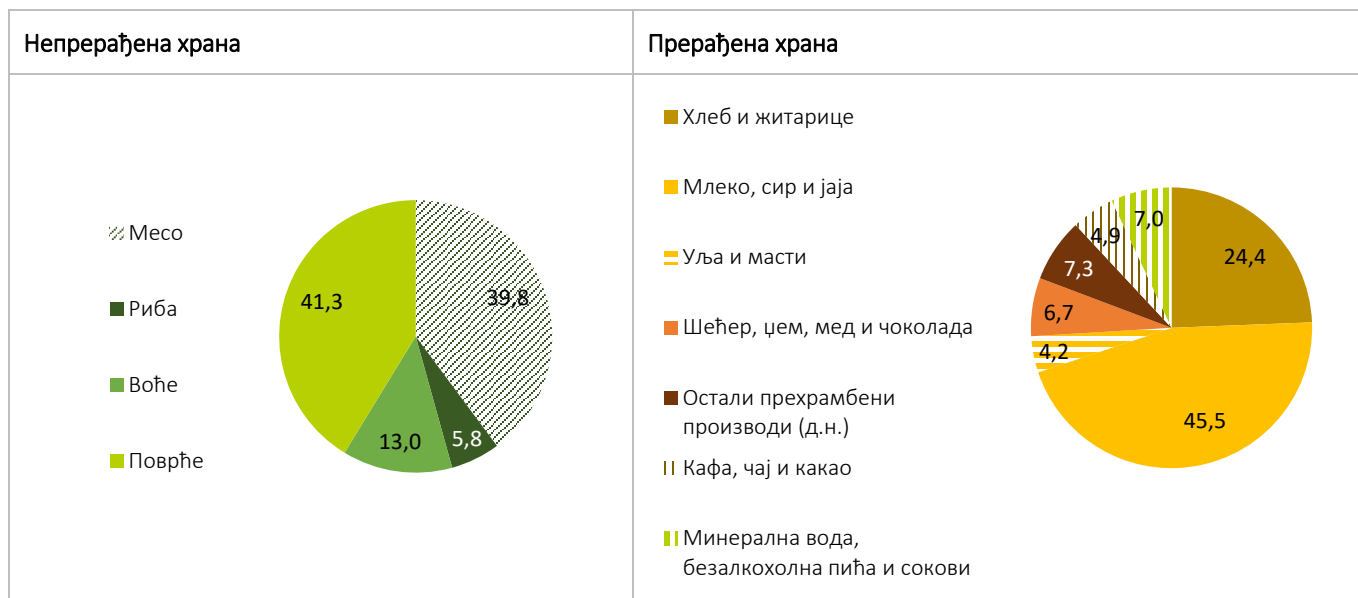
Графикон 7.2. Структура просечне годишње стопе раста потрошачких цена (од 15,3%) према намени и основним групама производа, прво полугодиште 2023. (тотал = 100) (%)

7.1. МЛЕЧНИ ПРОИЗВОДИ, ПОВРЋЕ, МЕСО, ХЛЕБ И ЖИТАРИЦЕ

(учешће у годишњој стопи раста потрошачких цена у првом полугодшту 2023 – 36,6%)

Графикон 7.3. Структура просечне годишње стопе раста потрошачких цена **непрерађене хране** (први графикон) и **прерађене хране** (други графикон), прво полугодшту 2023. (тотал = 100) (%)

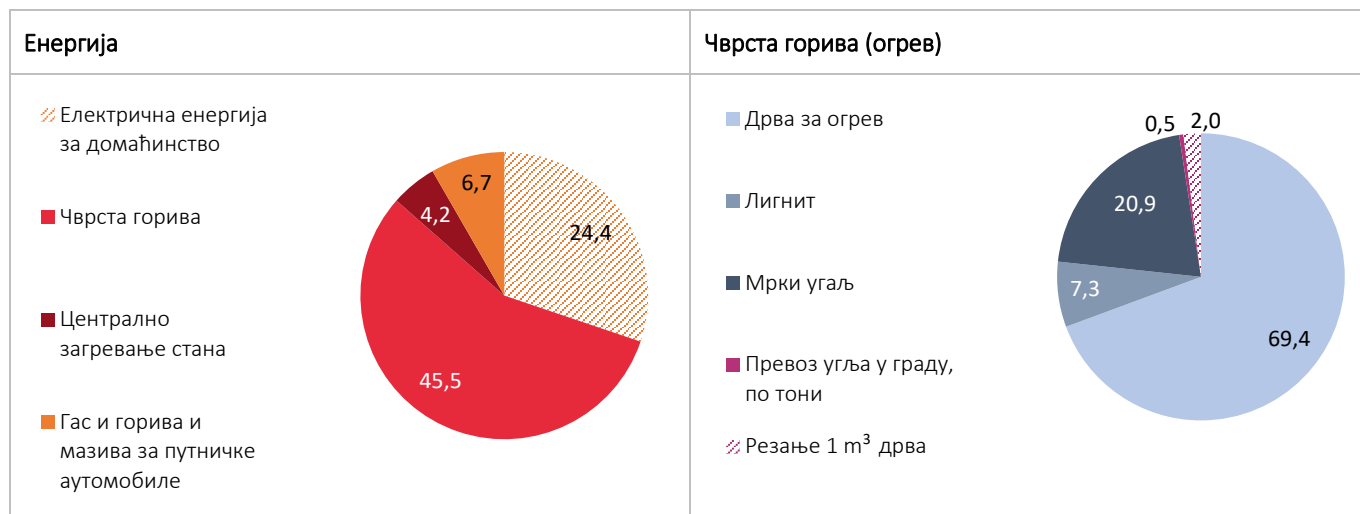

Највећи утицај на међугодишњи раст укупних потрошачких цена у првој половини 2023. године имао је раст цена млечних производа (39,1%) условљен, пре свега, растом цена јогурта и киселог млека (јогурт, воћни јогурт, са додатком житарица, кефира и сл.), свежег сира (свих врста) и млека (са роком употребе до 21 дан), учествујући у укупној структури стопе раста потрошачких цена у првој половини 2023. са 13,1%. У првом полугодшту 2023. међугодишњи раст цене поврћа (од 30,7%) доминантно је био одређен ценом црног лука, кромпира (нарочито црвеног), паприке, парадајза и шаргарепе. Након првог полугодишта 2023, купус је једино поврће које је имало дефлаторни утицај на укупну цену поврћа, и то за цео процентни поен мање. Раст цене меса од 18,4% највише је био под утицајем раста цена свињског меса без костију, сланине (свих врста), говеђег и јунећег меса без костију, кобасица од свињског, говеђег и мешаног меса и пилећег филеа, чије је укупно учешће у структури годишње стопе раста цене меса у првој половини 2023. износило 48,6%. Међугодишњи раст цена хлеба и житарица (од 21,8%) највише су генерисали раст цена белог хлеба, слане грицкалице (слани штапићи, смоки, перече, рибице и сл.), бурек, слане пите и колачи (торте и слатке пите), учествујући у структури укупне стопе раста цена хлеба и житарица у првом полугодшту 2023. са 63,8%.

7.2. ЕЛЕКТРИЧНА ЕНЕРГИЈА ЗА ДОМАЋИНСТВО И ЧВРСТА ГОРИВА – ОГРЕВ

(учешће у годишњој стопи раста потрошачких цена у првом полугодишту 2023 – 13,1%)

Графикон 7.4. Структура просечне годишње стопе раста потрошачких цена енергије (први графикон) и чврстих горива – огрева (други графикон), прво полугодиште 2023. (тотал = 100) (%)

Међугодишњи раст цена **групе енергија** у првом полугодишту 2023. износио је 13,6%. Овај раст највише је генерисан растом цене ел. енергије за домаћинства и цене огрева (чврстих горива). Цена ел. енергије за домаћинства од почетка 2023. повећана је два пута (у јануару и мају), што је утицало да годишњи раст у првој половини 2023. буде 21,4% и учешћем у структури стопе раста укупне инфлације потрошачких цена од 7,2%.

У првом полугодишту 2023, у структури међугодишње стопе раста **цене чврстих горива** (37,8%), раст цене дрва за огрев је чинио 71,0% укупног годишњег раста стопе чврстих горива, док су остало чинили цена мрког угља, лигнита и цене услуга превоза угља и сече дрвета. **Трошкови произвођача сектора снабдевања ел. енергијом, гасом, паром и климатизација** за домаће тржиште у истом периоду имали су међугодишњи раст од 8,7%, док су **трошкови произвођача прераде дрвета и производа од дрвета, осим намештаја** за домаће тржиште у истом периоду порасли за 19,0% и у просеку периода (Q1 2014 – Q2 2023) предњачили динамици цене дрвета за огрев за један квартал.

8. ТРЖИШТЕ РАДА

У Републици Србији је у другом кварталу 2023. године било запослено 2,877 милиона лица, незапослено 306,6 хиљада лица, а ван радне снаге 2,522 милиона лица старијих од 15 година.

Стопа незапослености износи 9,6% и, у поређењу са првим кварталом 2023. године, нижа је за 0,4 п. п., при чему је број незапослених лица мањи за 10,6 хиљада, док је број лица ван радне снаге мањи за 39,6 хиљада.

Регионално посматрано, стопа незапослености у другом кварталу 2023, у поређењу са претходним кварталом, бележи пад у Региону Војводине (са 8,8% на 7,9%) и Региону Јужне и Источне Србије (са 14,9% на 13,8%), у Београдском региону остварује незнатан раст (са 7,6% на 7,7%), док је у Региону Шумадије и Западне Србије са 10,2% непромењена у односу на први квартал 2023. године.

Графикон 8.1. Кретање стопа запослености и незапослености лица старости 15 и више година (%)²¹

(р) – ревидирани подаци²²

Табела 8.1. Стопе активности, запослености и незапослености

	2022 (р)			2023		
	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2
Стопа активности (%)	54,4	54,8	55,1	54,2	55,2	55,8
Стопа запослености (%)	48,5	50,0	50,2	49,2	49,6	50,4
Стопа незапослености (%)	10,9	8,9	9,0	9,4	10,1	9,6

²¹ Од 2021. године, Републички завод за статистику спроводи истраживање Анкета о радној снази према новој, редизајнираној методологији Евростата. Методологија је промењена у складу са новом Уредбом Европског парламента и Савета, која је ступила на снагу 1. јануара 2021. године. Више информација о методолошким променама и њиховим ефектима на главне статистичке показатеље може се наћи у посебној публикацији путем линка: <https://www.stat.gov.rs/vesti/20210628-anketa-o-radnoj-snazi-nova-metodologija/>

²² Оцене за први и други квартал 2023. године израчунате су на основу демографских процена за 2022. годину, према Попису становништва, домаћинстава и станова 2022. године. За израчунавање оцена закључно са четвртим кварталом 2022. године коришћене су демографске процене које су засноване на Попису 2011. године. Како би се обезбедила упоредивост података из првог и другог квартала 2023. са подацима из 2022. године извршена је ревизија података АРС-а на основу ревизије демографских процена које су засноване на Попису 2022. У наредним месецима, на основу ревидираних података процена становништва за међупописни период, биће извршена ревизија података АРС-а за релевантни период пре 2022. године. Постпописна ревизија врши се у складу са Општом политиком ревизије Републичког завода за статистику, која је у потпуности усклађена са смерницама из Приручника о политици ревизија у Европском статистичком систему (*ESS Guidelines on Revision Policy*), који је усвојен од стране Комитета Европског статистичког система (*European Statistical System Committee*). Циљ постпописне ревизије података АРС-а јесте обезбеђивање упоредивости без прекида временске серије.

Табела 8.2. Тржиште рада – лица старости 15 и више година

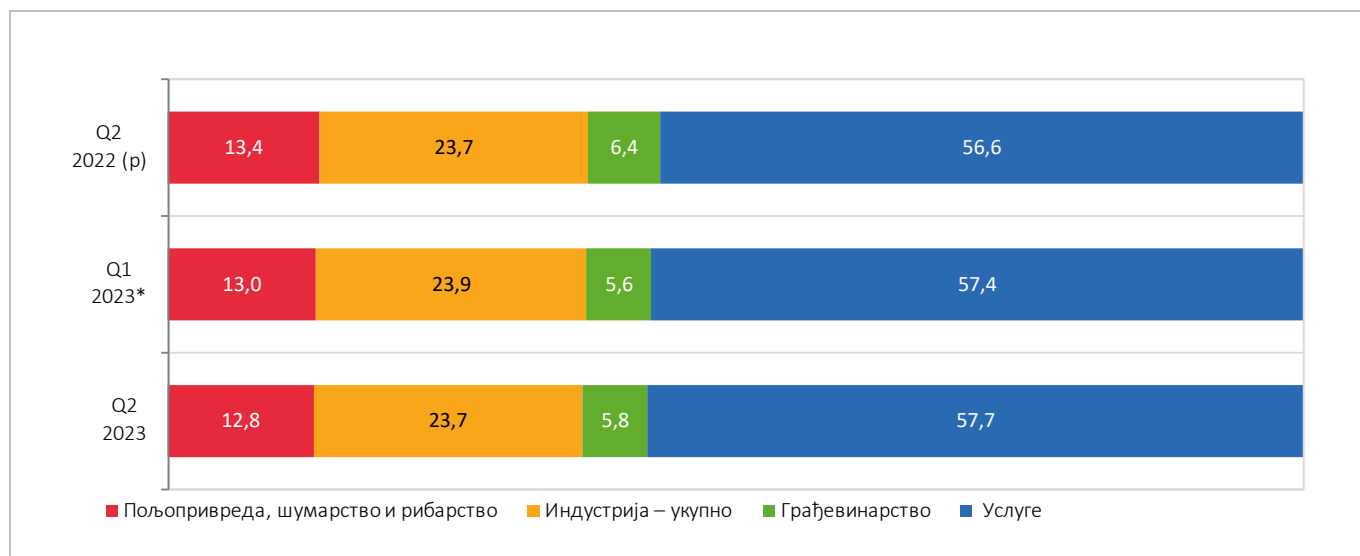
	Актуелни квартал	Претходни квартал (р)		Исти квартал претходне године (р)	
	Q2 2023 (у хиљ.)	Q1 2023 (у хиљ.)	промена, %	Q2 2022 (у хиљ.)	промена, %
Незапослени	306,6	317,2	-3,3	281,1	9,1
Запослени	2 876,6	2 837,6	1,4	2 882,1	-0,2
	%	%	промена, п. п.	%	промена, п. п.
Стопа незапослености	9,6	10,1	-0,5	8,9	0,7
Стопа запослености	50,4	49,6	0,8	50,0	0,4

(р) – ревидирани подаци

Посматрано по секторима, највеће учешће броја запослених у другом кварталу 2023. забележено је у услужном сектору (57,7%), затим у индустрији (23,7%) и пољопривреди (12,8%), а најмање у грађевинарству (5,8%). У поређењу са претходним кварталом, пад учешћа запослених бележе сектори Пољопривреда, шумарство и рибарство (са 13% на 12,8%) и Индустрија (са 23,9% на 23,7%). С друге стране, раст учешћа запослених забележили су сектори услуге (са 57,4% на 57,7%) и Грађевинарство (са 5,6% на 5,8%).

У међугодишњој периодици (II квартал 2023 – II квартал 2022), пад удела запослених забележен је у секторима Пољопривреда, шумарство и рибарство (са 13,4% на 12,8%) и Грађевинарство (са 6,4% на 5,8%). насупрот сектору Услуга, где је забележен раст (са 56,6% на 57,7%).

Графикон 8.2. Учешће запослених по секторима (%)

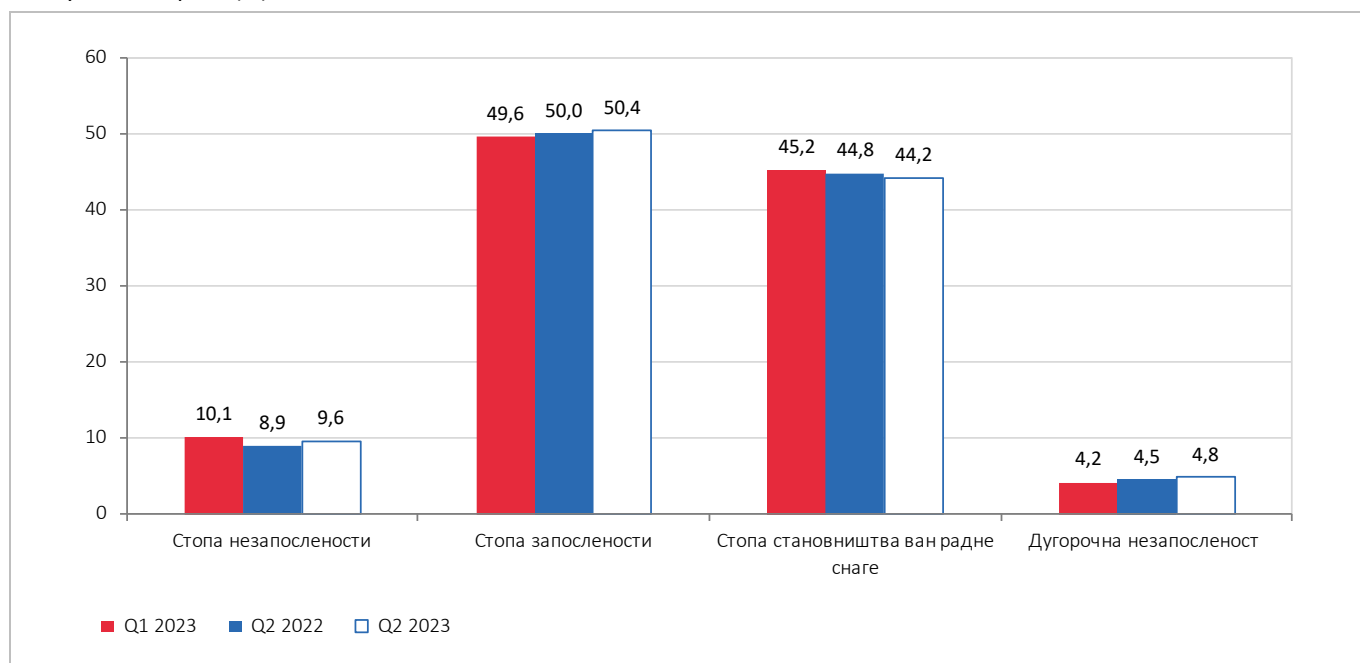

(р) – ревидирани подаци

* За први квартал 2023. године дати су коначни резултати, који замењују претходно дате тзв. прве резултате.

Трендови на тржишту рада у знатној мери су остали отпорни на изазове у глобалном окружењу и успоравање привредне активности, захваљујући, пре свега, макроекономској стабилности успостављеној у претходном периоду.

Графикон 8.3. Тржиште рада – најважнији показатељи за претходни квартал, исти квартал претходне године и актуелни квартал (%)

8.1. ПОРЕЂЕЊЕ СА ПРЕТХОДНИМ КВАРТАЛОМ

У поређењу са претходним, првим кварталом 2023, број запослених већи је за 39 хиљада, уз пад незапослених за 10,6 хиљада лица и пад становништва ван радне снаге (за 39,6 хиљада лица), што је довело до раста стопе запослености за 0,8 п. п. и пада стопе незапослености за 0,5 п. п., као и пада стопе становништва ван радне снаге за 0,6 п. п.

И у популацији младих, старости 15–24 године, бележе се исти међквартални трендови у кретању основних контингената становништва као и у укупној популацији. Смањење стопе становништва ван радне снаге од 0,3 п. п. праћено је повећањем стопе запослености (0,3 п. п.) и падом стопе незапослености (0,2 п. п.).

Стопа дугорочне незапослености износила је 4,8%, што је за 0,6 п. п. више него у првом кварталу 2023.

Посматрано према полу, стопа незапослености у другом кварталу 2023, у односу на претходни квартал, бележи пад код мушке популације за 0,8 п. п., док је код женске популације непромењена у односу на први квартал 2023.

Стопа незапослености мушке популације бележи раст једино у Београдском региону, са 6,8% на 8,7%, док остали региони бележе пад, и то: Регион Јужне и Источне Србије са 14% на 11,2%, Регион Шумадије и Западне Србије са 9,9% на 9,5% и Регион Војводине са 9,3% на 7,2%.

Насупрот томе, када је посреди стопа незапослености женске популације, пад је забележен само у Београдском региону, са 8,4% на 6,6%, док остали региони бележе раст, и то: Регион Војводине са 8,1% на 8,6%, Регион Јужне и Источне Србије са 16% на 17,2% и Регион Шумадије и Западне Србије са 10,5% на 11,2%.

Посматрано према професионалном статусу, у односу на претходни квартал, број запослених лица је повећан у категорији samozапослених (за 3,1%) и запослених радника (за 1,9%), док је код неплаћених породичних радника забележен пад од 9,2%.

Табела 8.3. Запосленост по професионалном статусу, поређење Q1 2023 – Q2 2023.

	Q1 2023 (у хиљ.)	Q2 2023 (у хиљ.)	Промена, %
Запослена лица – укупно	2 837,6	2 876,6	1,4
Самозапослени	455,1	469,1	3,1
Запослени радници	2 209,7	2 250,6	1,9
Неплаћени породични радници	172,9	156,9	-9,2

8.2. ПОРЕЂЕЊЕ СА ИСТИМ КВАРТАЛОМ ПРЕТХОДНЕ ГОДИНЕ

У поређењу са истим кварталом претходне године, број незапослених лица повећан је за 9,1% (са 281,1 хиљаду на 306,6 хиљада). Истовремено, број запослених лица је мањи за 0,2% (са 2 882,1 у другом кварталу 2022. на 2 876,6 у другом кварталу 2023. године).

Стопа незапослености младих (старости од 15 до 24 године) у другом кварталу 2023. износила је 24,7%, што је за 6,4 п. п. више у односу на други квартал 2022, када је износила 18,3%.

Стопа дугорочне незапослености бележи раст на међугодишњем нивоу. У другом кварталу 2023. године стопа дугорочне незапослености износила је 4,8%, што је, у односу на други квартал 2022. године, повећање од 0,3%.

Посматрано према полу, стопа незапослености у другом кварталу 2023, у поређењу са истим кварталом претходне године, бележи раст код оба пола, и то за 0,3% код жена, а за 1,1 п. п. код мушке популације.

Посматрано по регионима, стопа незапослености мушкараца је у готово свим регионима повећана: у Београдском региону са 7,4% на 8,7%, у Региону Јужне и Источне Србије са 7,6% на 11,2%, и у Региону Шумадије и Западне Србије са 8,9% на 9,5%, са изузетком Региона Војводине, где је забележен незнатан пад (са 7,8% на 7,2%).

Стопа незапослености женске популације бележи пад: у Београдском региону са 7,4% на 6,6% и Региону Шумадије и Западне Србије са 13,5% на 11,2%, док, на супрот томе, раст стопе незапослености бележе Регион Јужне и Источне Србије, са 12,4% на 17,2%, и Регион Војводине, са 7,3% на 8,6%.

Посматрано према професионалном статусу, у односу на исти квартал 2022, број запослених лица је повећан једино у категорији запослених радника (за 0,2%), док пад бележе категорије самозапослених (за 1,5%) и неплаћених породичних радника (за 1,4%).

Табела 8.4. Запосленост по професионалном статусу, поређење Q2 2022 – Q2 2023.

	Q2 2022 (у хиљ.)	Q2 2023 (у хиљ.)	Промена, %
Запослена лица – укупно	2 882,1	2 876,6	-0,2
Самозапослени	476,2	469,1	-1,5
Запослени радници	2 246,8	2 250,6	0,2
Неплаћени породични радници	159,1	156,9	-1,4

РЕЧНИК ТЕРМИНА

Активно становништво (радну снагу) чине сва запослена и незапослена лица.

Запослени су лица старости 15–89 година која су најмање један сат у посматраној седмици обављала неки плаћени посао (у новцу или натури), као и лица која су имала запослење, али која су у тој седмици била привремено одсутна са посла. Према класификацији професионалног статуса запослених, они се деле на *самозапослене*, *запослене раднике* и *помажуће чланове у породичном послу*.

Самозапослени су она лица која раде самостално у властитом предузећу, установи, приватној радњи или на пољопривредном имању, као и лица која обављају самосталну професионалну делатност или неки други посао за сопствени рачун. Самозапослена су она лица која сама одређују услове свог рада (као и рада својих запослених) и носе ризик за свој посао.

Запослени радници су она лица која раде за послодавца у било ком сектору својине, без обзира на то да ли имају формални уговор о запослењу или раде на основу усменог договора. Чланови домаћинства који помажу у обављању породичног посла и који су плаћени за свој рад сматрају се запосленим радницима.

Неплаћени породични радници су лица која помажу другом члану домаћинства у вођењу породичног посла или пољопривредног газдинства, а да при томе нису плаћена за тај рад. Ова лица сматрају се запосленима и поред тога што нису плаћена за свој рад, пошто од свог рада имају користи у виду бенефиција као што су смештај, храна и сл.

Незапослени су лица старости 15–74 године која нису обављала ниједан плаћени посао у посматраној седмици, активно су тражила посао током четири седмице које су претходиле посматраној седмици и у могућности су да почну да раде у року од две седмице након истека посматране седмице.

Становништво ван радне снаге чине сва лица стара 15 и више година која нису сврстана у запослено или незапослено становништво. У становништво ван радне снаге спадају студенти, пензионери, лица која обављају кућне послове, као и остала лица која у посматраној седмици нису обављала ниједан плаћени посао, нису активно тражила посао или нису била у могућности да почну да раде у року од две седмице након истека посматране седмице.

Стопа активности представља удео активног становништва у укупној посматраној популацији (становништву старом 15 и више година).

Стопа запослености представља удео запослених у укупној посматраној популацији (становништву старом 15 и више година).

Стопа незапослености представља удео незапослених у радној снази (запослени и незапослени).

Стопа дугорочне незапослености представља удео лица незапослених дуже од годину дана у радној снази (запослени и незапослени) старости 15 и више година.

Стопа становништва ван радне снаге представља проценат становништва ван радне снаге у укупном становништву старом 15 и више година.

9. ЗАРАДЕ

Просечна зарада без пореза и доприноса обрачуната у Републици Србији за други квартал 2023. године износила је 85 192 динара.

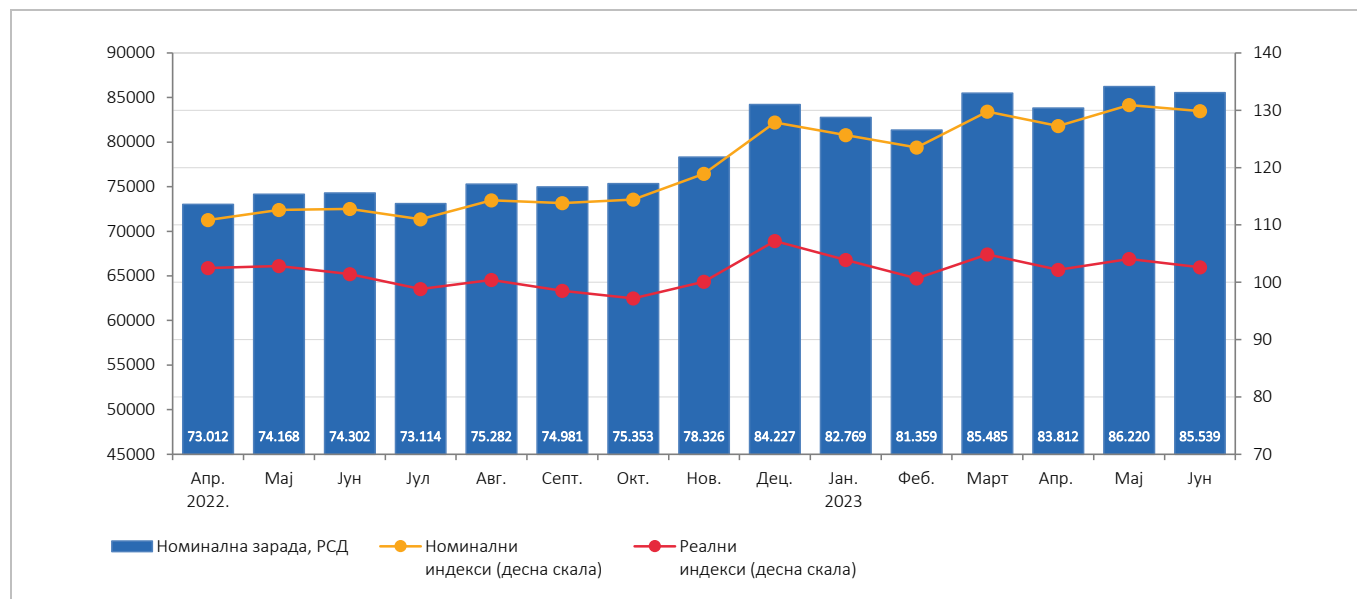
У поређењу са истим периодом претходне године, номинално је виша за 15,4%, а реално за 0,8%. У односу на претходни квартал, тј. први квартал 2023, номинално је виша за 2,4%, док је реално нижа за 0,2%.

За првих шест месеци 2023. године, обрачуната просечна зарада без пореза и доприноса износила је 84 204 динара, и у односу на исти период претходне године номинално је виша за 15,4%, а реално за 0,1%.

Табела 9.1. Зараде без пореза и доприноса – реални и номинални индекси (поређење са истим периодом претходне године)

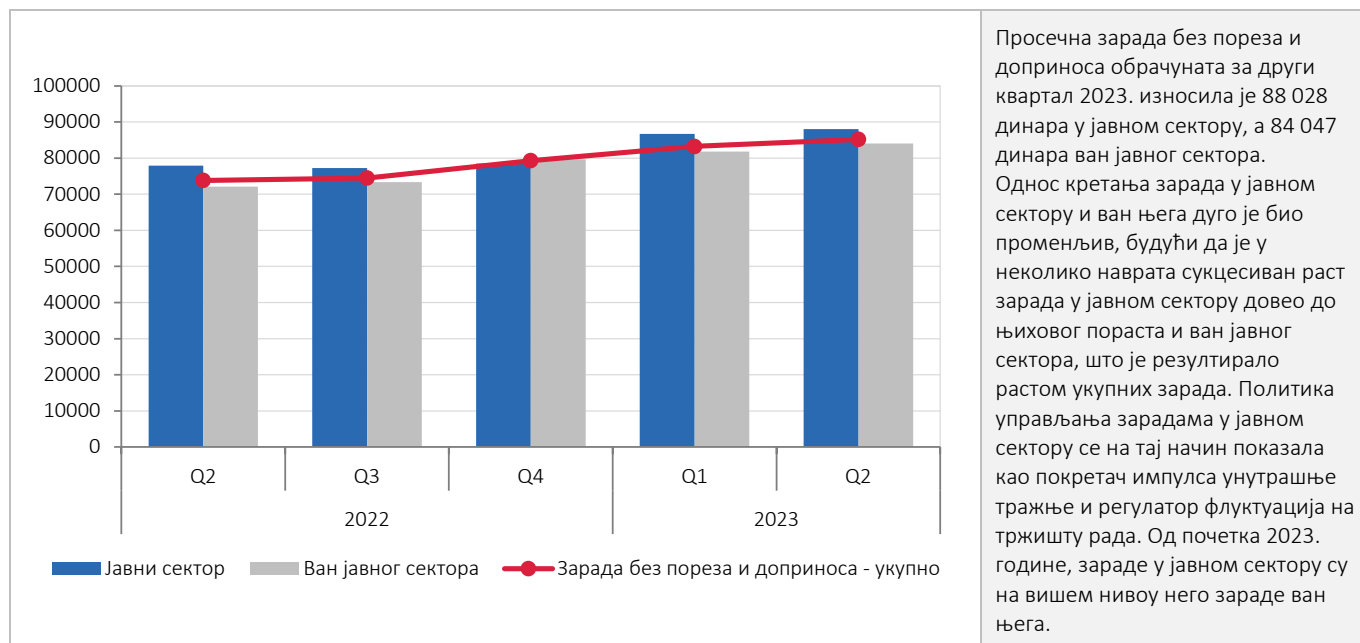
	2020				2021				2022				2023	
	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2
Реални индекси	108,3	107,4	107,4	107,6	105,8	106,4	104,5	104,5	104,3	102,7	101,3	98,6	99,6	100,8
Номинални индекси	110,3	108,5	109,4	109,3	107,3	109,8	109,2	112,1	113,4	113,6	114,8	113,4	115,5	115,4

Графикон 9.1. Зараде без пореза и доприноса, кретање номиналних и реалних индекса (просек 2021 = 100)

Номиналне зараде су се од почетка године кретале у складу са кретањем реалне економије и буџета, истовремено се прилагођавајући тржишним показатељима, тј. понуди и потражњи радне снаге. Просечна зарада без пореза и доприноса бележи тренд раста и у јуну 2023, са износом од 85 539 РСД, достиже међугодишњи раст од 15,1% номинално, а реално за 1,2%. На раст зарада утицала је и одлука о повећању минималне цене рада са 201,2 динара по радном часу у 2022. години на 230 динара у 2023. години. Такође, просечна зарада без пореза и доприноса, изражена у еврима, као показатељ животног стандарда и међународне конкурентности привреде Републике Србије, бележи раст и у јуну 2023. достиже вредност од 729 евра или међугодишњи раст од 15,2%, што је приближно номиналном расту зарада услед релативне стабилности курса динара према еври.

Графикон 9.2. Зараде без пореза и доприноса у јавном сектору и ван јавног сектора (у РСД)

Просечне зараде без пореза и доприноса у јавном сектору (јануар–јун 2023)

Јавни сектор – укупно	87 355 РСД
Јавна државна предузећа	97 000 РСД
Јавна локална предузећа	77 938 РСД
Администрација – сви нивои	94 144 РСД
Ниво државе	98 265 РСД
Ниво аутономне покрајине	102 914 РСД
Ниво локалне самоуправе	73 443 РСД
Здравствени и социјални рад	86 434 РСД
Образовање и култура	79 455 РСД

Поређењем зарада без пореза и доприноса по секторима КД (2010) запажа се да је највећи реалан раст у првој половини 2023. године, у односу на исти период 2022. године, остварен у секторима Трговина на велико и мало и поправка моторних возила (1,1%), Прерађивачка индустрија и Уметност, забава и рекреација (1%).

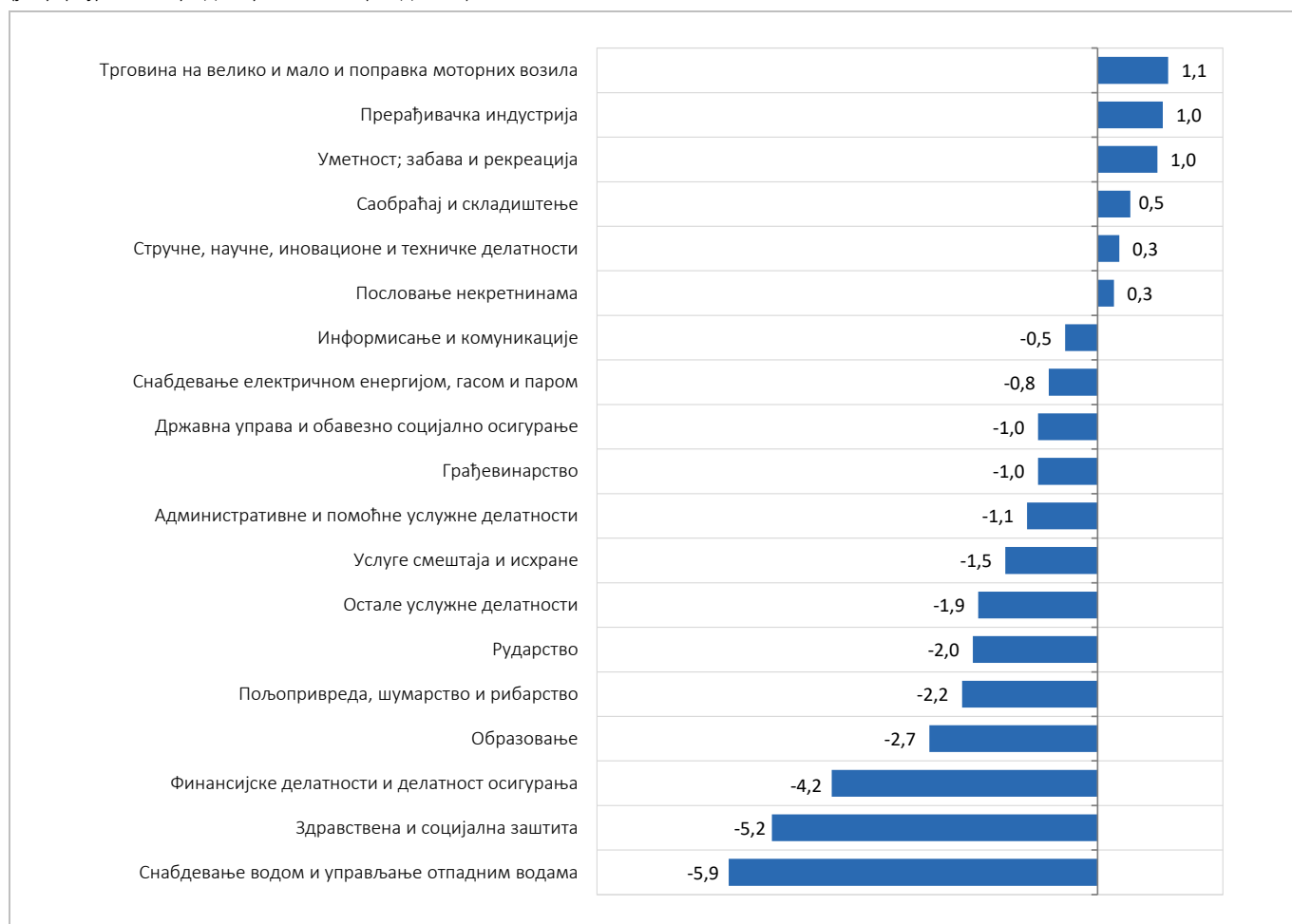
Највиша зарада без пореза и доприноса у прва два квартала 2023. године обрачуната је у следећим областима: Рачунарско програмирање и консултантске делатности (257 994 динара), Ваздушни саобраћај (190 144), Научно истраживање и развој (177 543), Експлоатација сирове нафте и природног гаса (152 704), Управљачке делатности; саветовање у вези са управљањем (150 101), Производња дуванских производа (146 373) и Финансијске услуге, осим осигурања и пензијских фондова (144 092).

У свим осталим областима зараде су се кретале у распону од 46 722 динара (Делатност припремања и послуживања хране и пића) до 137 195 динара (Услугне делатности у рударству и геолошким истраживањима).

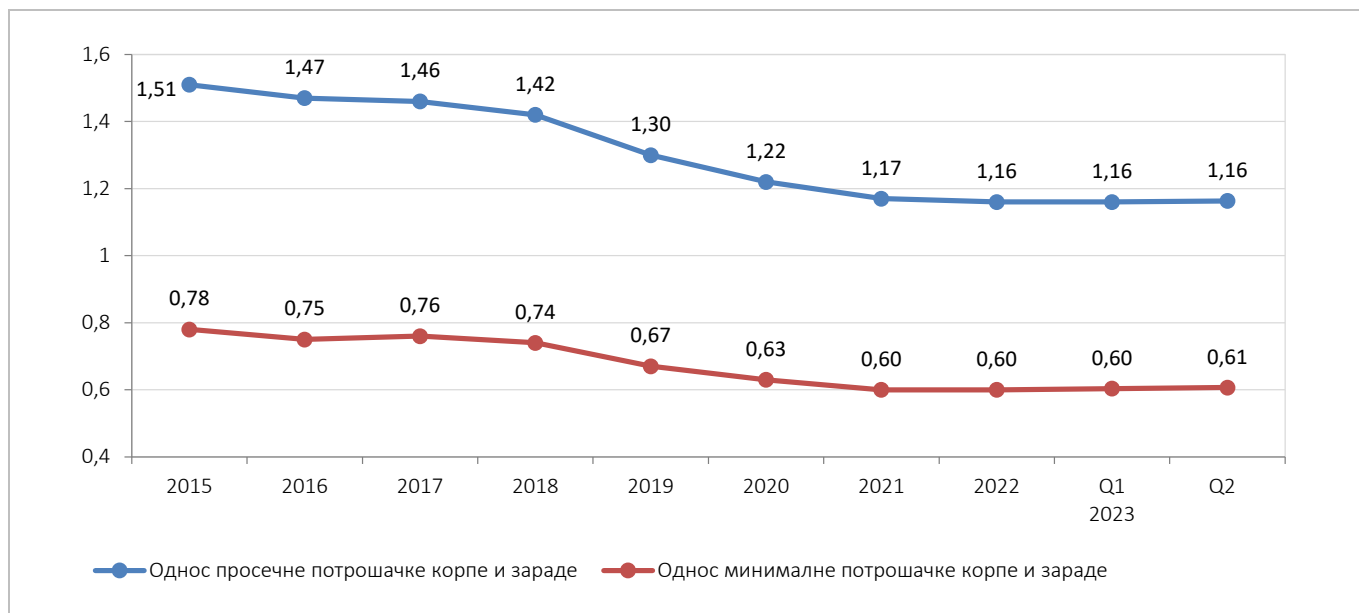
Посматрано по регионима, највиша просечна зарада без пореза и доприноса у првој половини 2023. године обрачуната је у Београдском региону и износи 106 746 динара, следи Регион Војводине, са просечном зарадом од 79 690 динара, затим Регион Јужне и Источне Србије, са 72 399 динара, док је најнижа просечна зарада забележена у Региону Шумадије и Западне Србије и она износи 70 165 динара.

Графикон 9.3. Реални раст зарада без пореза и доприноса по секторима КД (2010)

(јануар–јун 2023. у односу на исти период 2022)

Графикон 9.4. Однос потрошачке корпе²³ и зараде без пореза и доприноса

Раст животног стандарда становништва у периоду 2015–2022. резултат је, пре свега, динамичног раста зарада. У 2015. години однос просечне потрошачке корпе и просечне зараде (без пореза и доприноса) износио је 1,51, док је у 2022. износио 1,16, што указује да, док је у 2015. за просечну потрошачку корпу домаћинству била потребна 1,51 просечна зарада, у 2022. тај однос је побољшан, тако да је за просечну потрошачку корпу домаћинству било потребно 1,16 просечних зарада.

Однос просечне потрошачке корпе и зараде без пореза и доприноса у другом кварталу 2023. године указује на непромењену куповну моћ становништва у односу на претходни квартал. За покриће просечне потрошачке корпе у другом кварталу 2023. године било је потребно издвојити 1,16 просечних зарада, као и у претходном кварталу, док је за покриће минималне потрошачке корпе била довољна 0,61 просечна зарада (у првом кварталу – 0,60).

У поређењу са истим кварталом претходне године, однос просечне потрошачке корпе и зараде без пореза и доприноса од 1,16 указује на пад куповне моћи (у другом кварталу 2022. – 1,15), при чему минимална потрошачка корпа од 0,61 просечне зараде, такође превазилази ниво из истог квартала претходне године (0,59).

Посматрано по градовима, у другом кварталу 2023. године, куповну моћ (однос просечне потрошачке корпе и просечне зараде) изнад просека Републике (1,16) имали су Београд (0,95), Нови Сад (1,12) и Ниш (1,14), док је Крагујевац (са 1,16) на нивоу националног просека. У осталим градовима, који се статистички прате, просечне зараде покривале су минималну, али не и просечну потрошачку корпу домаћинства.

²³ Минимална потрошачка корпа односи се на потрошњу домаћинства која обезбеђује одржавање живота и радног капацитета чланова домаћинства, имајући у виду оптимални биохемијски састав хране (угљени хидрати, беланчевине, масти и калорије). Укупну вредност минималне потрошачке корпе чини збир издатака за храну и осталих производа и услуга који чине личну потрошњу домаћинства.

Просечна потрошачка корпа односи се на потрошњу производа и услуга личне потрошње просечног домаћинства.

Од јануара 2011. године почело је објављивање нове просечне и нове минималне потрошачке корпе, које су израчунате од јануара 2008. године по новој методологији у Републичком заводу за статистику.

10. ТУРИЗАМ

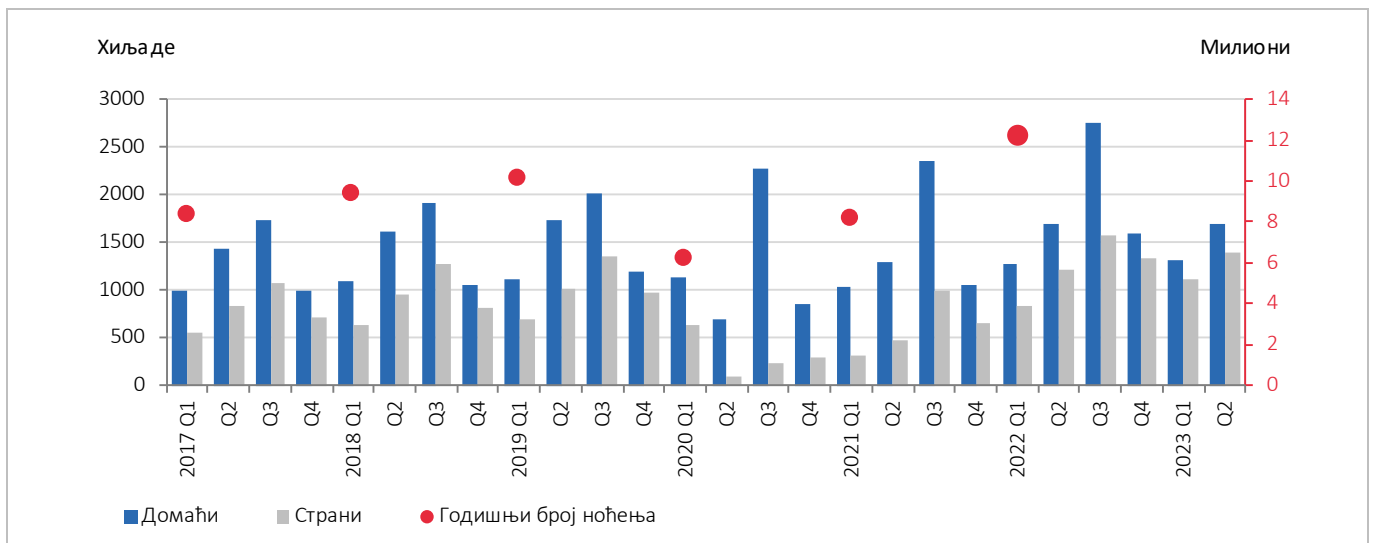
Мултидимензионална и комплексна природа туризма карактерише га као активност испреплетану са многим другим економским активностима – јер, поред пружања смештаја и гастрономских услуга, неизоставне делатности у вези са туризмом су и транспорт, културно-рекреационе делатности, платни промет итд. Изузев тога што промовише и обликује национални идентитет једне земље, туризам има велику улогу и у њеној економији – у неким регионима је чак и једини фактор креирања радних места за локалну популацију и, уопште, једини чинилац одрживог развоја – због чега заслужује посебну аналитичку пажњу.

10.1. НОЋЕЊА ТУРИСТА

Експанзија туризма у Републици Србији започета је 2015. године, најпре подстицајним мерама домаћег туризма, али и порастом интересовања страних туриста у овом периоду. Изражено бројем ноћења, туристички промет је био у порасту све до 2019. године, када је остварен рекордан број од укупно 10,1 милион ноћења. У 2020. години долази до контракције туристичке активности и пада броја ноћења на 6,2 милиона, где су домаћи туристи остварили скоро 5 милиона, а страни око 1,3 милиона ноћења. У 2021. години долази до опоравка и раста броја ноћења на 8,2 милиона. Растући тренд изражен бројем туристичких ноћења у Републици Србији је настављен и у претходној, 2022. години, када је забележено 12,2 милиона ноћења или 50% више него 2021. године. Иако су домаћи туристи поново остварили доминантан број ноћења, и страни туристи су гостовали у нашој земљи у готово дупло већем броју (4,9 милиона) него у 2021. години.

У другом кварталу 2023. године број остварених туристичких ноћења износио је 3,1 милион, што је за 6,6% више у односу на други квартал 2022. године. Домаћи туристи су остварили 55,1%, а страни 44,9% од укупног броја ноћења.

Графикон 10.1. Ноћења туриста – домаћи, страни и укупно; квартални и годишњи подаци

Табела 10.1. Ноћења туриста, индекси (поређење са истим периодом претходне године)

	2021				2022				2023	
	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2
Укупно	76,1	228,4	133,3	148,2	156,3	164,1	129,2	171,7	116,0	106,6
Домаћи туристи	91,9	188,5	103,6	123,5	122,2	130,8	117,2	151,4	103,9	100,8
Страни туристи	48,3	535,8	412,6	220,0	270,1	253,8	157,5	204,7	134,4	114,5

10.2. НАЈВАЖНИЈА ТУРИСТИЧКА МЕСТА

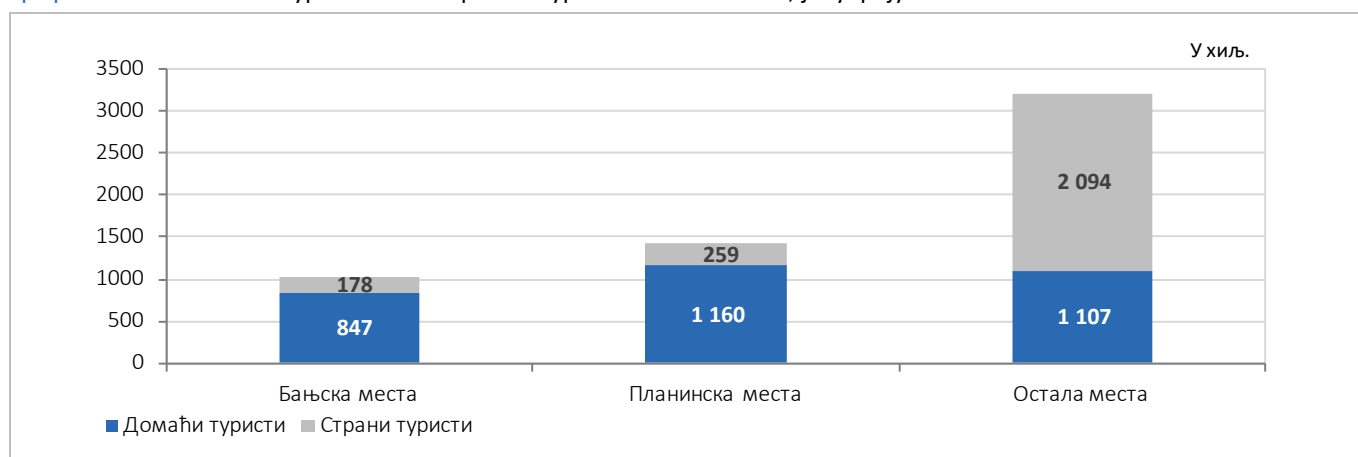
Изражено бројем туристичких ноћења²⁴, најфреквентније посећивана туристичка места у првих шест месеци 2023. године била су **Остала туристичка места**, са 3,2 милиона ноћења (или око 56,7% од укупних ноћења), што је за 15,4% више ноћења него у истом периоду 2022. године. У ову категорију места спадају Београд (1,6 милиона ноћења) и већи градови Републике Србије (Нови Сад, Суботица, Ниш). Већину посетилаца Београда чинили су страни туристи (85,6%), а слична ситуација је забележена и у Новом Саду (страни туристи 70%) и Суботици, где је око 53,8% посетилаца било из иностранства.

Планински центри, друга по реду категорија места према броју туристичких ноћења, у првих шест месеци 2023. године остварили су 1,4 милиона ноћења (или 25,1% од укупног броја ноћења), што је за 5,3% више него у истом периоду претходне године. Златибор је привукао највећи број туриста (468,2 хиљаде), који су у највећем броју били из Републике Србије (366,8 хиљаде). На Копаонику је остварено 360,4 хиљаде ноћења туриста, од којих је такође већина била из Републике Србије (263 хиљаде). Ове две планине су угостиле око 58,4% укупног броја туриста који су ноћили у планинским центрима.

У **Бањским местима**, у првих шест месеци 2023. године остварено је око 1 милион ноћења, што је 2,4% више него у истом периоду претходне године. Туристи су већином били из Републике Србије (82,7%), а најпосећенија је била Врњачка Бања, са 269,3 хиљаде посетилаца. Затим следе Сокобања (204,5 хиљаде), Бања Врдник (83,6 хиљаде), Бања Ковиљача (77,2 хиљаде) и остале бање.

У готово свим туристичким местима остварен је раст броја ноћења у првих шест месеци 2023. године у односу на исти период 2022. године, а највише на Руднику (раст 553,5%), Гочу (раст 130,2%), Новопазарској бањи (раст 129,6%) и Бечеју (раст 101,3%).

Графикон 10.2. Ноћења туриста по изабраним туристичким местима, јануар–јун 2023.

²⁴ Збир података по врстама места (бање, планински центри, остала места) не даје тачан број ноћења туриста у Републици Србији, с обзиром на то да подручја појединих туристичких места припадају истовремено различитим врстама места (нпр. истовремено су и бања и планински центар).

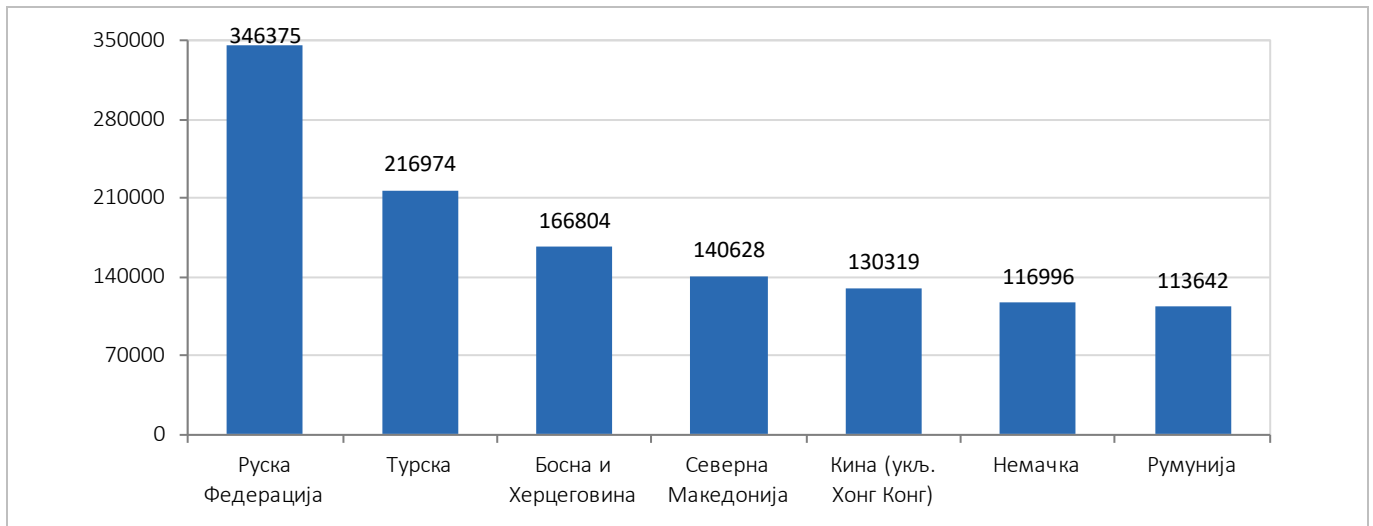
10.3. ЗЕМЉА ПОРЕКЛА СТРАНИХ ТУРИСТА

У периоду јануар–јун 2023. године, Републику Србију су посетили страни туристи из око 50 различитих земаља света. Највећи број ноћења (83%) остварили су туристи из Европе.

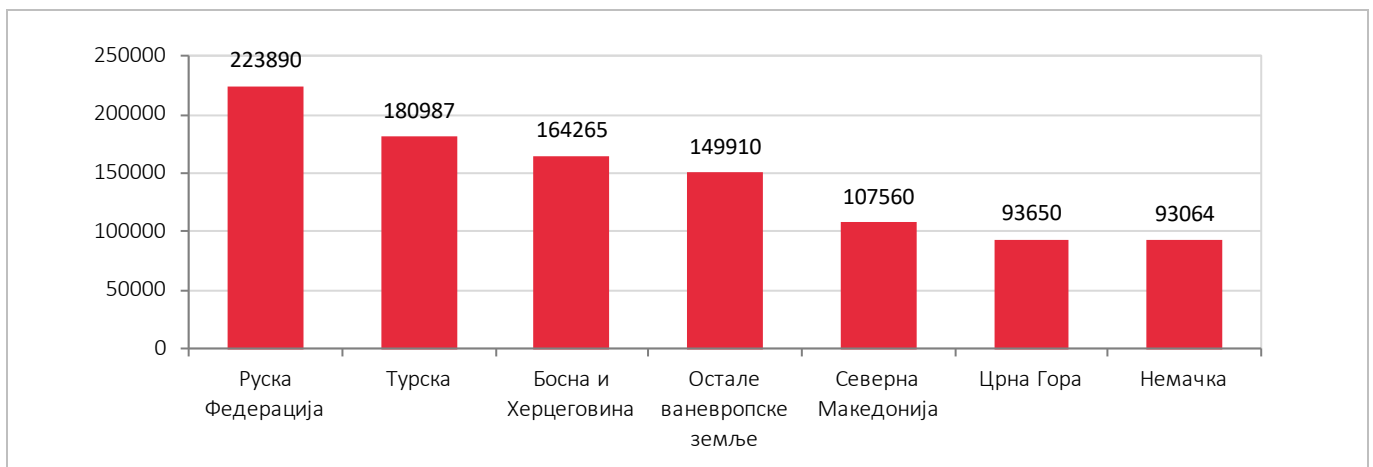
Три земље чији су туристи остварили највише ноћења су Руска Федерација (346,4 хиљаде), Турска (217 хиљада) и Босна и Херцеговина (166,8 хиљада). На четвртм месту по броју ноћења су посетиоци из Северне Македоније (140,6 хиљада), а затим из Кине (130,3 хиљаде), Немачке (117 хиљада) и Румуније (113,6 хиљада). Ноћења туриста из ових седам земаља чине скоро половину од укупног броја ноћења реализованих у првој половини 2023. године.

Поређења ради, на графикону 10.4 приказан је број туристичких ноћења у првих шест месеци 2022. године.

Графикон 10.3. Ноћења страних туриста по земљама из којих долазе, јануар–јун 2023.

Графикон 10.4. Ноћења страних туриста по земљама из којих долазе, јануар–јун 2022.

Напомена: У свим публикацијама Републичког завода за статистику од 2022. године подаци о туристичком промету објављују се на основу статистичке обраде података преузетих из административног извора, Централног информационог система у угоститељству и туризму (еТуриста). Закључно са децембром 2021. године, подаци су се прикупљали, обрађивали и објављивали на основу статистичког истраживања о доласцима и ноћењима туриста у смештајним објектима (ТУ-11).

Сви индекси туристичког промета (доласци и ноћења туриста) у 2022. израчунавају се на основу података Централног информационог система у угоститељству и туризму (еТуриста) за 2022. и 2021. Променом извора података, самим тим и обухвата, резултати добијени истраживањем (ТУ-11, за прошлу годину) и из административног извора (еТуриста, за ову годину) нису упоредиви.

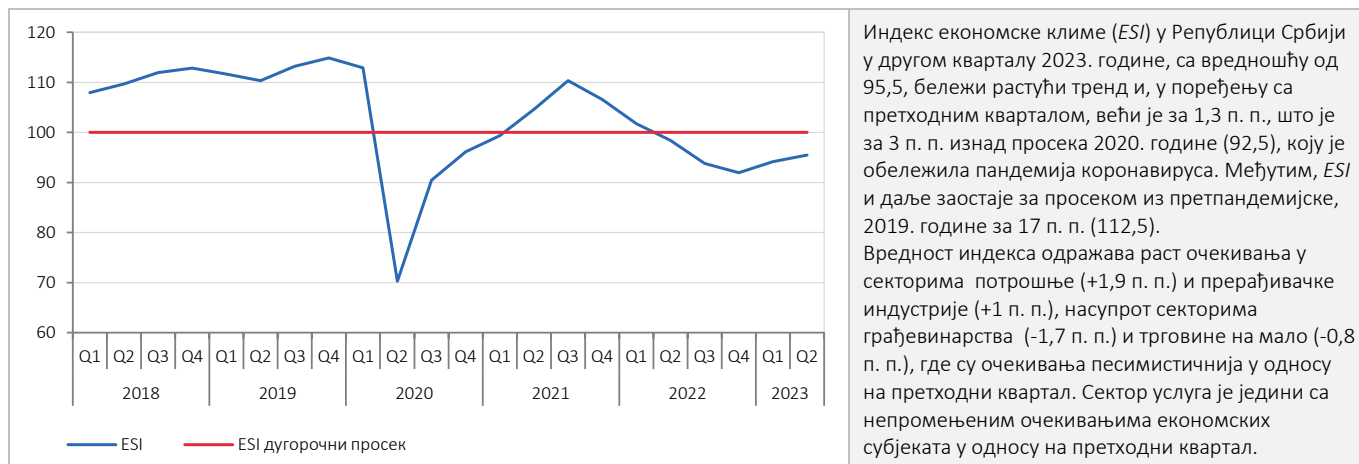
11. ИНДЕКС ЕКОНОМСКЕ КЛИМЕ

11.1. ИНДЕКС ЕКОНОМСКЕ КЛИМЕ (ECONOMIC SENTIMENT INDICATOR – ESI)

Индекс економске климе (енгл. *Economic Sentiment Indicator – ESI*) представља композитни индикатор чија је сврха да прикаже ставове произвођача и потрошача о економским кретањима и економској стабилности. Будући да увид у очекивања економских субјеката може бити важан сигнал промене економских кретања, овај индикатор се често користи за процену економске ситуације, за краткорочне прогнозе, у научне и аналитичке сврхе, као и за међународна поређења и креирање економских политика.

ESI је развијен од стране Генералног директората за привреду и финансије Европске комисије (DG ECFIN). Добија се на основу пет различитих истраживања произвођача и потрошача, чији ставови дају поуздане назнаке економских кретања, а на основу којих су креирани индикатори поверења. Индикатори поверења анализираних сектора су пондерисани, како би најбоље био одражен њихов утицај на привредне активности, и то – прерађивачка индустрија 40%, услужне делатности 30%, потрошња становништва 20%, грађевинарство 5% и трговина на мало 5%. Вредност *ESI* изнад 100 указује на побољшање економске активности, док вредност испод 100 указује на њено погоршање.²⁵

Графикон 11.1. Индекс економске климе²⁶ (%) (десезонирани подаци)

Извор: Европска комисија, обрада: Републички завод за статистику. Квартални подаци представљају тромесечни просек.

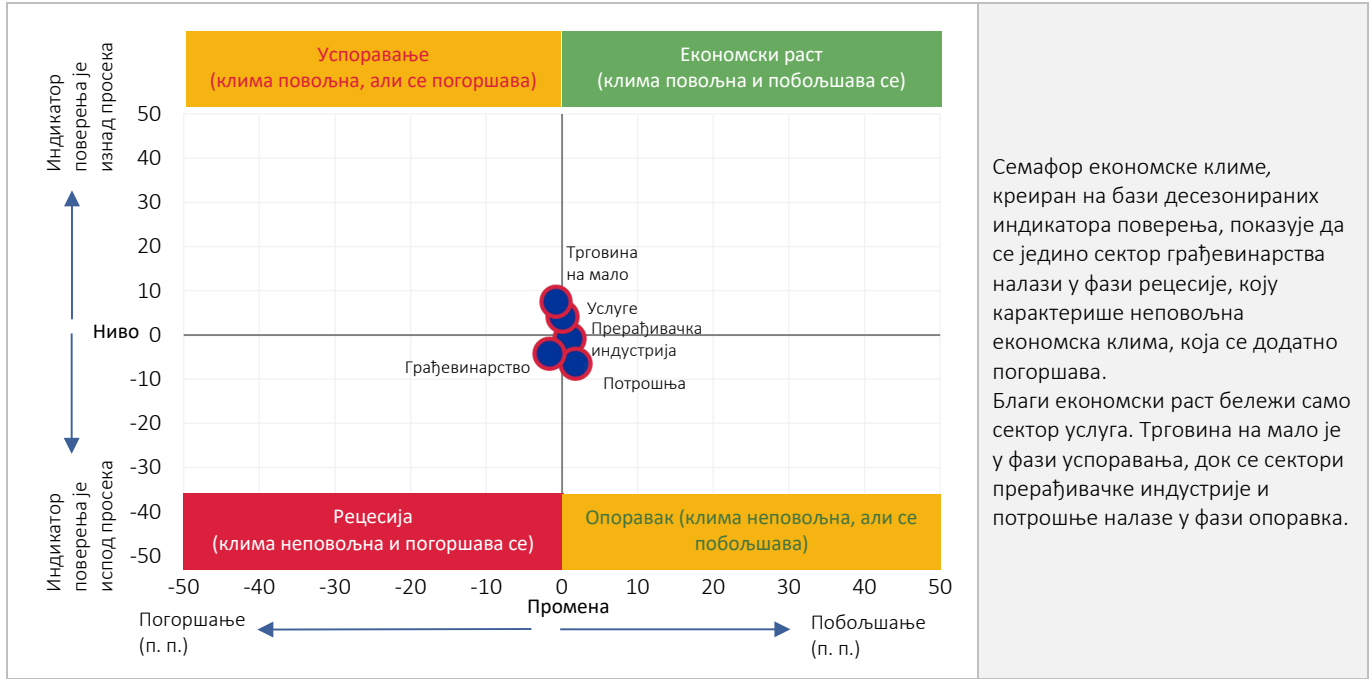
Табела 11.1. Индикатори поверења по секторима и индекс економске климе – раст у односу на дугорочни просек (%)

Индикатори поверења	Минимум		Просек	Максимум		2022				2023	
	квартал	вредност		квартал	вредност	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2
Прерађивачка индустрија	Q2 2020	-9,4	3,6	Q3 2018	8,0	0,4	1,4	0,9	-0,7	-1,8	-0,8
Услуге	Q2 2020	-43,1	6,5	Q2 2016	16,1	7,4	5,9	1,3	3,4	4,2	4,2
Потрошачи	Q4 2014	-20,6	-5,0	Q1 2020	10,7	2,3	-6,0	-12,3	-17,2	-8,4	-6,5
Трговина на мало	Q2 2020	-12,6	8,2	Q4 2019	17,7	9,7	8,0	7,2	6,1	8,4	7,6
Грађевинарство	Q3 2013	-40,9	-10,3	Q3 2019	6,9	-0,9	-6,0	-8,1	-2,9	-2,6	-4,3
Индекс економске климе	Q2 2020	70,3	102,4	Q4 2019	114,9	101,8	98,4	93,8	91,1	94,2	95,5

²⁵ *ESI* се израчунава као индекс са средњом вредношћу 100 и стандардном девијацијом 10. Више о методологији: https://economy-finance.ec.europa.eu/system/files/2023-02/bcs_user_guide.pdf

²⁶ Подаци за Индекс економске климе (*ESI*) ревидирани су у складу са унапређеном методологијом сезонског прилагођавања података, која се примењује од априла 2022. године, као и у складу са редовним годишњим методолошким прилагођавањима.

Графикон 11.2. Семафор економске климе

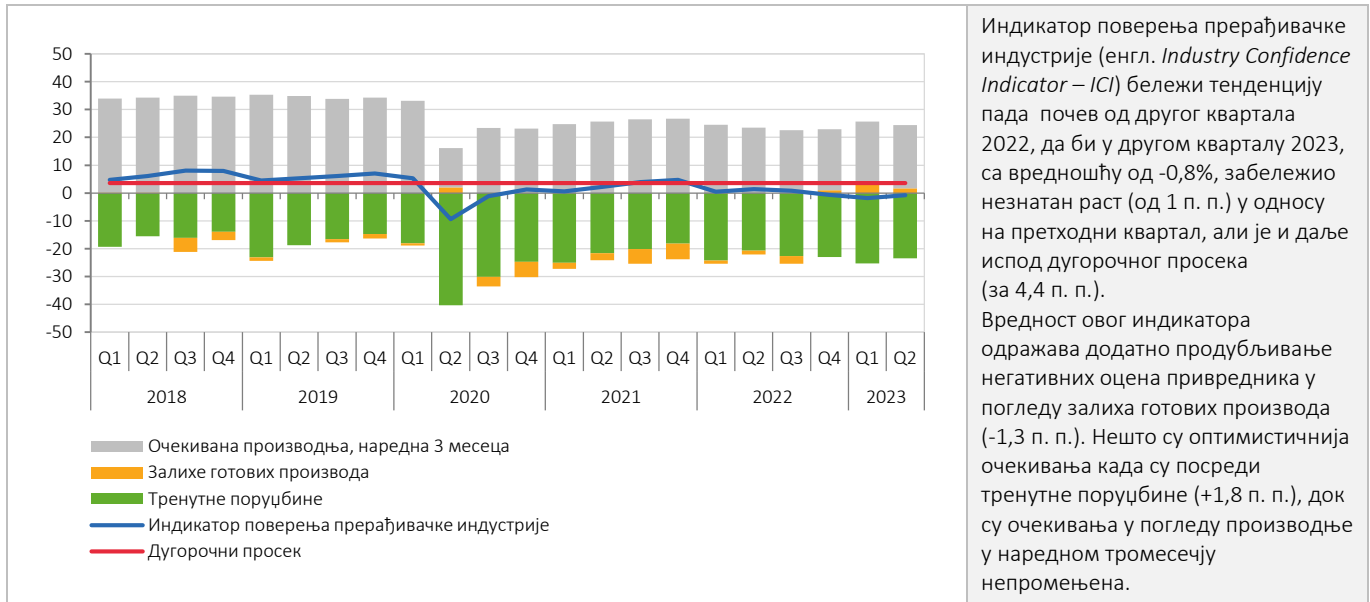

Семафор економске климе, креиран на бази десезонираних индикатора поверења, показује да се једино сектор грађевинарства налази у фази рецесије, коју карактерише неповољна економска клима, која се додатно погоршава. Благо економски раст бележи само сектор услуга. Трговина на мало је у фази успоравања, док се сектори прерађивачке индустрије и потрошње налазе у фази опоравка.

11.2. ИНДИКАТОР ПОВЕРЕЊА ПРАРАЂИВАЧКЕ ИНДУСТРИЈЕ

Индикатор поверења прерађивачке индустрије укључује одговоре економских субјеката о уговореним поруџбинама, очекиваној производњи и залихама готових производа.

Графикон 11.3. Индикатор поверења прерађивачке индустрије (%) (десезонирани подаци)

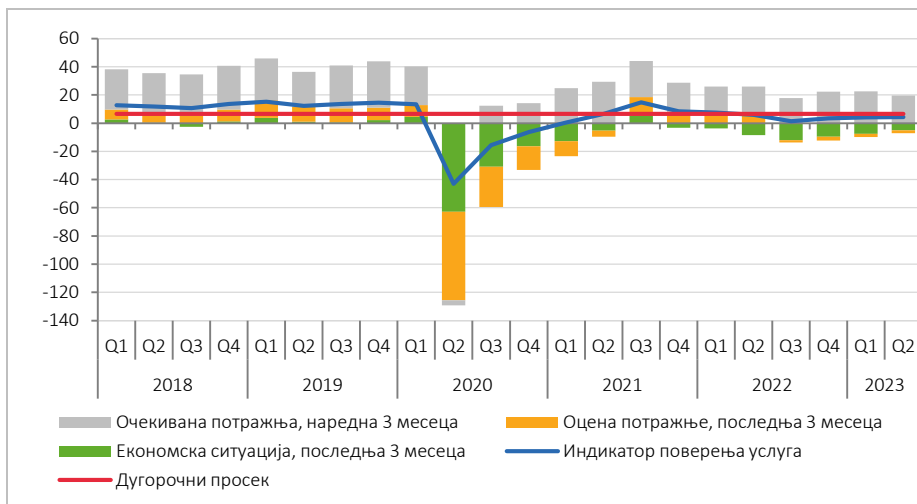

Индикатор поверења прерађивачке индустрије (енгл. *Industry Confidence Indicator – ICI*) бележи тенденцију пада почев од другог квартала 2022, да би у другом кварталу 2023, са вредношћу од -0,8%, забележио незнатан раст (од 1 п. п.) у односу на претходни квартал, али је и даље испод дугорочног просека (за 4,4 п. п.). Вредност овог индикатора одражава додатно продубљивање негативних оцена привредника у погледу залиха готових производа (-1,3 п. п.). Нешто су оптимистичнија очекивања када су посредни тренутне поруџбине (+1,8 п. п.), док су очекивања у погледу производње у наредном тромесечју непромењена.

11.3. ИНДИКАТОР ПОВЕРЕЊА У СЕКТОРУ УСЛУГА

Истраживање у области услужних делатности састоји се од питања о економској ситуацији, текућој и очекиваној потражњи за услугама.

Графикон 11.4. Индикатор поверења услуга (%) (десезонирани подаци)

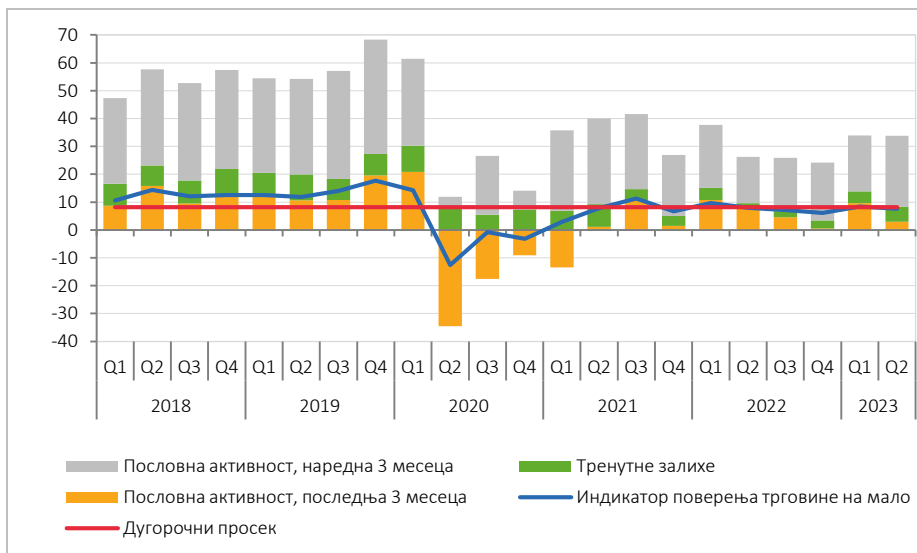

Индикатор поверења услуга (енгл. *Services Confidence Indicator – SCI*), са вредношћу од 4,2%, у другом кварталу 2023. непромењен је у односу на претходни квартал, при чему је и даље испод дугорочног просека (за 2,3 п. п.). Кретање овог индикатора одражава, пре свега, пораст оцене економске ситуације у последњем тромесечју (+2,3 п. п.), а затим и оцене потражње у последња три месеца (+0,6 п. п.), наспрот очекиваној потражњи у наредна три месеца, која бележи пад за 2,9 п. п.

11.4. ИНДИКАТОР ПОВЕРЕЊА ТРГОВИНЕ НА МАЛО

Истраживање у области трговине на мало састоји се од питања о тренутној и будућој пословној активности предузећа и стању залиха.

Графикон 11.5. Индикатор поверења трговине на мало (%) (десезонирани подаци)

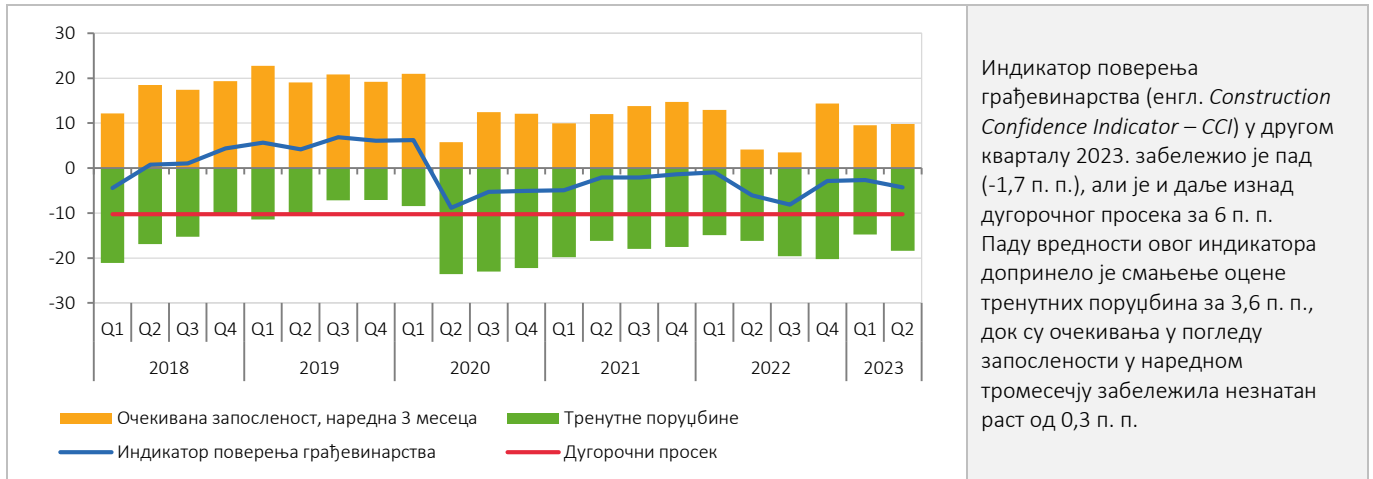

Индикатор поверења трговине на мало (енгл. *Trade Confidence Indicator – TCI*) у другом кварталу 2023, са вредношћу од 7,6%, мањи је за 0,8 п. п. у односу на претходни квартал, што је за 0,6 п. п. испод дугорочног просека. Док су ставови позитивни у погледу очекиване пословне активности у наредна три месеца и тренутних залиха (раст у односу на претходни квартал износи 5,4 п. п. и 1,1 п. п. редом), пад бележи оцена пословне активности у претходном тромесечју (-6,6 п. п.).

11.5. ИНДИКАТОР ПОВЕРЕЊА ГРАЂЕВИНАРСТВА

Истраживање у области грађевинарства састоји се од питања о уговореним поруџбинама и очекиваној запослености.

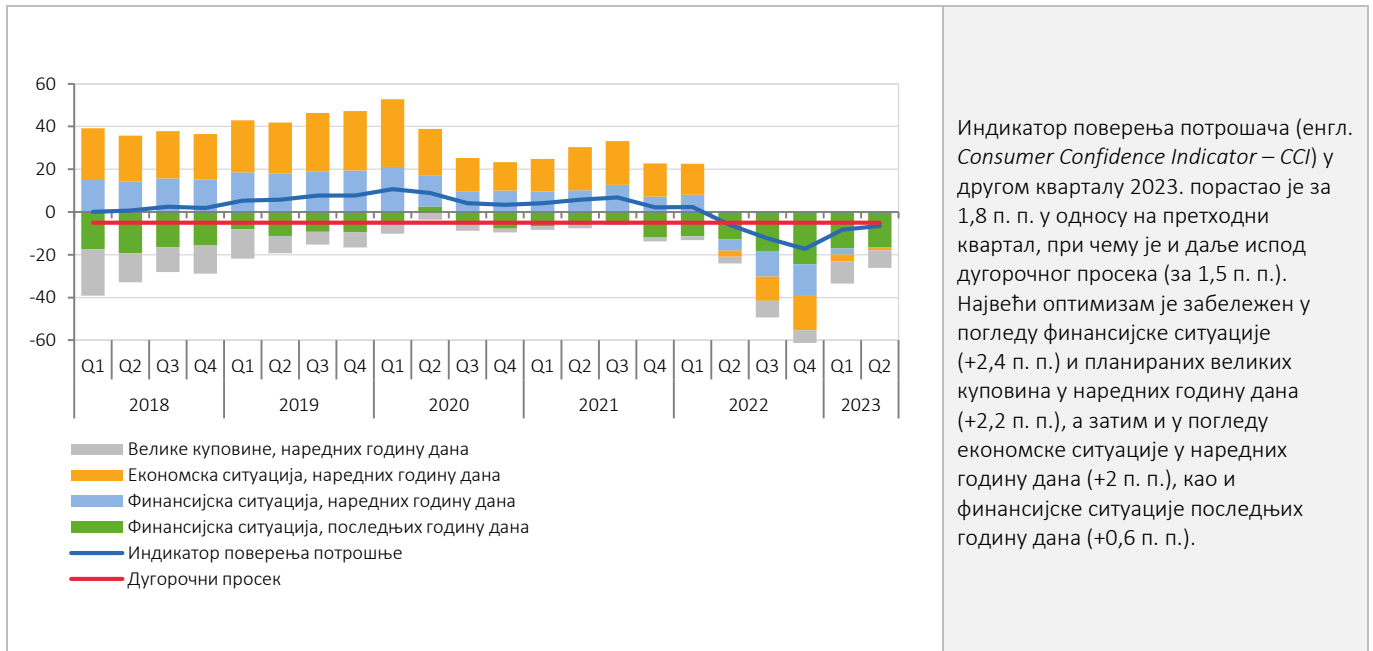
Графикон 11.6. Индикатор поверења грађевинарства (%) (десезонирани подаци)

11.6. ИНДИКАТОР ПОВЕРЕЊА ПОТРОШАЧА²⁷

Истраживање о потрошњи становништва састоји се од питања о финансијској ситуацији домаћинства, општој економској ситуацији и очекивањима у вези са већим куповинама.

Графикон 11.7. Индикатор поверења потрошача (%) (десезонирани подаци)

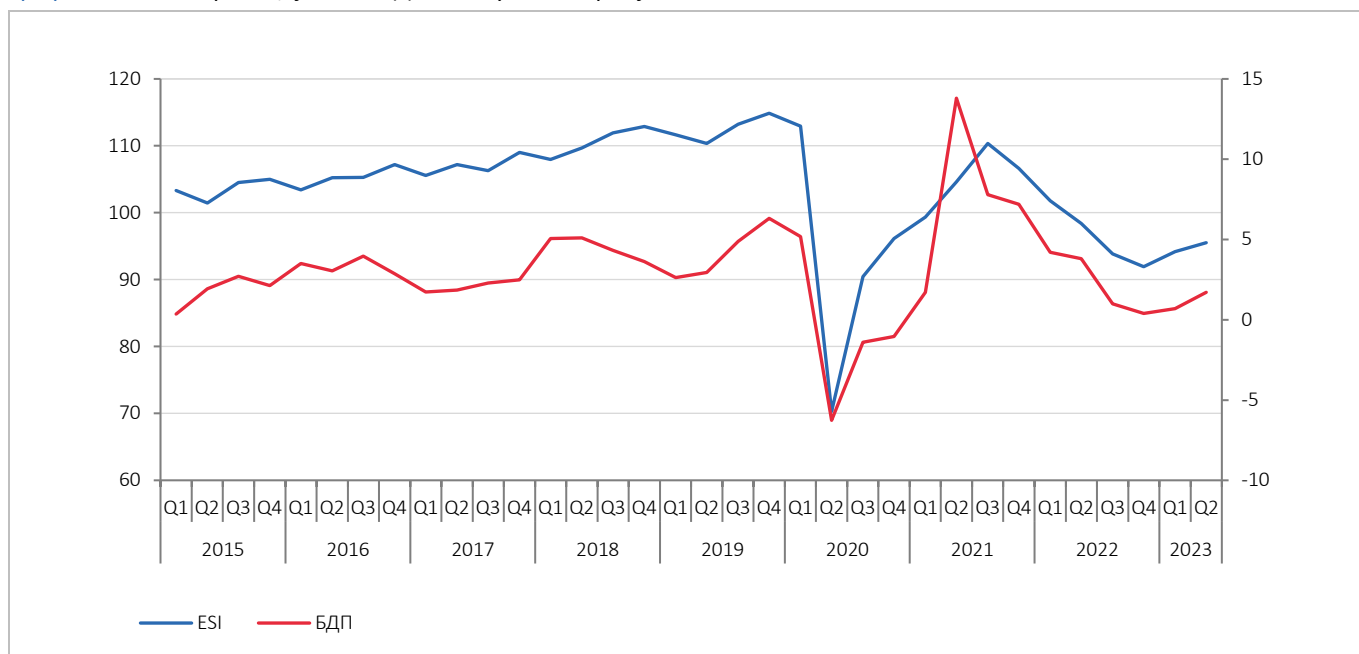

²⁷ Методологија израчунавања индикатора поверења потрошача је измењена од стране Европске комисије почев од 2018. године и, у складу с тим, подаци су ревидирани.

11.7. КОРЕЛАЦИЈА *ESI* И БДП-А РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Истраживачи и доносиоци економских одлука често укључују *ESI* као експланаторну варијаблу са релевантним информацијама за моделирање економског развоја, посебно ако се има у виду да су подаци о економској клими расположиви пре већине економских показатеља. Најчешће коришћена референтна (објашњавајућа) серија за *ESI* је бруто домаћи производ (БДП), јер одражава кретања у привреди као целини. Ако се има у виду да *ESI* представља коинцидентни индикатор (испољава промене кад и референтна серија), може се закључити да релативно добро прати кретање БДП-а, што потврђује и коефицијент корелације од 0,68.

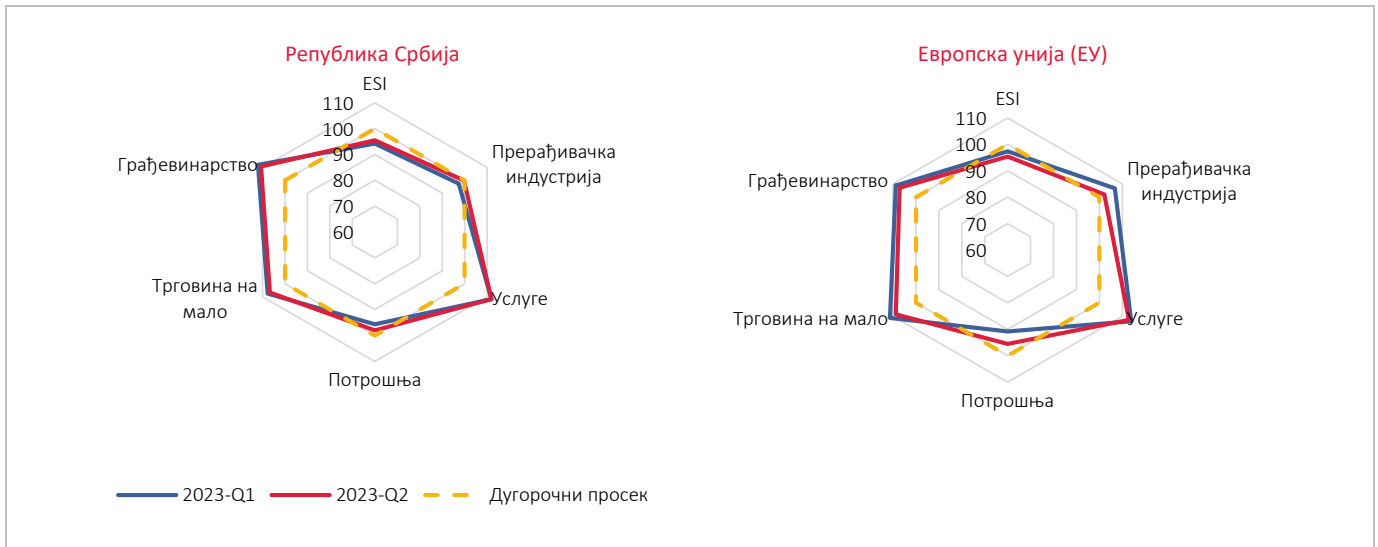
Графикон 11.8. Корелација *ESI* и БДП-а Републике Србије

11.8. ИНДИКАТОР ЕКОНОМСКЕ КЛИМЕ У ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ

Већина земаља Европске уније (ЕУ) бележи погоршање економске климе у другом кварталу 2023. (у односу на претходни квартал), што је узроковало да *ESI* забележи пад (са вредности 95,3) за 2,1 п. п. Највећи пад очекивања у ЕУ забележен је у секторима прерађивачке индустрије (-4,6 п. п.) и трговине на мало (-2,6 п. п.).

Графикон 11.9. Показатељи економске климе

КАКО ТУМАЧИТИ РАДАР?

Скала радар графика дефинисана је у интервалу од 60 до 110 (просек = 100). Најновији квартални исходи (II квартал 2023) упоређени су са претходним кварталним исходима (I квартал 2023) и дугорочним просеком (= 100) одговарајуће серије индикатора поверења. Развој удаљен од центра одражава побољшање индикатора поверења, а приближавање центру представља погоршање.

12. РЕГИОНАЛНЕ ЕКОНОМСКЕ АСИМЕТРИЧНОСТИ

Полазна тачка у сагледавању различитих аспеката регионалних асиметрија је статус градова и општина Републике Србије на основу Уредбе о утврђивању јединствене листе развијености региона и јединица локалне самоуправе за 2014. годину („Службени гласник РС“, број 104/2014). У складу са Уредбом, осим Београдског региона, који нема ниједну општину са статусом неразвијеног подручја, у остала три региона број и величина неразвијених општина изразито варирају – Регион Војводине има само једну у групи изразито недовољно развијених (од укупно 46 општина), Регион Јужне и Источне Србије има чак 30 (од укупно 53), а у Региону Шумадије и Западне Србије овај статус има 13 од укупно 53 општине. С друге стране, ниједна општина у Региону Војводине нема статус девастиране (девастирана општина је она чији је степен развијености испод 50% републичког просека – погледати Речник термина), у Региону Шумадије и Западне Србије овај статус имају три општине, а у Региону Јужне и Источне Србије чак њих 16.

Неуједначен економски раст у Републици Србији последњих деценија допринео је продубљивању већ постојећих територијалних неједнакости. Регионална поларизација присутна је на неколико нивоа – неразвијено подручје, развијени центар и недовољно развијена периферија. Регионалне неравномерности – изражене преко економских, социјалних, демографских и инфраструктурних индикатора – одражавају карактеристике економског и друштвеног система земље.

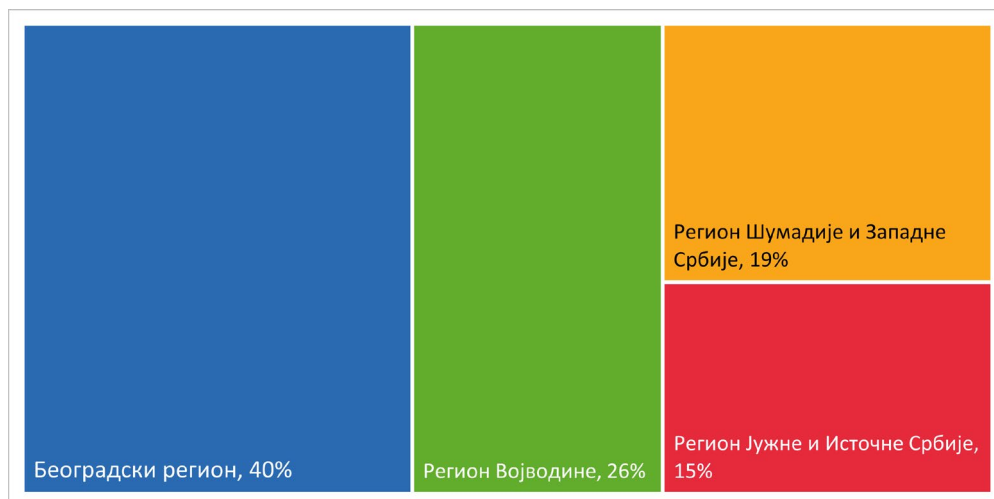
■ Бруто домаћи производ

Регионални бруто домаћи производ представља примарни статистички индикатор за мерење економских перформанси региона и ефективности регионалних политика и програма усмерених на редукацију јаза између региона.

Од укупног БДП-а у 2021. години, посматрано на нивоу НСТЈ 2 региона, највише је остварено у Београдском региону (40,2%), затим у Региону Војводине (25,6%), Региону Шумадије и Западне Србије (18,3%) и Региону Јужне и Источне Србије (14%).

Ако се има у виду да Београдски регион обухвата 3,7% простора на коме живи 24% становника Републике Србије, јасно је да је уједно реч о региону са највећим БДП-ом по становнику (1 492 000 динара по становнику, односно 62,6% више у односу на републички просек, или двоструко више у односу на Регион Јужне и Источне Србије). Остали региони бележе испотпросечне вредности БДП-а по становнику, и то Регион Војводине (-3,5%), Регион Шумадије и Западне Србије (-31,6%) и Регион Јужне и Источне Србије (-27,9%).

Графикон 12.1. Учешћа региона у националном БДП-у, 2021.

■ Просечне зараде

Ниво развијености региона, мерен просечним зарадама (без пореза и доприноса), креће се у размери 1,5 : 1, при чему су највише зараде забележене у Београдском региону, спрам Региона Шумадије и Западне Србије, где су зараде најниже. Просечна зарада без пореза и доприноса у периоду јануар–јун 2023. године у Београдском региону износила је 106 746 динара или 127% просека Републике Србије (84 204 динара), у Региону Војводине је незнатно испод републичког просека (79 690 динара или 95% републичког просека), док су Регион Јужне и Источне Србије и Регион Шумадије и Западне Србије остварили 86% и 83%, редом, националног нивоа (72 399 динара и 70 165 динара, респективно). У свим регионима просечна зарада бележи раст у односу на исти период претходне године, а највеће релативно повећање остварено је у Београдском региону, за 16,3%.

У 78 општина су просечне зараде без пореза и доприноса биле испод 80% просека Републике, односно у појединим београдским општинама просечна зарада је била више него дупло већа у односу на општину Прешево (са најнижом просечном зарадом – 56 753 динара). Такође, на зачељу лествице налазе се општине Бојник, са зарадом у просеку од 56 994 динара, Блаце (58 331) и Власотинце (58 542).

■ Тржиште рада

Корелација стопе незапослености и степена развијености региона веома је висока, па, у складу с тим, Регион Јужне и Источне Србије, са вредношћу стопе незапослености од 14,4% у периоду јануар–јун 2023. године, за 41,5% превазилази просек Републике Србије (који износи 10,1%), насупрот Београдском региону, где је стопа незапослености најнижа (7,7%, односно 24,6% испод националног просека). Такође, када је посредни стопа запослености, предњачи Београдски регион, са стопом од 55,2% или 10,7% изнад просека Републике Србије, док је у Региону Јужне и Источне Србије забележена најнижа стопа – 44% или 11,7% испод републичког просека (који износи 49,8%).

У периоду јануар–јун 2023. године, Београдски регион бележи највеће учешће у укупној запослености (27,6%), уз истовремено најмање учешће незапослених (20,9%). Насупрот томе, Регион Јужне и Источне Србије са 19% има најмање учешће у укупној запослености Републике Србије, уз највеће учешће (28,9%) у укупној незапослености Републике Србије (према Анкети о радној снази).

■ Извозна активност

За разлику од других показатеља, Београдски регион у периоду јануар–јун 2023. године нема примат у укупном робном извозу Републике Србије (учешће износи 24,4%). Регион Војводине предњачи са учешћем у робном извозу од 32,8%, а затим следе Регион Шумадије и Западне Србије (20,7%) и Регион Јужне и Источне Србије (19,3%). Извоз по становнику најбоље осликава регионалне асиметричности, па је тако Регион Војводине, са извозом по становнику од 2 748 евра, за 25% виши од републичког просека и скоро двоструко превазилази вредност извоза по становнику Региона Шумадије и Западне Србије (1 657 евра), који је за 25% нижи од републичког просека. Регион Војводине, као водећи извозник у другом кварталу 2023. године, бележи у структури извоза²⁸ највеће учешће пољопривредно-прехрамбених производа (18,1%), пре свега житарица (21,9%), при чему је најзначајнији извозни производ кукуруз (8% извоза пољопривредно-прехрамбених производа).

■ Демографска структура

Према пописним подацима из 2022. године, густина насељености у Београдском региону је 6,9 пута виша од просечне густине насељености у Републици Србији, док је у Региону Јужне и Источне Србије забележена најнижа густина насељености – 29% испод републичког просека. Иако сви региони релативно уједначено партиципирају у укупној популацији Републике Србије, унутаррегионалне разлике су знатно израженије. Тако је, на пример, у осам градова Региона Војводине концентрисано више од половине становништва Региона (54,7%). Међутим, популациона неравномерност је најизраженија у друга два региона: Регион Шумадије и Западне Србије има десет градова у којима живи 55% укупног становништва Региона, док у 13 неразвијених општина овог региона живи свега 13% становништва. Овај однос је још израженији у Региону Јужне и Источне Србије, у којем у девет градова живи 56% популације, док у чак 30 неразвијених општина овог региона живи тек 31% становништва. Поред тога, због економских миграција, број

²⁸ Према Стандардној међународној трговинској класификацији (СМТК).

становника Београдског региона константно расте (за 1,3% између 2011. и 2022. године), док број становника у остала три региона опада. То истовремено значи да ће разлике у густини насељености додатно расти, јер насељеност у Региону Јужне и Источне Србије постаје све разурђенија, док у Београдском региону постаје све гушћа.

■ Саобраћајна инфраструктура

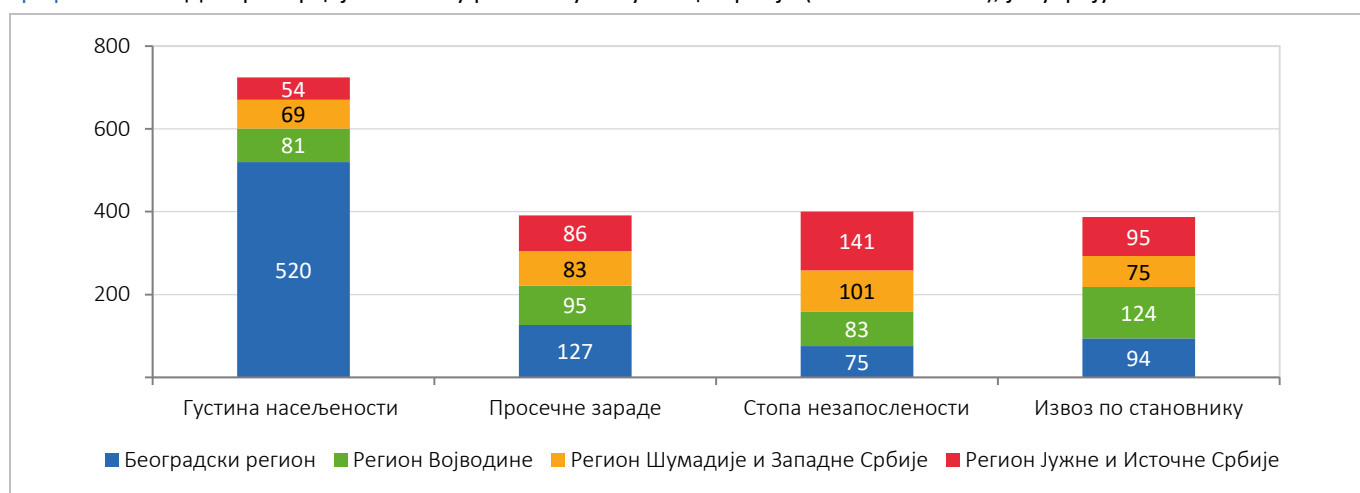
У Републици Србији постоје велике регионалне и унутаррегионалне разлике у погледу инфраструктурне опремљености (саобраћајне, телекомуникационе и водопривредне, односно пратеће супраструктуре). Преко квалитета путева, телекомуникација и савремених услова становања, разлике се, пре свега, манифестују преко неразвијеног јужног подручја и развијенији север Републике Србије. Незадовољавајуће стање путне мреже нарочито је изражено код општинских (локалних) путева, неопходних за свакодневно функционисање, развој и активирање општина и насеља. На ово нам јасно указује податак да је у 40 општина²⁹ учешће општинских путева са савременим коловозом испод просека, док четири општине бележе учешће испод 20%, и то су управо неразвијена и девастирана подручја која се суочавају са највећим развојним проблемима. Такође, *стопа обнављања аутомобила* (број први пут регистрованих аутомобила у односу на укупан број регистрованих аутомобила), као показатељ социоекономских неједнакости на регионалном нивоу, у 2022. варира од 5,7 у Региону Јужне и Источне Србије до 7,8 у Београдском региону, где је регистровано свако четврто путничко возило. Број први пут регистрованих аутомобила, у поређењу са бројем становника у периоду у периоду јануар–јун 2023. године, одражава сличан однос, тако што Београдски регион премашује просек Републике Србије за 41%, на супрот Региону Јужне и Источне Србије, који је за 29% испод националног просека.

Регионална асиметричност је сагледана преко односа екстремних (највиших и најнижих) вредности кључних индикатора. На пример, највећа густина насељености је забележена у Београду и девет пута превазилази густину насељености у Региону Јужне и Источне Србије, где је најнижа (табела 12.1).

Табела 12.1. Екстремне вредности индикатора регионалне асиметричности, јануар–јун 2023.

Индикатори	Густина насељености, km ² , 2022	БДП/ст., 2021	Просечне нето зараде	Стопа незапослености	Извоз по становнику	Демографско пражњење, 2011–2022 (%)
Екстремне вредности (највиша : најнижа)	9,7 : 1	2,3 : 1	1,5 : 1	1,9 : 1	1,6 : 1	(-10,5) : (+1,3)
	Београдски регион: Регион Јужне и Источне Србије	Београдски регион: Регион Јужне и Источне Србије	Београдски регион: Регион Шумадије и Западне Србије	Регион Јужне и Источне Србије: Београдски регион	Регион Војводине: Регион Шумадије и Западне Србије	Регион Шумадије и Западне Србије: Београдски регион

Графикон 12.2. Диспропорције на нивоу региона у Републици Србији (ниво РС = 100%), јануар–јун 2023.

²⁹ Подаци се односе на 2021. годину.

Табела 12.2. Индикатори развијености региона Републике Србије (НСТЈ 2) (ниво РС = 100%)

	2021 ³⁰				2022 ³¹				2023	
	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2
Београдски регион										
Просечне зараде у динарима	124,0	123,8	124,6	126,2	125,8	125,8	126,3	128,0	126,6	127,0
Стопа запослености	109,5	109,1	107,2	106,2	107,6	108,2	110,6	110,2	110,7	109,9
Стопа незапослености	75,0	81,1	83,8	81,6	75,2	83,1	82,2	83,0	75,2	80,2
Извоз по становнику у еврима	93,2	94,2	97,4	96,4	88,9	89,1	92,0	98,2	93,9	99,3
Број први пут регистрованих путничких аутомобила на 1 000 становника	125,0	136,8	124,3	125,4	123,4	132,6	129,5	131,9	133,8	146,4
Регион Војводине										
Просечне зараде у динарима	95,2	94,8	94,5	95,1	95,1	94,9	94,9	95,4	95,1	94,2
Стопа запослености	101,9	99,2	101,6	102,8	98,8	99,4	100,6	99,2	99,8	102,2
Стопа незапослености	85,2	86,5	83,8	89,8	89,9	85,4	76,7	83,0	87,1	82,3
Извоз по становнику у еврима	136,8	131,8	125,6	123,1	128,2	131,4	127,9	125,5	124,4	126,0
Број први пут регистрованих путничких аутомобила на 1 000 становника	94,4	89,7	90,2	94,1	97,2	92,3	90,4	93,4	95,1	88,5
Регион Шумадије и Западне Србије										
Просечне зараде у динарима	84,9	85,2	85,2	84,2	83,9	83,9	83,9	83,0	83,2	83,4
Стопа запослености	98,9	100,0	101,0	100,4	101,2	98,8	97,2	101,0	99,4	98,8
Стопа незапослености	114,8	122,5	110,5	109,2	112,8	122,5	116,7	110,6	101,0	106,3
Извоз по становнику у еврима	79,6	80,4	79,0	76,9	76,7	77,2	76,8	76,8	74,6	76,5
Број први пут регистрованих путничких аутомобила на 1 000 становника	98,9	94,5	101,0	99,7	96,7	94,2	100,0	97,7	95,0	90,8
Регион Јужне и Источне Србије										
Просечне зараде у динарима	87,8	88,3	87,9	85,7	86,6	86,9	86,1	83,9	85,9	86,1
Стопа запослености	88,3	90,3	88,2	88,4	89,5	93,2	90,2	89,6	88,5	87,3
Стопа незапослености	131,3	109,0	127,6	124,5	126,6	109,0	132,2	130,9	147,5	143,8
Извоз по становнику у еврима	82,6	88,0	93,1	98,4	101,4	95,4	90,8	89,7	94,7	87,4
Број први пут регистрованих путничких аутомобила на 1 000 становника	78,2	76,0	81,7	77,6	79,0	77,1	76,0	72,7	72,1	70,6

³⁰ Индикатори тржишта рада – стопа запослености и стопа незапослености, креирани су према новој, редизајнираној методологији Евростата, коју Републички завод за статистику спроводи у оквиру истраживања Анкета о радној снази од 2021. године. Промена методологије извршена је на основу и у складу са новом Уредбом Европског парламента и Савета, која је ступила на снагу 1. јануара 2021. године. Више информација о методолошким променама и њиховим ефектима на главне статистичке показатеље може се наћи у посебној публикацији преко линка: <https://www.stat.gov.rs/vesti/20210628-anketa-o-radnoj-snazi-nova-metodologija/>

³¹ Ревидирани су подаци стопа запослености и незапослености за 2022. годину. и нису упоредиви са подацима из претходних година. Оцене за први и други квартал 2023. године израчунате су на основу демографских процена за 2022. годину, према Попису становништва, домаћинстава и станова 2022. године. За израчунавање оцена закључно са четвртим кварталом 2022. године коришћене су демографске процене које су засноване на Попису 2011. године. Како би се обезбедила упоредивост података из првог квартала 2023. са подацима из 2022. године извршена је ревизија података АРС-а на основу ревизије демографских процена које су засноване на Попису 2022. У наредним месецима, на основу ревидираних података процена становништва за међупописни период, биће извршена ревизија података АРС-а за релевантни период пре 2022. године. Постпописна ревизија врши се у складу са Општом политиком ревизије Републичког завода за статистику, која је у потпуности усклађена са смерницама из Приручника о политици ревизија у Европском статистичком систему (*ESS Guidelines on Revision Policy*), а који је усвојен од стране Комитета Европског статистичког система (*European Statistical System Committee*). Циљ постпописне ревизије података АРС-а јесте обезбеђивање упоредивости без прекида временске серије.

РЕЧНИК ТЕРМИНА

Класификација региона и јединица локалне самоуправе (општина) према Уредби. Уредбом је утврђена јединствена листа развијености региона (који су, према степену развијености, разврстани у развијене и недовољно развијене регионе) и општина, разврстаних у четири групе и девастирана подручја. У првој групи су општине чији је степен развијености изнад републичког просека, у другој општине са степеном развијености у распону од 80% до 100% републичког просека, трећој припадају недовољно развијене општине, чији је степен развијености у распону од 60% до 80% републичког просека, док су у четвртој групи изразито недовољно развијене општине, чији је степен развијености испод 60% републичког просека.

Девастирана подручја су општине из четврте групе чији је степен развијености испод 50% републичког просека (на основу података органа надлежног за послове статистике и финансија). Региони се разврставају на основу вредности БДП-а по становнику у региону у односу на републички просек, за референтни период. Развијени региони су региони који остварују вредност БДП-а изнад вредности републичког просека (Београдски регион и Регион Војводине). Недовољно развијени региони су региони у којима је вредност БДП-а испод вредности републичког просека (Регион Шумадије и Западне Србије и Регион Јужне и Источне Србије). Такође, статус недовољно развијеног региона има Регион Косово и Метохија.

Демографско пражњење је појам који осликава природни и механички одлив становништва у одређеном географском или административном подручју.

13. ПОЉОПРИВРЕДА

Пољопривредну производњу чине две основне гране: биљна производња и сточарска производња. Због њене специфичне природе, релевантни подаци у вези са пољопривредном производњом расположиви су, углавном, у годишњој периодици. У овом издању *Трендова* приказано је кретање појава у пољопривреди које се односе на:

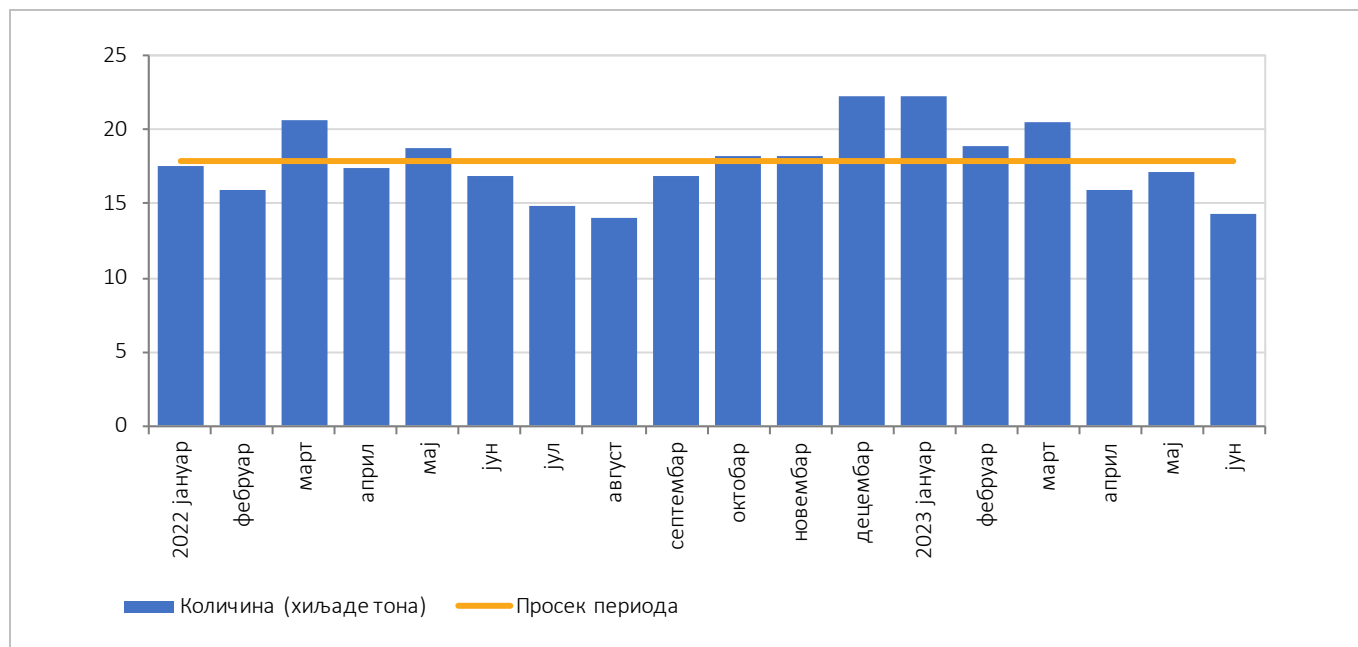
- сточарску производњу (производња конзумног крављег млека у млекарама и клање стоке у кланицама),
- цене пољопривредних производа и репродукционог материјала,
- спољнотрговинску размену пољопривредних производа,
- очекивани принос пшенице, кукуруза и сунцокрета.

13.1. ПРОИЗВОДЊА И ЦЕНЕ МЛЕКА, ЖИТА И СТОКЕ

Процене показују да пољопривредна газдинства која се баве производњом крављег млека дистрибуирају откупним станицама (млекарама) око 59% од укупне производње³². Од количине крављег млека које остаје на газдинству (око 41%) за исхрану чланова газдинства и стоке на газдинству искористи се око 10%, око 22% се преради у млечне производе (углавном сир и кајмак), а остатак (око 9%) прода се непосредним потрошачима. Према истом извору, губици на газдинству су незнатни (до 0,1%).

Заступљеност крављег млека у укупној производњи млека на газдинствима износи око 97%, а остало чине овчије и козје млеко. У периоду јануар–јун 2023. године производња конзумног крављег млека у млекарама је повећана за 2% у односу на исти период претходне године. Посматрано квартално, у II кварталу 2023. године дошло је до пада у производњи конзумног крављег млека од 10,4% у односу на II квартал 2022. године.

Графикон 13.1. Производња конзумног крављег млека у млекарама (у хиљ. тона)

³² Анкета о пољопривредној производњи – сточарска производња, 2022.

Откупне цене крављег млека порасле су за 50,5% у периоду јануар–јун текуће године у односу на исти период претходне године³³. У поређењу са просечном ценом млека претходне године, у првој половини текуће године забележен је раст цена млека за 22,6%.

Потрошачке цене крављег млека порасле су за 72,5% у периоду јануар–јун текуће године у односу на исти период претходне године. У поређењу са просечном ценом млека претходне године, у првих шест месеци текуће године забележен је раст цена млека за 51,2%.

На основу упоредног приказа и претходне анализе, можемо закључити да су откупне цене крављег млека имале тенденцију благог пада у првој половини текуће године, док су потрошачке цене у првих шест месеци текуће године биле стабилне.

Како су у овом издању *Трендова* предмет анализе, поред сточарских производа, и поједине културе из биљне производње, као и одређене категорије стоке, неопходно је приказати и њихове откупне цене.

У периоду јануар–јун **индекс цена жита** износио је 93,1%. У овом периоду дошло је смањења откупне цене пшенице за 11,3% и кукуруза за 11,9% у односу на исти период претходне године. У првих шест месеци текуће године цене **индустријског биља** забележиле су пад од 3,4% у односу на исти период претходне године.

Посматрано **по категоријама стоке**, у периоду јануар–јун текуће године дошло је до повећања откупне цене говеда од 8,4% и свиња од 25,9% у односу на исти период претходне године.

Табела 13.1. Упоредни приказ откупних и потрошачких цена крављег млека

Месец	Цена млека, дин./лит.	
	откупна цена	потрошачка цена
Јануар 2022.	36,91	95,33
Фебруар	37,54	95,50
Март	38,08	96,81
Април	39,86	97,41
Мај	40,97	101,62
Јун	42,29	104,46
Јул	45,16	110,10
Август	47,70	111,30
Септембар	53,13	117,40
Октобар	63,87	133,60
Новембар	65,88	141,80
Децембар	67,06	143,40
Јануар 2023.	65,04	170,25
Фебруар	63,05	169,92
Март	60,53	170,40
Април	57,65	169,70
Мај	54,80	169,80
Јун	53,49	169,90

Табела 13.2. Индекси цена произвођача производа пољопривреде и рибарства

	<u>VI 2023</u> V 2023	<u>I–VI 2023</u> I–VI 2022	<u>I–VI 2023</u> Ø 2022
Жита	89,6	93,1	89,4
Пшеница	92,9	88,7	84,7
Кукуруз	92,4	88,1	84,1
Индустријско биље	97,7	96,6	94,3
Стока и живина	93,8	118,0	108,7
Говеда	100,1	108,4	104,6
Свиње	91,6	125,9	112,0

³³ Реч је о ценама произвођача производа пољопривреде и рибарства – ценама по којима се врши откуп од породичних газдинстава и ценама по којима правна лица у области пољопривреде продају своје производе.

13.2. РЕПРОДУКЦИОНИ МАТЕРИЈАЛ

Стабилна и успешна производња у пољопривреди зависи од много фактора. У биљној производњи, поред правилне обраде земљишта, за високе и стабилне приносе од изузетне важности су инпути који се користе. Ту се, пре свега, мисли на семе и садни материјал, ђубрива, као и средства за заштиту. Када је реч о другој грани пољопривреде, тј. сточарској производњи, велики значај за здравље и прираст животиња има њихова адекватна исхрана, као и објекти у којима се држе. За обезбеђење свих ових услова, поред људског рада, велику улогу имају средства за рад, опрема, односно пољопривредна механизација. Због тога, пољопривредници морају да поседују одговарајућу механизацију, машине или пак за ове потребе да ангажују друге (ђубрење, прскање, жетва и сл.). Сви ови фактори чине укупну међуфазну потрошњу (која чини скоро 60% укупне вредности пољопривредне производње), а њихови индекси цена приказани су у табели 13.3.

Укупна међуфазна потрошња, односно цене репродукционог материјала, средстава рада и услуга у пољопривреди у II кварталу 2023. повећани су за 0,2% у односу на исти квартал претходне године. Посматрано по групама производа, највећи раст цена у II кварталу 2023. године, у односу на исти квартал претходне године, забележен је у групама: Семе (34,9%) и Одржавање објеката (17,1%).

Цене репродукционог материјала, средстава рада и услуга у пољопривреди у II кварталу 2023. године, у односу на I квартал 2023. године, у просеку су смањене за 3,5%.

Табела 13.3. Индекси цена репродукционог материјала, средстава рада и услуга у пољопривреди

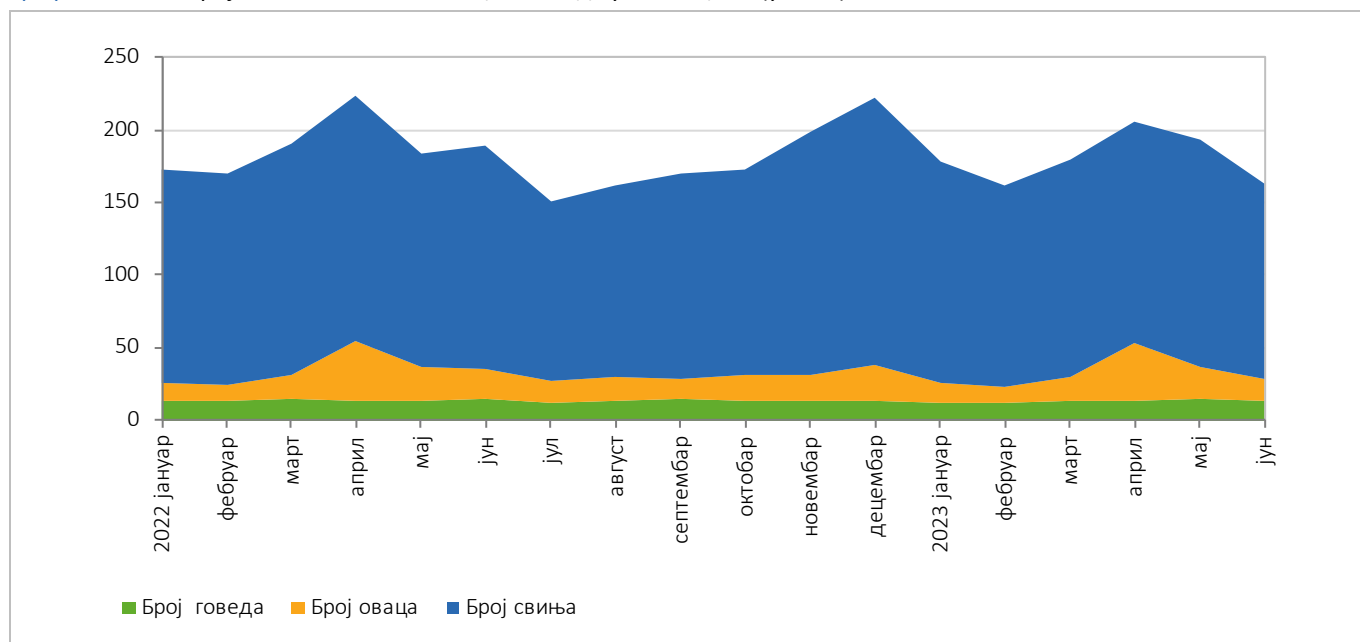
	<u>II квартал 2023</u> II квартал 2022	<u>II квартал 2023</u> I квартал 2023	<u>II 2023</u> Ø 2023
Укупно	100,2	96,5	101,9
Производи и услуге за текућу употребу у пољопривреди	100,0	96,1	101,8
Семе	134,9	97,1	134,0
Енергенти	107,6	102,0	106,3
Минерална ђубрива	69,9	80,9	76,9
Средства за заштиту биља	100,8	98,4	103,3
Храна за животиње	92,2	93,7	93,8
Одржавање опреме	108,8	101,3	107,4
Одржавање објеката	117,1	103,2	116,8
Остали производи и услуге	115,3	104,4	115,4
Производи и услуге за инвестиције у пољопривреди	103,2	100,8	103,5
Машине у пољопривреди	103,2	100,8	103,5

13.3. КЛАЊЕ СТОКЕ

У Републици Србији, клање стоке се обавља у регистрованим кланицама и ван кланица, тј. на газдинствима. Кад је реч о говедима, клање у кланицама износи око 57% од укупног клања ове врсте стоке, док је код свиња и оваца претежно заступљено клање ван кланица, респективно око 60% и 83%. Подацима о клању стоке у кланицама обухваћено је клање у свим регистрованим кланицама на територији Републике Србије, којих је на дан 30. јуна 2023. било 350. У овом издању *Трендова* предмет анализе биће стока заклана у кланицама.

У првој половини 2023. године, у односу на исти период претходне године, забележен је пад броја закраних говеда у кланицама у износу од 7,4%. Посматрано квартално, у I кварталу је забележен пад закраних говеда у кланицама у износу од 9,5%, док је у II кварталу 2023. године дошло до пада од око 5,3% у односу на исти квартал претходне године. Категорија закраних говеда која је у II кварталу текуће године забележила највећи пад јесте говеда до једне године старости (пад од 32% у односу на исти квартал претходне године). Највеће учешће у укупном клању у II кварталу ове године има категорија говеда старости 1–2 године, и то 79,8%.

Графикон 13.2. Број закраних свиња, оваца и говеда у кланицама (у хиљ.)

Број свиња закраних у кланицама у првих шест месеци текуће године нижи је за 4,1% него у истом периоду претходне године. Посматрано квартално, у оба квартала број закраних свиња у кланицама био је нижи него у истом периоду претходне године: у првом за 2,4%, а у другом за 5,6%. Категорија закраних свиња која је у II кварталу текуће године забележила највећи пад јесте прасад тежине до 25 kg (пад од 29,1% у односу на исти квартал претходне године). Од укупно закраних свиња у кланицама највеће учешће у укупном клању ове врсте стоке има категорија свиња преко 50 kg, чак 90,5%.

Од укупног броја закраних оваца на територији Републике Србије само око 17% се коље у кланицама. У другом кварталу 2023. године број закраних оваца у кланицама износи око 78,4 хиљаде, што је за 6,5% мање у односу на исти квартал претходне године. Од укупно закраних оваца у кланицама највеће учешће (97,4%) у укупном клању ове врсте стоке има категорија јагњади до шест месеци.

13.4. СПОЉНОТРГОВИНСКА РАЗМЕНА ПОЉОПРИВРЕДНИХ ПРОИЗВОДА

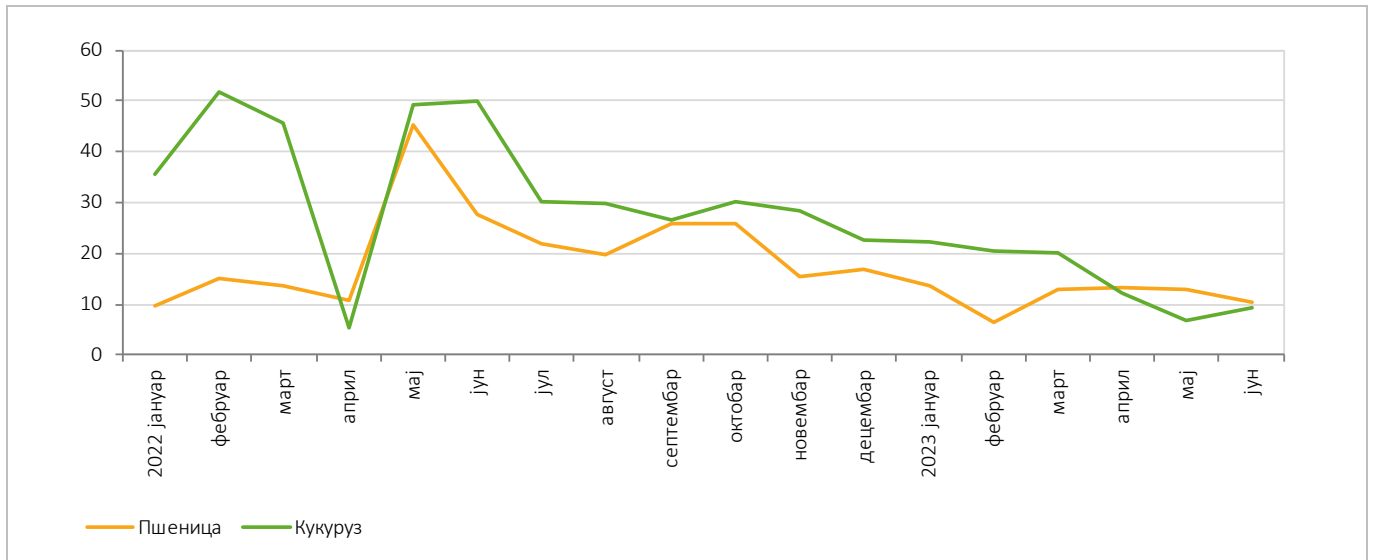
У првих шест месеци 2023. године, сектор Пољопривреда, шумарство и рибарство³⁴ остварио је негативан спољнотрговински салдо у износу од -122,5 милиона евра. Извоз овог сектора износио је 418,8 милиона евра, што је за 36,2% мање у односу на исти период 2022. године, а учешће у укупном извозу у посматраном периоду смањено је са 4,9% на 2,9%, колико је забележено у првој половини текуће године. Увоз сектора у првих шест месеци текуће године износио је 541,2 милиона евра, што је за 17,8% више него у истом периоду претходне године, а учешће у укупном увозу повећано је са 2,3% на 2,9%.

Пад извоза у првих шест месеци текуће године највећим делом је последица кумулативног пада од 47,3% у извозу жита (осим пиринча), легуминоза и уљарица, најзаступљеније групе у овом сектору (учешће од 52,7%). Насупрот извозу, најзаступљенија група на страни увоза у сектору Пољопривреда, шумарство и рибарство јесте Гајење поврћа, коренастих и кртоластих биљака (учешће 22,9%), која је остварила кумулативни раст 25,2% у првих шест месеци текуће године.

Извоз кукуруза у периоду јануар–јун текуће године износио је 91,5 милиона евра, што представља пад од 61,5% у односу на исти период претходне године. Највише кукуруза, посматрано вредносно, извезено је у Босну и Херцеговину, 30,7% од укупног извоза ове културе. У Италију је извезено 9,8%, а затим следе Румунија, Албанија и Северна Македонија, са 8,6%, 6,5% и 5,2% од укупног извоза ове културе.

Извоз пшенице у првих шест месеци 2023. године износио је 70,1 милион евра, што представља пад од 42,8% у односу на исти период претходне године. Посматрано вредносно, у првој половини текуће године највише пшенице се извезло у Италију (44,3% од укупног извоза пшенице), затим у Румунију, 21,6%, а потом следе Босна и Херцеговина, Северна Македонија и Албанија, са учешћем у укупном извозу ове културе од 12,3%, 9,1% и 7,3%.

Графикон 13.3. Извоз пшенице и кукуруза по месецима (у мил. евра)

³⁴ Према КД (2010).

13.5. ОЧЕКИВАНА ПРОИЗВОДЊА ПШЕНИЦЕ, КУКУРУЗА И СУНЦОКРЕТА

Две најзначајније културе биљне производње у нашој земљи – пшеница и кукуруз, у 2022. години гајене су на површини од око 631 хиљаду хектара (пшеница) и на око 952 хиљаде хектара (кукуруз). На основу процена у 2023. години, површине под пшеницом су се повећале за око 8%, док су се површине под кукурузом смањиле за око 1,5%. Уз кукуруз, једна од најзначајнијих јарих култура у нашој земљи јесте сунцокрет, који се у 2022. години гајио на површини од 251 хиљаду хектара, док у текућој години процене показују да су се површине под овом културом смањиле за око 4%.

Сам почетак године, односно почетни период давања првих процена просечних приноса у мају месецу, давао је оптимистичне резултате у погледу приноса озиме пшенице. Међутим, временске прилике у јуну и јулу месецу, које су праћене наглим променама температуре, од великих падавина, па до веома високих температура, утицале су и на квалитет зрна, те и мањег процењеног приноса, али ипак већег него претходне године. С друге стране, принос кукуруза и сунцокрета је од почетка давања првих процена релативно стабилан и, као код пшенице, очекује се да ће просечни приноси бити већи у односу на претходну годину.

Према последњим извештајима пољопривредних саветодавних служби (крај августа текуће године), процењено је да ће укупна производња пшенице бити већа за око 10,1% и износити око 3,4 милиона тона, док ће се укупна производња кукуруза такође драстично повећати (међугодишњи раст од око 57%) и у овој години износи око 6,7 милиона тона. Процене показују да ће се и производња сунцокрета повећати за око 25% у односу на претходну годину и износити око 757 хиљада тона.

На основу свега наведеног можемо закључити да је 2023. година, поред нестабилних временских услова у јуну и јулу месецу, праћених великим осцилацијама температуре и снажним олујама, али са довољном количином падавина, била веома повољна за ратарске културе у нашој земљи. Такође, на основу расположивих података и процена експерата РЗС-а и других институција, очекује се да ће код готово свих ратарских култура, како код озимих биљних врста, тако и код јарих, доћи до повећања просечних приноса, као и производње у текућој години у односу на претходну годину.

Табела 13.4. Остварени просечни приноси у претходној пољопривредној години и процењени приноси пшенице, кукуруза и сунцокрета у текућој пољопривредној години (у тонама по хектару)³⁵

Датум	Култура					
	пшеница		кукуруз		сунцокрет	
	2022	2023	2022	2023	2022	2023
29.06.2023.		5,6		-		-
06.07.2023.		5,4		7,4		3,3
13.07.2023.		5,2		7,3		3,3
20.07.2023.	4,9	5,2	4,5	7,3	2,6	3,2
27.07.2023.		5,2		7,3		3,2
01.08.2023.		5,1		7,2		3,3
08.08.2023.		5,1		7,2		3,2
22.08.2023.		5,1		7,3		3,2

³⁵ У табели 13.4, колоне које се односе на 2022. годину показују реализован просечан принос у претходној години, а у колонама за 2023. годину приказани су процењени приноси по датумима.

Одсек за комуникацију и информисање
Тел.: 011/24-01-284
Имејл: stat@stat.gov.rs

Библиотека
Тел.: 011/24-12-922, лок. 251
Имејл: biblioteka@stat.gov.rs

Број страна: 102
Тираж: 40

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

311

ТРЕНДОВИ / Републички завод за статистику ; одговара
Миладин Ковачевић. - 2004 (март) - . - Београд : Републички
завод за статистику, 2004- (Београд : Републички завод
за статистику). - 27 cm

Тромесечно. - Је nastavak: Ekonomski trend = ISSN 0354-1401
ISSN 1820-1148 = Трендови - Република Србија. Републички
завод за Статистику
COBISS.SR-ID 114642700

Q2

Трендови 2023 - II квартал

МАКРОЕКОНОМСКЕ ПРОГНОЗЕ

БРУТО ДОМАЋИ ПРОИЗВОД

ИНДУСТРИЈСКА ПРОИЗВОДЊА

ГРАЂЕВИНАРСТВО

СПОЉНА ТРГОВИНА

УНУТРАШЊА ТРГОВИНА

ЦЕНЕ

ТРЖИШТЕ РАДА

ЗАРАДЕ

ТУРИЗАМ

ИНДЕКС ЕКОНОМСКЕ КЛИМЕ

РЕГИОНАЛНЕ ЕКОНОМСКЕ АСИМЕТРИЧНОСТИ

ПОЉОПРИВРЕДА